

การศึกษาแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง : กรณีศึกษา โครงการปรับปรุง
ภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

โดย

นางสาวนรรัตน์ เพชรพวงพิพัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

มหาดบัณฑิต

สาขาวิชาหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2

ภาควิชาสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง : กรณีศึกษา
โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2

ภาควิชาสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A STUDY TO PROPOSE GUIDELINE FOR MAKING LANDMARK OF NEW URBAN
LANDSCAPE : CASE STUDIES OF THE RIVER LANDSCAPE IMPROVEMENT
PROJECT OF THE TUAN RIVER, YASOTHON

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Urban and Environmental Planning (MASTER OF URBAN AND
ENVIRONMENTAL PLANNING)

Department of Division of Landscape Architecture
Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2019

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของ
เมือง : กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
จังหวัดยโสธร

โดย นวรัตน์ เพชรพวงพิพัฒน์

สาขาวิชา หลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดบัณฑิต
แผน ก แบบ ก 2

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สิงหนาท แสงสีหนาท

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยสิทธิ์ ตำนกิตติกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สิงหนาท แสงสีหนาท)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฤทธิรงค์ จุฑาพฤตนิกร)

59058305 : หลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหัพัตติต แผน ก แบบ ก 2

คำสำคัญ : ภูมิสัญลักษณ์, ภูมิทัศน์เมือง, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

นางสาว นวรัตน์ เพชรพวงพิพัฒน์: การศึกษาแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง : กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สิงหนาท แสงสีหนาท

การนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาและเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ มีหลักการหรือแนวทางอย่างไร เป็นคำถามที่นำไปสู่การวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบ โดยการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเนื่องทั้ง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์

ผลการวิจัยพบว่า

การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่เป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการที่จะสร้างหรือนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าครบทุกด้าน เพราะข้อมูลเหล่านั้นจะนำไปสู่การวางแผนและออกแบบภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสำหรับเมือง สะท้อนให้เห็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ อย่างสมบูรณ์ และเกิดภูมิสัญลักษณ์ที่มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่า สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน เกิดภาพจำที่สวยงามและชัดเจน

ภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาและเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ พึงมีคุณค่าทั้งหมด 10 ด้าน ประกอบด้วย คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม คุณค่าด้านเทคโนโลยี คุณค่าด้านการศึกษา และคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย

การวิจัยได้นำเกณฑ์การประเมินภูมิสัญลักษณ์ทั้ง 10 ด้านนี้มาทำการวิเคราะห์พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ซึ่งเป็นภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร พบว่าพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีความเด่นชัดในเรื่องของการมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คุณค่าด้านการศึกษา คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย และควรได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมที่ช่วยเพิ่มคุณค่าในด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม และคุณค่าด้านเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณค่าและศักยภาพให้กับตัวเอง

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยคือผลการศึกษาพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ของจังหวัดยโสธร ช่วยชี้ให้เห็นแนวทางการสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมและตอบรับกับคุณค่าในมิติต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น รวมถึงเป็นตัวอย่างการพิจารณาภูมิสัญลักษณ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่การศึกษาอื่นต่อไป

59058305 : Major (MASTER OF URBAN AND ENVIRONMENTAL PLANNING)

Keyword : LANDMARK, URBAN LANDSCAPE, CULTURAL LANDSCAPE

MISS NAWARAT PEDPUANGPIPAT : A STUDY TO PROPOSE GUIDELINE FOR MAKING LANDMARK OF NEW URBAN LANDSCAPE : CASE STUDIES OF THE RIVER LANDSCAPE IMPROVEMENT PROJECT OF THE TUAN RIVER, YASOTHON THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR SINGHANAT SANGSEHANAT, Ph.D.

“What are the principles or the guidelines of an appropriate making of landmark which is valuable for conservation or development.” This question has led to the research in order to discover the research finding by studying literature of cultural landscape, urban landscape, and landmark.

The results of research were:

Studying and understanding local history, tradition, and lifestyle of people in an urban area are essential. Because it leads to a planning and designing of the landmark which is a desirable sign for an urban area and give expression to the belief, culture, and vernacular architecture. That will result in valuable landmark, urban identity, image of the city and impression of visitors.

Becoming a desirable landmark should have 10 valuables: aesthetical value, economic value, social value, spiritual value, historical value, self-identity value, environmental value, technological value, educational value, and functional value.

The research found that The Phraya Khan Khak Museum, the landmark of Yasothon province, has economic value, spiritual value, self-identity value, educational value, and functional value. However, the landmark should be added aesthetic value, social value, historical value, environmental value, and technological value to be the desirable landmark.

The benefits of the research were the guidelines of an appropriate designing of landmark which is valuable for conservation or development and the example of the landmark evaluation.

กิตติกรรมประกาศ

การมุ่งสู่จุดหมายปลายทางจำเป็นต้องมีแผนที่และเข็มทิศนำทาง และการศึกษาวิจัยครั้งนี้เช่นกัน สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความช่วยเหลือของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิงหนาท แสงสีหนาท อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัย ตลอดจนการดำเนินงาน ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมืองทุกท่าน ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลายให้กับผู้วิจัย และกรมโยธาธิการและผังเมืองที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูล

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดามารดาเข็มทิศนำทางชิ้นแรก ผู้ซึ่งเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนใจกำลังใจผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

นวรรตน์ เพชรพวงพิพัฒน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย.....	1
2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
3. ขอบเขตของการวิจัย.....	2
4. กระบวนการวิจัย.....	5
5. วิธีการวิจัย.....	7
6. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
7. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
8. ประโยชน์ที่ได้รับ.....	9
9. การนำเสนอผลการวิจัย.....	9
บทที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
1. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	10
2. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง.....	24
3. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิสัญลักษณ์.....	30

4. สรุป.....	37
บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย.....	43
1. การออกแบบกระบวนการวิจัยภาคสนาม	43
2. กรอบแนวความคิดในการวิจัย	45
3. การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา	46
4. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย	46
5. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม.....	51
6. การแปลความหมายข้อมูล และการจัดทำเอกสารข้อมูล.....	51
7. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	51
8. การสรุปผล.....	52
บทที่ 4 บริบทของพื้นที่ศึกษา.....	53
1. บริบทของจังหวัดยโสธร	53
2. บริบทของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา	60
3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา.....	72
4. สรุป.....	81
บทที่ 5 การวิเคราะห์คุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ จังหวัดยโสธร	82
1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์.....	82
2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ.....	83
3. คุณค่าด้านสังคม.....	88
4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน	89
5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์.....	90
7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม.....	94
8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี	95

9. คุณค่าด้านการศึกษา.....	97
10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย.....	100
สรุปผลการพิจารณาคุณค่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.....	106
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา.....	109
1. แนวทางการวิเคราะห์คุณค่าภูมิสัญลักษณ์.....	109
2. ภาพรวมของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา.....	112
3. ผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.....	113
4. การอภิปรายผลการวิจัย.....	116
5. ปัญหาที่พบในการวิจัย.....	120
6. ข้อเสนอแนะ.....	120
รายการอ้างอิง.....	121
ประวัติผู้เขียน.....	124

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จำแนกตามความเข้มข้นของการจัดการสิ่งแวดล้อม.....	16
ตารางที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าขององค์กรและผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ของมรดกทางวัฒนธรรม.....	23
ตารางที่ 3 เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์และที่มาของเกณฑ์.....	39
ตารางที่ 4 วิธีการเก็บข้อมูล จำแนกตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์.....	50
ตารางที่ 5 โครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ศึกษาหลังการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์.....	86
ตารางที่ 6 สรุปผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธร.....	103

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยระดับพื้นที่แผนแม่บท	3
ภาพที่ 2 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์	4
ภาพที่ 3 แผนที่ภูมิทัศน์ บริเวณพระราชวังแวร์ซาย ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14	27
ภาพที่ 4 ผังโครงถนนเมืองหลวง วอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อปี พ.ศ. 2334	28
ภาพที่ 5 วัดโพธิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	33
ภาพที่ 6 หอไอเฟล (Eiffel Tower) เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส	34
ภาพที่ 7 องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง	36
ภาพที่ 8 ความหมายและความเชื่อมโยงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และ ภูมิสัญลักษณ์	38
ภาพที่ 9 ตำแหน่งที่ตั้งของจังหวัดยโสธร	56
ภาพที่ 10 เขตการปกครองของจังหวัดยโสธร	57
ภาพที่ 11 แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดยโสธร	58

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 12	ชบวนแห่งบั้งไฟในอดีต	59
ภาพที่ 13	ที่ตั้งโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร	64
ภาพที่ 14	พื้นที่พัฒนาในแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา	66
ภาพที่ 14	อาคารวิมานพญาแถนริมน้ำ	67
ภาพที่ 15	อนุสาวรีย์พระสุนทรราชวงศาแบบตามแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา..	67
ภาพที่ 16	ประติมากรรมชบวนบั้งไฟ	68
ภาพที่ 17	ตำแหน่งที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์สำคัญตามรายงาน	68
ภาพที่ 18	ประติมากรรมชบวนบั้งไฟ	69
ภาพที่ 19	ประติมากรรมชบวนบั้งไฟ	69
ภาพที่ 20	พิพิธภัณฑสถานคันทาค	70
ภาพที่ 21	พิพิธภัณฑสถานาค	70
ภาพที่ 22	ตำแหน่งที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์ จากการลงสำรวจพื้นที่โครงการ	71
ภาพที่ 23	ทิวทัศน์ของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา	73
ภาพที่ 24	หนังสือเรื่อง มหายุทธแดนอีสาน ตำนานพญาคันทาค	77
ภาพที่ 25	อาคารพิพิธภัณฑสถานคันทาค	78
ภาพที่ 26	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 1 บริเวณส่วนประชาสัมพันธ์	78
ภาพที่ 27	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 1 บริเวณห้องภาพยนตร์ 3 มิติ	79
ภาพที่ 28	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 2	79
ภาพที่ 29	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 3	79
ภาพที่ 30	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 4	80

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 31	ทัศนียภาพภายในชั้นที่ 5	80
ภาพที่ 32	ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานและองค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบ	83
ภาพที่ 33	ร้านอาหารที่เปิดภายหลังจากการสร้างพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	84
ภาพที่ 34	ป้ายประชาสัมพันธ์เทศกาลบอลลูนและอาหารดี ดนตรีแจ๊ซ	85
ภาพที่ 35	ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมการแข่งขันเจ็ตสกี จีซีค เจ็ตสกีโปรทัวร์ 2016	85
ภาพที่ 36	แสดงที่ตั้งโครงการพัฒนาต่อเนื่องของภาครัฐ ในพื้นที่ศึกษา	87
ภาพที่ 37	ตำแหน่งวัดในบริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	88
ภาพที่ 38	ภาพวาดพิพิธภัณฑสถาน ต้นแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน จ.ยโสธร	89
ภาพที่ 39	แสดงตำแหน่งที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน และเขตเมืองเก่า	90
ภาพที่ 41	ภาพถ่ายภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561	93
ภาพที่ 42	ภูมิทัศน์บริเวณพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	94
ภาพที่ 43	ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	95
ภาพที่ 44	แบบก่อสร้างของอาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	96
ภาพที่ 45	ภาพถ่ายการก่อสร้างส่วนโครงสร้างของอาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	96
ภาพที่ 46	ภาพถ่ายการก่อสร้างส่วนผนังของอาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน	97
ภาพที่ 47	ภาพถ่ายบริเวณชั้น 1 ห้องชมภาพยนตร์ 3 มิติ	98
ภาพที่ 48	ภาพถ่ายบริเวณชั้น 2 ความรู้เกี่ยวกับคางคก	98
ภาพที่ 49	ภาพถ่ายชั้น 3 ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่	99
ภาพที่ 50	ภาพถ่ายบริเวณชั้น 4 อัตลักษณ์ และแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดยโสธร	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 51 ภาพถ่ายบริเวณชั้น 5 จุดชมวิว	100
ภาพที่ 52 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาครัฐ ในบริเวณพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก	101
ภาพที่ 53 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาคเอกชน ในบริเวณพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก	101
ภาพที่ 54 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาคเอกชน ในบริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก	102
ภาพที่ 55 ภาพถ่ายวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง	102

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการวิจัย	6
แผนภูมิที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัย	44

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์เมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างมโนภาพเกี่ยวกับเมืองของผู้อยู่อาศัย และผู้เยี่ยมชม ซึ่งการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสม มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่า น่าจดจำ จะช่วยส่งเสริมให้เมืองนั้นมีความน่าประทับใจต่อผู้ที่มาเยี่ยมชม และนอกจากนี้ ภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสามารถกระตุ้นการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเมือง โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

จังหวัดยโสธรเป็นอีกจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยที่ยังขาดภูมิสัญลักษณ์คู่กับเมืองที่สะท้อนถึงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความโดดเด่น จนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมตลอดทั้งปี แม้จะได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดมา 45 ปีแล้ว นับตั้งแต่วันที่มีการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70 ตั้งอำเภอยโสธรขึ้นเป็นจังหวัดยโสธร โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2515

ในปี พ.ศ. 2552 จังหวัดยโสธรจึงมีแนวคิดที่จะศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดทำแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ตำนานพื้นเมือง เรื่องการเกิดประเพณีบุญบั้งไฟ อันเป็นประเพณีสำคัญของจังหวัดยโสธร และจัดทำสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ศาสนาอันทรงคุณค่าของจังหวัด โดยในการออกแบบโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์นี้ ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างหลัก 3 อาคาร ได้แก่ อาคารพญาคันคาก อาคารพญานาค และอาคารวิมานพญาแถน ตั้งอยู่บริเวณริมลำน้ำทวนฝั่งขวา ใกล้กับสวนสาธารณะพญาแถน สวนสาธารณะแห่งแรกของจังหวัดยโสธรที่ใช้เป็นสถานที่จัดงานบุญบั้งไฟ งานประเพณีประจำจังหวัด พื้นที่โครงการถูกกำหนดไว้ให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามกฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองยโสธร ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2548

ปัจจุบันจังหวัดยโสธรได้ดำเนินการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างตามโครงการดำเนินการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาดังกล่าว ทั้งอาคารพญาคันคาก และอาคารพญานาค ซึ่งการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองนี้ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ทั้งทางบวกและทางลบ จังหวัดยโสธรได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตาม

วัตถุประสงค์โครงการ แต่ก็เกิดการวิจารณ์ที่หลากหลายทั้งในมิติของความงดงาม ความเหมาะสม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

ผู้ทำการวิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัด โยธาธรเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และ/หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ หรือไม่ รวมทั้งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร เพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองที่เหมาะสม สามารถสร้างเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าให้แก่เมือง

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 คำถามนำในการศึกษา

ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ลำน้ำทวนที่เหมาะสม ทรงคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาควรเป็นอย่างไร

2.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

เสนอหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสม และมีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาและเป็นที่ยอมรับในมิติต่าง ๆ จากศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษา อันหมายถึงภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดโยธาธร

2.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ ตั้งแต่คำจำกัดความ คุณค่าและความสำคัญต่อเมือง จนถึงวิธีการวิเคราะห์คุณค่า
2. เพื่อศึกษาโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวน จังหวัดโยธาธร ทั้งในเรื่องประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ องค์ประกอบ ภูมิสัญลักษณ์ และวิเคราะห์ความเหมาะสมของภูมิสัญลักษณ์ในโครงการ
3. เพื่อค้นหาและนำเสนอหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ที่เหมาะสม และยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ

3. ขอบเขตของการวิจัย

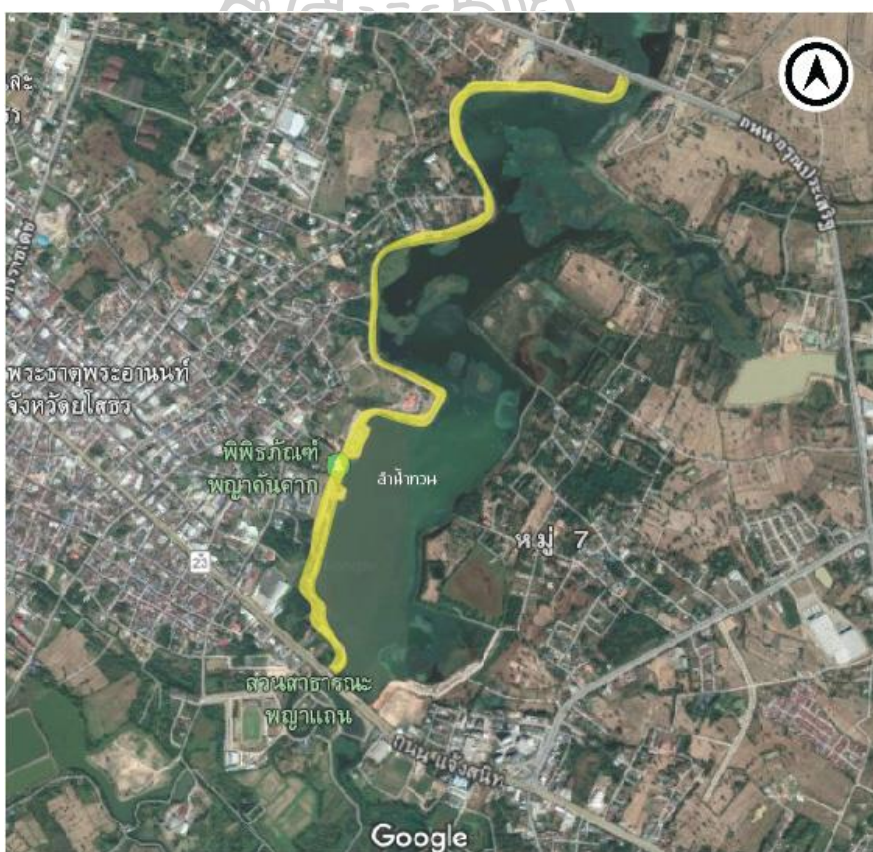
3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

การวิจัยนี้แบ่งพื้นที่วิจัยออกเป็นสองระดับ คือ ระดับพื้นที่แผนแม่บท ครอบคลุมพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาทั้งหมด และระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์ ครอบคลุมเฉพาะพื้นที่พิพิธภัณฑสถานควนคาก เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมือง ภูมิทัศน์ใหม่ และภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องแนวคิดการออกแบบสภาพแวดล้อม ภูมิสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้าง

ระดับพื้นที่แผนแม่บท

พื้นที่แผนแม่บทครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร มีความยาวขนานไปกับริมลำน้ำทวน ประมาณ 3.85 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 292 (ถนนเลี่ยงเมือง) หรือถนนอรุณประเสริฐ
ทิศตะวันออก	ติดต่อลำน้ำทวน
ทิศใต้	ติดต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 หรือถนนแจ้งสนิท
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับถนนเลียบริมลำน้ำทวนในตอนบน และติดต่อกับเรือนจำจังหวัดยโสธร และพื้นที่อยู่อาศัยในตอนล่าง

ภาพที่ 1 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยระดับพื้นที่แผนแม่บท

ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่ Google Map, 2562

ระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์

ระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์ครอบคลุมในส่วนพิพิธภัณฑสถานและภูมิสถาปัตยกรรมโดยรอบ ขนาดความกว้าง 37.00 เมตร ความยาว 37.00 เมตร พื้นที่ก่อสร้างประมาณ 1,369 ตารางเมตร ตั้งอยู่ทางตอนล่างของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับพื้นที่ลานจอดรถ และพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ
ทิศตะวันออก	ติดต่อลำน้ำทวน
ทิศใต้	ติดต่อกับพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับลานประติมากรรมขบวนบั้งไฟ

ภาพที่ 2 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ โดยศึกษาลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา ภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร โดยมุ่งหมายการวิเคราะห์คุณค่าใน 10 ด้าน คือ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม คุณค่าด้านเทคโนโลยี คุณค่าด้านการศึกษา และคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย

4. กระบวนการวิจัย

ในกระบวนการวิจัยนี้ ประกอบด้วยการทำงาน 7 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การเสนอขออนุมัติโครงการ และร่างเค้าโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษา ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง ภูมิสัญลักษณ์ แนวคิดจินตภาพเมือง ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย โดยกำหนดกรอบด้านทฤษฎี แนวคิดกระบวนการวิจัย วิธีการวิจัย เครื่องมือที่จะใช้ ช่วงระยะเวลาดำเนินการ และรายละเอียดอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 4 การศึกษาบริบทของพื้นที่วิจัย โดยศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัยและเรื่องราวประวัติการก่อตั้งโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการวิจัยตามที่กำหนดในขั้นตอนที่ 3 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 การจัดเตรียมและสร้างแบบสำรวจข้อมูล เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์

5.2 ปฏิบัติการลงพื้นที่เพื่อทำการสำรวจภาคสนาม สังเกตสถานการณ์และพฤติกรรมด้วยสายตา พร้อมทั้งจดบันทึก

5.3 การรวบรวมผล จัดระบบหมวดหมู่และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ การสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ขั้นตอนที่ 7 การจัดทำรายงานสรุปผลการวิจัย

5. วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยที่ใช้ทำงานในขั้นตอนที่สำคัญ มีรายละเอียดดังนี้

1. วิธีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาพถ่าย เอกสารประวัติศาสตร์ รายงานการศึกษาฉบับสุดท้ายของโครงการดังกล่าว จากห้องสมุด หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และการค้นคว้าจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

1.2 การศึกษาข้อมูลทฤษฎี แนวคิด และหลักการต่างที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือทางด้านทฤษฎี แนวคิด เอกสารการวิจัยจากห้องสมุด และการค้นคว้าจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

1.3 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกตการณ์ด้วยสายตา พร้อมจดบันทึกและบันทึกภาพนิ่ง โดยมุ่งเน้นสำรวจองค์ประกอบของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

1.) การจัดเตรียมเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ ซึ่งประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ทั้งหมด 10 ด้าน และใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมกับเกณฑ์แต่ละด้าน

2.) การสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คือ

2.1) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงาน บทความของหน่วยงานราชการ องค์กรของรัฐบาล และหน่วยงานภาคเอกชน ในประเด็นทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ประเพณีหรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น และแนวคิดในการออกแบบ โดยทำการเก็บข้อมูลครอบคลุมทั้งในระดับของจังหวัด และในระดับพื้นที่ตั้งกรณีศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมืองและภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏ

2.2) การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ภาพรวมของทิวทัศน์ องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองบนพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์กรณีศึกษา เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ

3.) การรวบรวมผลจากระบบหมวดหมู่ สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปปัญหาด้วยการพรรณนาเชิงอุปนัย (Inductive) รวมทั้งวิเคราะห์เพื่อประมวลผล และสรุปหลักการที่สามารถใช้ได้ทั่วไป

3. วิธีการวิเคราะห์

1.) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ข้อมูลที่ไม่ใช่สถิติ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสาร (Opinion of public or interest group) การวิเคราะห์วิจารณ์ญาณต่าง ๆ (Subjective appraisal or judgment) จากการศึกษา และทำความเข้าใจข้อมูลในทุกด้าน เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีอยู่ และดำเนินการแปลความหมายด้วยตนเอง โดยใช้วิธีพรรณนาความและตีความ

2.) การสรุปผลการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย พร้อมทั้งนำเสนอผลงาน ใช้วิธีการพรรณนา

4. วิธีการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและเสนอแนะ

ใช้วิธีการพรรณนาให้เกิดความเข้าใจ และใช้วิธีการสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวความคิดจากสรุปผลการวิจัย ซึ่งสามารถนำเสนอเผยแพร่สู่สาธารณะในรูปแบบของตาราง และรูปภาพ เป็นต้น

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีคำตอบมาจากศึกษา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลในทุกด้าน เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีอยู่ โดยเน้นไปที่การศึกษาข้อมูลของภูมิสัญลักษณ์ภายในโครงการ ได้แก่ อาคารพญาคันคาก และอาคารพญานาค ในเรื่องรูปแบบสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์การก่อสร้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเมือง และดำเนินการวิเคราะห์คุณค่าของพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก เนื่องจากเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่น่าสนใจทางวิชาการด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมและด้านการท่องเที่ยว ผู้ที่ได้พบเห็นมักจดจำ บันทึกภาพ และเล่าต่อ จนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง

7. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

นิยามศัพท์สำหรับการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. ภูมิทัศน์ใหม่ หมายถึง ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้ ภูมิทัศน์ใหม่นี้เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยการออกแบบหรือปรับปรุงคุณภาพทางทัศนียภาพในสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดความร่มรื่น ความสวยงาม ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละเมือง

2. ภูมิสัญลักษณ์ หมายถึง จุดสังเกตหรือจุดหมายตา ใช้เป็นจุดอ้างอิง หรือใช้เป็นจุดหมายตา แตกต่างจากชุมทางที่บุคคลไม่สามารถเข้าสู่ภายในจุดหมายตาได้ โดยทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะ สำหรับสภาพแวดล้อม เช่น ป้าย อาคารสำคัญ อนุสาวรีย์ เป็นต้น

8. ประโยชน์ที่ได้รับ

1. แนวคิดหรือคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ เพื่อช่วยในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

2. หลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสม มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา เป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ และมีความน่าสนใจทางวิชาการด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมและด้านการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบภูมิสัญลักษณ์ใหม่ที่ชัดเจนแก่นักออกแบบ ทั้งสถาปนิก สถาปนิกผังเมือง และนักวางผังเมือง

9. การนำเสนอผลการวิจัย

1. การนำเสนอผลการวิจัยเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ สรุปลผลการศึกษาตามรูปแบบของ บัณฑิตวิทยาลัยอันประกอบด้วยข้อมูลรายละเอียด พร้อมด้วยภาพประกอบ แผนที่ มีเนื้อหารวมทั้งหมด 6 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 การศึกษา แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย บทที่ 4 โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทอนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร บทที่ 5 การดำเนินการวิจัย บทที่ 6 สรุปลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

2. การนำเสนอสรุปลผลการวิจัยในรูปแบบบทความทางวิชาการเพื่อตีพิมพ์ในวารสารทาง วิชาการระดับชาติ หรือ นานาชาติ ซึ่งอยู่ในฐานข้อมูล TCI / สมศ. หรือนำเสนอที่ประชุมวิชาการ ด้วยวาจา

บทที่ 2

การศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในบทที่ 2 เป็นการศึกษาจำกัด ความและการวิเคราะห์คุณค่าของเรื่องหลักในการวิจัย ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และ ภูมิสัญลักษณ์ เพื่อนำมาจัดทำกรอบในการค้นหาเกณฑ์การวิเคราะห์คุณค่าภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ ใหม่ที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ โดยใช้พิพิธภัณฑสถานควาคันคากในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวน จังหวัดยโสธรเป็นกรณีศึกษา

1. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1.1 คำจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

คำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” เป็นคำแปลที่มาจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Cultural Landscape” ซึ่งเกิดจากการรวมกันของคำศัพท์สองคำ คือ คำว่า “Culture” และ “Landscape” Carl Sauer นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกันเป็นผู้ริเริ่มและพัฒนาแนวคิดนี้ในปี ค.ศ. 1925 ในบทความชื่อ The Morphology of Landscape (สรรค เวสสุนทรเทพ และ ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล, 2557)

โดย “Culture” แปลว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น สร้างขึ้น คิดขึ้น เพื่อใช้ในการ ดำรงอยู่ สืบทอด และพัฒนาสังคมของตนเอง แสดงถึงความเจริญงอกงามของมนุษย์ เป็นประโยชน์ ทั้งทางกาย เช่น การบริโภค การใช้สอย ฯลฯ หรือประโยชน์ทางใจ เช่น การชมสิ่งที่เจริญตาเจริญใจ ฯลฯ

ส่วน “Landscape” แปลว่า ภูมิทัศน์ หมายถึง การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศทั้งที่ ปรากฏตามจริง และภาพลักษณ์ในจิตใจที่รู้สึกได้

จากการศึกษา พบว่ามีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ไว้หลากหลาย เช่น เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และให้นิยามไว้ว่า “ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม” คือ สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่อย่าง ปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ๆ แต่เนื่องจากมนุษย์มีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ของ เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ทำให้มนุษย์สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อ สภาพแวดล้อมได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และรวมไปถึงขีดจำกัดของธรรมชาติที่จะรองรับการ เปลี่ยนแปลงได้ก็มีความจำกัดเช่นกัน ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่ แวดล้อมนี้เองที่เป็นความหมายของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม”

วนิดา พึ่งสุนทร (2549) ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะสถาปัตยกรรม แบบประเพณี ประจำปี พุทธศักราช 2546 ให้นิยามว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอัน เป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน หรือที่เรียกว่าค่านิยม และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามและพัฒนาสังคมของมนุษย์

ศรีศักร วัลลิโภดม (2551) นักวิชาการที่ให้ความสนใจในการศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ให้นิยามว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมซึ่งในบริบท ทางสังคมวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงลักษณะทางภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณ หนึ่ง เช่น ป่า ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่ รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่ เพื่อ สื่อสารถึงกันอาจสร้างเป็นตำนานขึ้นมาอธิบายถึงความเป็นมาและความหมายสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสถานที่และท้องถิ่นนั้น ๆ

Wagner. P.L. และ Mikesell (1962) อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ให้นิยามไว้ว่า ผล ที่แสดงออกมาในรูปของภูมิทัศน์ที่มองเห็น โดยมีวัฒนธรรมเป็นผู้กระทำ มีธรรมชาติเป็นสื่อกลาง และภูมิวัฒนธรรมก็คือผลของการกระทำดังกล่าว โดยผลผลิตที่เห็นได้ชัดเจนของความเกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างผลของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ชาติ โดยก่อรูปขึ้นมาจากผลของวัฒนธรรม และความสามารถ เท่าที่จะเป็นไปได้ตามแต่ธรรมชาติแวดล้อมจะเอื้ออำนวย ซึ่งเป็นมรดกอันทรงคุณค่าที่ตกทอดมาจาก วิวัฒนาการทางธรรมชาติและ ความพยายามของมนุษย์ตลอดทุกยุคทุกสมัย

Peter Folwer (2002) อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ให้นิยามว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก การผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้ง ถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านการเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและ โอกาสที่จะนำเสนอขึ้นโดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อ ในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรมทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมรวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์ วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค

ภาควิชาเทคนิคสถาปัตยกรรมและภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2552) ได้ให้นิยามไว้ว่า ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของชุมชนอันประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และมีคุณค่า ทางด้านความงดงาม มีสุนทรียะ ซึ่งพื้นที่นั้น ๆ จะสะท้อนเรื่องราวบอกเล่าความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์การก่อตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ โดยมีพัฒนาการทางด้านสังคมของ

วิถีชุมชนที่มีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางนามธรรมอัน เช่น ประเพณีความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม วิถีชีวิต ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกันหรือที่เรียกกันว่าค่านิยม ก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นรูปธรรม และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศเพื่อสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาสังคมของมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งคือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต กรณีเช่น ป่าชุมชน สวน ไร่ นา แหล่งน้ำ คู หนอง คลอง บึง บ้าน เรือน ศาสนสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

สมาคมอิโคโมสไทย (2554) องค์การวิชาการอิสระเพื่อสาธารณประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ของมรดกทางวัฒนธรรม ให้นิยามว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึงสภาพภูมิประเทศที่มนุษย์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นธรรมชาติ แสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิต คติความเชื่อ หรือความศรัทธาในศาสนาจนเกิดความเป็นเอกลักษณ์ที่ข้ามกาลเวลา

คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) อ้างถึงใน วนิดา พิงสุนทร (2549) ได้ให้นิยามภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่าเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพหรือโอกาสที่จะนำเสนอขึ้น โดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมไปถึงการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมแห่งภูมิภาค

จากคำนิยามทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape) หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามและพัฒนาสังคมของตนเองภายใต้ข้อจำกัดทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ความเชื่อทางศาสนา เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ฯลฯ และหากพื้นที่ดังกล่าวได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าอันเป็นสากลจะสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาคได้

1.2 ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอาจแบ่งได้หลายวิธี โดยหน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติ (National Park Service) อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ (Historic Designed Landscape) เป็นภูมิทัศน์ที่ผ่านการออกแบบและการสร้างสรรค์อย่างพิถีพิถันโดยคำนึงถึงเรื่องสุนทรียเป็นสำคัญ ภูมิทัศน์แบบนี้การออกแบบดังกล่าว อาจครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ หรือเป็นตัวแทนของการออกแบบภูมิทัศน์แห่งยุคสมัย หรือเป็นหมุดหมายสำคัญในทางประวัติศาสตร์ การออกแบบภูมิทัศน์ที่ผ่านมา ในอดีต

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) แสดงให้เห็นถึงคุณค่า และทัศนคติของผู้คนในท้องถิ่นที่มีต่อพื้นที่ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานคน การใช้สอยพื้นที่และพัฒนาการของพื้นที่ที่มีมาในประวัติศาสตร์ สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่นสามารถพบได้ทั้งในพื้นที่ชนบท พื้นที่ชานเมือง และแม้แต่ในเมืองเองก็ตาม รวมถึงพื้นที่เกษตรกรรม หมู่บ้านชาวประมง พื้นที่ท่าเรือเก่า ที่พักชั่วคราว เป็นต้น

3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Site) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่เช่นนี้มีความสำคัญในแง่ของความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์รวมถึงกิจกรรมและผู้คน ตัวอย่างพื้นที่ในกลุ่มนี้ได้แก่ สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ เป็นต้น ในพื้นที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา

4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มชน/ชาติพันธุ์ (Ethnographic Landscape) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ใช้พื้นที่หรือใช้คุณค่าพื้นที่นั้น ๆ ในแง่ของการประเพณี รวมไปถึงมีความหมายและคุณค่าในแง่ของพื้นที่จิตวิญญาณและแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติที่มีพลวัต และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนหลากหลายกลุ่ม ผ่านกาลเวลามากมายชั่วอายุคน

ด้านองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (ม.ป.ป.) อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ได้แบ่งหมวดหมู่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิทัศน์ซึ่งได้ออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ เช่น สวน สวนสาธารณะ

2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา หรือความเชื่อ

3. ภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ

P.H.C. Lucas (2549) อ้างถึงใน วนิดา พึ่งสุนทร (2549) ได้แบ่งประเภทของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมตามระดับที่มนุษย์เข้าไปเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์เดิม เพื่อพัฒนาการ ของสังคม โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการจัดการ (Managed Landscape) ได้แก่ ทุ่งหญ้าสัตว์ เลี้ยง ฟาร์มปศุสัตว์ ป่าปลูก พื้นที่ที่มีบ้าน เกียงนาประปราย เป็นต้น

2. ภูมิทัศน์เกษตรกรรม (Cultivated Landscape) ได้แก่

2.1 เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม เช่น ทุ่งนา ทุ่งหญ้า ไร่บุกเบิก มีสภาพ ธรรมชาติป่าเดิมหลงเหลืออยู่มาก ฯลฯ

2.2 เกษตรกรรมผสมแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ เริ่มปลูกพืชพันธุ์ ชนิดเดียวเป็นจำนวนมากกว่าการปลูกพืชหลายชนิดปะปนกัน มีสภาพธรรมชาติเดิม หลงเหลืออยู่

2.3 เกษตรกรรมแบบสมัยใหม่ ปลูกพืชพันธุ์เดียวเกือบทั้งพื้นที่ สภาพธรรมชาติเดิมหลงเหลือน้อย

3. ภูมิทัศน์รอบนอกศูนย์กลางเมือง (Suburban Landscapes) ได้แก่ เมือง ขนาดเล็ก เป็นที่พักอาศัย ร้านค้า ไร่สวน พืชเกษตรกรรม และพื้นที่ธรรมชาติ

4. ภูมิทัศน์ในเมือง (Urban Landscapes) ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่มี สิ่งก่อสร้างอาคารหนาแน่น มีสวนสาธารณะเป็นสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติที่ สร้างขึ้น

นอกจากนั้น วนิดา พึ่งสุนทร (2549) ได้จำแนกภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกตามความเข้มข้นของ การจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม หรือเรียกว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ ชนบท หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น เป็นชุมชนที่มีภูมิทัศน์เป็นเอกลักษณ์ สำคัญโดดเด่น คือ ชุมชนที่ยังประกอบไปด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติอันอุดม สมบูรณ์ การตั้งถิ่นฐานมีการแทรกตัวอยู่ในระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ ด้วยการ ปรับตัวให้อยู่ร่วมกันอย่างมีดุลยภาพ เช่น การตั้งถิ่นฐานบนเทือกเขา ริมน้ำ ในป่า ฯลฯ การดำเนินชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง และเคารพสิ่ง คักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้ปราศจากการรบกวนจากความเจริญทางด้านวัตถุใด ๆ จากภายนอก หรือจะมีก็เป็นแต่เพียงส่วนน้อย ไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างรุนแรงหรือชัดเจน เนื่องมาจากมีการอยู่อาศัยที่พึ่งพาธรรมชาติ และปฏิบัติตนต่อสภาพแวดล้อมอย่างอ่อนน้อม

2. ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม หรือภูมิทัศน์กิ่งเมืองกิ่งชนบท เป็นชุมชนที่มีลักษณะโดดเด่นทั้งในแง่ภูมิทัศน์และวัฒนธรรมร่วมกัน มีการพัฒนาทั้งในแง่ของทรัพยากร แรงงาน ความรู้ และเทคโนโลยี มีการปรับภูมิทัศน์เพื่อให้สนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตที่มีมากยิ่งขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงให้คุณค่าของระบบนิเวศวิทยาเดิมไม่ได้ละทิ้งไปเสียทีเดียว

3. ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง เป็นชุมชนที่มีการขยายขนาดใหญ่มากขึ้นและมีความซับซ้อนมากขึ้นด้วย ทั้งในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม กอปรกับมนุษย์ก็มีเทคโนโลยีในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น จึงมีความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติแวดล้อมที่มีอยู่เดิม

จากการศึกษาการแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หลากหลาย อาจสรุปประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยจำแนกตามความเข้มข้นของการจัดการสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น หมายถึง พื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีสิ่งก่อสร้างหรืออาคารน้อย มนุษย์ดำเนินชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม และเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ปราศจากการรบกวนจากความเจริญทางด้านวัตถุใด ๆ มักพบในพื้นที่ชนบท พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ที่มีบ้านหรือเถียงนาประปราย

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกิ่งเมือง หมายถึง พื้นที่ที่มีสิ่งก่อสร้างหรืออาคารหนาแน่นน้อย มนุษย์ได้นำความรู้ และเทคโนโลยี เข้ามาบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตที่มีมากขึ้น แต่ยังคงมีสภาพธรรมชาติเดิมหลงเหลืออยู่ มักพบในพื้นที่ชานเมือง เมืองขนาดเล็ก

3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง หมายถึง พื้นที่ที่มีสิ่งก่อสร้างหรืออาคารหนาแน่นมาก มีสภาพธรรมชาติเดิมหลงเหลือน้อย มีสวนสาธารณะเป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สร้างขึ้น เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่มีความซับซ้อน ทั้งในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม มนุษย์ใช้เทคโนโลยีในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น และพยายามเอาชนะธรรมชาติ มักพบในพื้นที่ศูนย์กลางเมือง

4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ที่มีความสำคัญในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ รวมถึงกิจกรรมกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต และบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างพื้นที่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ สนามรบ พระราชวังและวัง บ้านพักบุคคลสำคัญ เป็นต้น

ตารางที่ 1 ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จำแนกตามความเข้มข้นของการจัดการสิ่งแวดล้อม

แหล่งข้อมูล	ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
หน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา (National Park Service) (2551)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ 2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น 3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ 4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มชน/ชาติพันธุ์
องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ (UNESCO) (ม.ป.ป.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิทัศน์ซึ่งได้ออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ 2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ 3. ภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ
P.H.C. Lucas (2549)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการจัดการ 2. ภูมิทัศน์เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม แบบผสม และแบบสมัยใหม่ 3. ภูมิทัศน์รอบนอกศูนย์กลางเมือง 4. ภูมิทัศน์ในเมือง
วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท 2. ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม หรือภูมิทัศน์กึ่งเมืองกึ่งชนบท 3. ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง
สรุปผล	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น 2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมือง 3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง 4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์

1.3 ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นมรดกและทรัพยากรที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน ผลพลอยได้จากการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีมากมาย เพราะใน

พื้นที่พิเศษเช่นนี้ได้บรรลุเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตั้งแต่ประวัติการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนกระทั่งมีพัฒนาการเข้าสู่ความซับซ้อนด้วยการปรับสภาพแวดล้อม ที่เล็ก ที่ละน้อย และดำเนินไปอย่างพอเพียงผ่านรูปทรงของพื้นที่ภูมิประเทศ และวิถีทางการดำเนินชีวิตของผู้คนกับพื้นที่ที่ตนอาศัย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อผู้คนในท้องถิ่นในแง่ของการพัฒนาพื้นที่เพื่อความยั่งยืน และสมดุล เนื่องจากแนวคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีรากฐานมาจากความเข้าใจต่อพื้นที่ และใช้วิถีทางที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็น ไม่ทำอย่างรุนแรง หรือสร้างความเปลี่ยนแปลงที่มากมายเกินความจำเป็น เพื่อเปิดโอกาสให้ธรรมชาติได้ปรับตัวเข้าสู่ความสมดุลได้ด้วยเช่นกัน แนวความคิดที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจในเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของแนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน สมดุล และเป็นไปอย่างพอเพียง

1.4 การวิเคราะห์คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการว่าจะเป็นในรูปแบบใดบ้าง เนื่องจากการวางแผนการจัดการที่จะเกิดขึ้นจะต้องเคารพคุณค่าด้านต่างๆของพื้นที่เป็นหลัก โดยจะต้องไม่ลดทอนคุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ลง

การวิเคราะห์คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม สามารถแบ่งได้เป็นหลายด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงาม (Aesthetic Value)
2. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Uniqueness Value)
3. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)
4. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)
5. คุณค่าด้านสังคม (Social Value)
6. คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)
7. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)
8. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Contemporary Functional Value)
9. คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)
10. คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)

วนิดา พึ่งสุนทร (2549) แสดงความคิดเห็นว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดของการจัดการต้องบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จ 5 ตัวแปรหลัก คือ

1. ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

2. ผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข
3. สามารถสืบทอดวัฒนธรรมของตนได้อย่างเหมาะสม
4. ความเข้มแข็งของชุมชน
5. ชุมชนสามารถสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมร่วมสมัยได้

ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จต่าง ๆ นั้น วนิดา พิงสุทร ได้อธิบายถึงรายละเอียดไว้ดังนี้

1. ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

สภาพแวดล้อมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) ทั้งสองที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยความสำเร็จของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นจะต้องสามารถรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชนเพื่อใช้เป็นทรัพยากรอันจะเป็นต้นทุนในการพัฒนาของชุมชนต่อไปในอนาคต

โครงการการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ดีจะต้องส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด มีความเคารพต่อสิ่งที่มีอยู่เดิม และที่สำคัญที่สุดคือต้องเกิดประโยชน์ใช้สอยต่อชุมชนอย่างทั่วถึงที่สุด

2. ผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ดี คือ การที่ประชาชนได้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนเองอย่างปกติสุข หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการดำเนินการชีวิตตลอดคล้องกับระบบนิเวศน์ที่มีความเฉพาะเจาะจงกับพื้นที่ของตน โดยวิธีการเรียนรู้ การปรับตัว การปรับสภาพพื้นที่ จนกลายเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสม ไม่บริโภครทรัพยากรจนเกินตัว ใช้ทรัพยากรที่หมุนเวียนได้ภายในท้องถิ่น อีกทั้งยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีการรวบรวมและสร้างสรรค์องค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต และสามารถเลือกปรับสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามากับการพัฒนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต และสามารถเดินร่วมทางไปกับสังคมร่วมสมัยอย่างเต็มภาคภูมิ

3. สามารถสืบทอดวัฒนธรรมของตนได้อย่างเหมาะสม

เนื่องมาจาก “วัฒนธรรม” เป็นสิ่ง “พลวัต (Dynamic)” ไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่นิ่งไม่เคลื่อนไหวปรับตัว เพราะฉะนั้นการสืบทอดวัฒนธรรม จึงหมายถึงการเลือกใช้

มรดกทางวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่ในบริบทของสังคมร่วมสมัยได้เต็มภาคภูมิ และไม่คล้อยตามการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์

เนื่องจากสิ่งใหม่ที่มาพร้อมกระแสโลกาภิวัตน์มักเป็นสิ่งที่ตื่นตาตื่นใจและทรงพลังต่อการเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรมอย่างรุนแรง แต่ถ้าวัดจากความเข้มแข็ง จะรู้จักรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองและรู้ทันกระแสโลกาภิวัตน์ดีเพียงพอที่จะเลือกสรรสิ่งที่ดี สิ่งที่เหมาะสม มาปรับใช้กับตนเอง ในขณะที่ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เชี่ยวกราก

4. ความเข้มแข็งของชุมชน

เมื่อผู้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการลืบทอดวัฒนธรรมชุมชนของตนเองแล้วความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเป้าหมายในระดับที่สูงขึ้นไปของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพราะเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว ชุมชนจะสามารถรวมตัวกันเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ แม้ว่าจะเป็ผลประโยชน์ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป

จากแนวความคิดเรื่องการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มีความต้องการจะเพิ่มบทบาทให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหารและจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง จากเดิมที่นโยบายต่างๆได้ถูกกำหนดทิศทางมาจากส่วนกลาง ซึ่งจริงๆแล้วก็ต้องถือว่าเป็นคนจากภายนอกชุมชน การนี้จึงอาจจะไม่เข้าใจในบริบทที่แตกต่างกันไปของแต่ละพื้นที่ เพราะฉะนั้นความสำเร็จสูงสุดตามเป้าหมายของนโยบายกระจายอำนาจการปกครองไปยังส่วนท้องถิ่น คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกันเพื่อเสนอแผนการจัดการและการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นเป็นทรัพยากรของชุมชนได้ด้วยตนเอง

เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งแล้วย่อมส่งผลต่อความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจชุมชนด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่าจำเป็นต้องมีรายรับจากภายนอกจำนวนมาก เช่นที่ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจต่างๆกำหนด แต่หมายถึงการที่ชุมชนสามารถพึ่งพิงตัวเองได้ มีการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันภายในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการหมุนเวียนของผลผลิตภายในชุมชนเองก่อน แล้วจึงซื้อหาสิ่งที่ขาดจากภายนอก

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกที่มีความซับซ้อนและผันผวนสูง เช่น รายได้จากการท่องเที่ยว หรือการผลิตสินค้าเพื่อการอุตสาหกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวไม่สามารถควบคุมได้ด้วยตัวชุมชนเอง เป็นผลให้ค่า

ครองชีพของชุมชนขยับตัวสูงมากเกินกว่าความเป็นจริง ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวเช่นนี้ ถึงแม้ว่าจะมีรายได้สูงแต่ไม่มีความยั่งยืนในระยะยาว

ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนจึงขึ้นอยู่กับความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน ถ้าชุมชนรักษาความหลากหลายเหล่านี้ไว้ได้ ก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ และจะสามารถสืบทอดลมหายใจของชุมชน เพราะฉะนั้นการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพจึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายด้านต่างๆ ของพื้นที่เป็นสำคัญ

5. ชุมชนสามารถสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมร่วมสมัยได้

คำว่า “ภูมิปัญญา” คือ องค์ความรู้ของท้องถิ่นที่ก่อกำเนิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมในลักษณะเรียนรู้ที่อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาและแก้ปัญหาต่าง ๆ จากทางเลือกที่ตนเองมีอยู่อย่างจำกัด การแก้ปัญหาในลักษณะดังกล่าวจะได้รับการยอมรับในชุมชนสังคมเป็นองค์ความรู้ และถ่ายทอดสู่ตนในรุ่นถัดไปหากองค์ความรู้หรือภูมิปัญญานั้น ๆ ยังตอบสนองต่อสภาพชีวิตและความ เป็นอยู่ของคน

ในแต่ละท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ทางพื้นที่และภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป เนื่องมาจากองค์ความรู้ทางพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละพื้นที่เพราะว่าสิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นจากการแสวงหาวิถีในการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นอย่างปกติสุข จนกระทั่งเกิดเป็นวิถีการแก้ไขปัญหา และใช้สอยอยู่ภายในชุมชนจนกลายเป็นภูมิปัญญา และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นถัด ๆ ไป ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน แต่สำหรับภูมิปัญญาบางอย่างที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นไปในชีวิตประจำวัน เราก็จำเป็นต้องวางทิ้งไว้ แต่ต้องมีการศึกษาและบันทึกเก็บข้อมูลเอาไว้ แต่แม้ว่าเราจำเป็นต้องละทิ้งภูมิปัญญาบางประเภทที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบันจริง ๆ แต่จิตวิญญาณของภูมิปัญญานั้นจะต้องดำรงอยู่

สมาคมอิโคโมสไทย (2554) หรือที่เรียกว่า ICOMOS Thailand เป็นองค์กรวิชาการอิสระ เพื่อสาธารณประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ของมรดกทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่ประสานงานการทำงานในฐานะคณะกรรมการระดับชาติตัวแทนของประเทศไทยในองค์กร ICOMOS (International Council

on Monuments and Sites) ซึ่งเป็นองค์ระหว่างประเทศ ที่ปรึกษาด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน และมรดกโลกทางวัฒนธรรมของยูเนสโก โดยมีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานริเริ่มในการก่อตั้ง ได้บัญญัติกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม และกำหนดหลักในการประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมไว้ว่า ในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม ฯลฯ เพื่อวางแผนรักษาคุณค่าความสำคัญที่เด่นที่สุดเอาไว้ โดยยังคงคุณค่าความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วยตามความเหมาะสม

ในต่างประเทศได้มีการกำหนดวิธีการประเมินและวิเคราะห์ถึงคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อคัดกรองและค้นหาภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาต่อไป หากปราศจากคุณค่า คงไม่มีประโยชน์ที่จะต้องอนุรักษ์หรือพัฒนา และคุณค่ายังเป็นปัจจัยกำกับทิศทางและแนวทางในการจัดการ ดังนี้

กฎบัตรเบอร์รา (Burra Charter) (1981) อ้างถึงใน เกรียงไกร เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) เป็นกฎบัตรที่สำคัญที่ว่าด้วยการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศออสเตรเลียบัญญัติขึ้นโดยสมาคม Australia ICOMOS ซึ่งให้ความสำคัญต่อพื้นที่ทุกประเภท ไม่ว่าจะพื้นที่นั้นจะให้ความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ เป็นพื้นที่ดั้งเดิมมีความเป็นพื้นถิ่นหรือพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม

มรดกสถานที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Significance) ควรแสดงถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สังคมของผู้คนในยุคสมัยนั้น ๆ และสามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับสถานที่เหล่านั้น รวมถึงบอกกล่าวความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของชุมชนกับพื้นที่นั้นได้

มรดกสถานทางวัฒนธรรมจึงเป็นสถานที่มักจะมีคุณค่าทางจิตใจของประชาชนซึ่งสมควรได้รับการอนุรักษ์เพื่อคนในยุคปัจจุบันและในอนาคต โดยในการอนุรักษ์ควรระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จำเป็น หรือเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

กฎบัตรเบอร์รา จำแนกประเภทของคุณค่า ออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสุนทรีย (Aesthetic Value) คือ ความรู้สึกปิติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชม เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสลักษณะทางกายภาพ คือ รูปแบบ (Form) ขนาด (Scale) สี (Colour) พื้นผิว (Texture) วัสดุ (Material) รวมถึงกลิ่น (Smell) และเสียง (Sound) ที่ใช้ในสถานที่แห่งนั้น
2. ด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) คือ คุณค่าที่รวบรวมบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่เอาไว้ด้วยกัน โดยมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายใต้วิถีชีวิตที่ยังคงมีหลักฐานหลงเหลืออยู่หรือไม่มีเลย

3. ด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) คือ คุณค่าที่เกิดจากข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ มีคุณสมบัติด้านความหายาก หรือด้านคุณภาพ สามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการศึกษาอื่นๆ ต่อไปได้

4. ด้านสังคม (Social Value) คือ คุณค่าเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อมรดกสถานทางวัฒนธรรมนั้น

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ องค์การยูเนสโก (UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) ให้นิยามไว้ว่า แหล่งมรดกโลก หรือ มรดกโลก (World Heritage Site) คือ สถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งผ่านการคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติ หรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะถูกปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต

โดยองค์การยูเนสโก (2548) อ้างถึงใน วนิดา วนิดา พึงสุนทร (2549) ได้จัดทำข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลก (หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม) ดังนี้

1. เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์

2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม

3. เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว

4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

5. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา

6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

ตารางที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าขององค์กรและผู้เชี่ยวชาญด้านอนุรักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม

เกียรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	กฎบัตรประเทศไทย ของ ICOMOS Thailand (2554)	กฎบัตรเบอร์ซ่า ของ Australia ICOMOS (1981)	หลักการที่พิจารณาให้เป็นมรดกโลก ของ UNESCO (2005)
1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงาม (Aesthetic Value) 2. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Uniquess Value) 3. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) 4. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) 5. คุณค่าด้านสังคม (Social Value) 6. คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) 7. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) 8. คุณค่าด้านการใช้ประโยชน์ร่วมสมัย (Contemporary Functional Value) 9. คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value) 10. คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)	1. ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม 2. ผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข 3. สามารถสืบต่อวัฒนธรรมของตนได้อย่างเหมาะสม 4. ความเข้มแข็งของชุมชน 5. ชุมชนสามารถสืบต่อองค์ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมร่วมสมัยได้	1. ด้านสุนทรียภาพ 2. ด้านโบราณคดี 3. ด้านประวัติศาสตร์ 4. ด้านวิชาการ 5. ด้านสังคม (Social Value)	1. ด้านสุนทรีย (Aesthetic Value) 2. ด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) 3. ด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) 4. ด้านสังคม (Social Value)	1. เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ของมนุษย์ 2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งซึ่งผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมา หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม 3. เป็นสิ่งที่ยั่งยืนถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว 4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม มนุษย์ วัฒนธรรมนิยมหรือประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา 6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

2. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง

2.1 คำจำกัดความของภูมิทัศน์เมือง

เกริก กิตติคุณ (2558) กล่าวว่า ภูมิทัศน์เมือง เป็นคำแปลที่มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า "Urban Landscape" หรือ "Townscape" ซึ่งเกิดจากการรวมกันของคำว่า "Urban" หรือ "Town" ที่แปลว่า "เมือง" ซึ่งเป็นเครื่องหมายที่ใช้แสดงลักษณะพื้นที่เมืองที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงหรือเป็นพื้นที่ในเขตรัศมีที่แยกตัวจากพื้นที่ชนบท และมีแบบแผนของการจัดองค์กรภายใน และคำว่า "Landscape" ที่แปลว่า "ภูมิทัศน์" หมายถึง การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศทั้งที่ปรากฏตามจริงและภาพลักษณะในจิตใจที่รู้สึกได้

จากการศึกษา พบว่ามีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ภูมิทัศน์เมือง" ไว้หลากหลาย ดังนี้ การ์ดอน คัลเลน สถาปนิกผู้ศึกษาภูมิทัศน์เมือง ได้ให้ความหมายภูมิทัศน์เมืองไว้ว่า สิ่งแวดล้อมตามเส้นทาง และพื้นที่นอกอาคารที่สามารถมองเห็นและรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะและรูปร่างที่โอบล้อมจุดที่เรายืนอยู่ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ภูมิทัศน์เมืองจากการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งภายในเมือง หรือศิลปะการสร้างเมืองที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมืองที่เน้นการรับรู้สภาพแวดล้อมโดยการมองเห็น และการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ตอบรับและสอดคล้องกับการรับรู้ของผู้คนโดยผ่านทาง การจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพในสภาพแวดล้อมของเมือง เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในเมือง และในบางครั้ง จุดสังเกตและจุดศูนย์รวมก็รวมอยู่ในสถานที่เดียวกัน (Gordon Cullen, 1961)

เควิน ลินช์ (Kevin Lynch, 1977: 46) สถาปนิกชาวอเมริกันนักวางผัง ได้ให้นิยามภูมิทัศน์เมืองว่าเป็นการรวมองค์ประกอบในการรับรู้ของเมืองจากผู้พบเห็น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ ทางสัญจร (Paths) ขอบเขต (Edges) ย่าน (Districts) จุดศูนย์รวม (Nodes) และภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ประการจะสร้างมโนทัศน์ในการรับรู้เมืองของผู้สังเกต หากสภาพแวดล้อมของเมืองมีการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลกระทบต่อเมืองนั้น ๆ มีความน่าประทับใจต่อผู้พบเห็นในที่สุด (Kevin Lynch, 1977)

อาชิฮารา โยชิโนบุ ให้นิยามความหมายของภูมิทัศน์เมือง คือ ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆซึ่งปรากฏแก่สายตาและก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้องค์ประกอบ โดยคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนนและกลุ่มอาคารในพื้นที่เมือง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองในปัจจุบันสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมือง ได้แก่ วัสดุที่ใช้ (Materials) ขนาดสัดส่วน (Proportions) และเส้นรอบรูป (Profiles) หรือ เส้นขอบที่มองจากด้านหน้าอาคาร และด้านข้างอาคาร (Ashihara Yoshinobu, 1983)

จากคำนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิทัศน์เมือง หมายถึง สิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่เมืองที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพง หรือขอบเขตอื่นๆ เช่น แม่น้ำ คลอง แนวเขา ฯลฯ เป็นพื้นที่ในเขตรัศมีที่แยกตัวจากพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้พบเห็นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง ได้แก่ ทางสัญจร ขอบเขต ย่าน จุดศูนย์รวม และภูมิสัญลักษณ์ และหากมีการจัดการองค์ประกอบอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลให้เมืองนั้น ๆ น่าจดจำ และสร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็น

2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง

วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ (2538) กล่าวว่าในอดีตการเลือกที่ตั้งของเมืองตามจุดมุ่งหมายเพื่อการป้องกันการรุกรานจากข้าศึกศัตรู การสร้างเมืองโดยอาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงถูกกำหนดเป็นปัจจัยแรกขององค์ประกอบเมือง ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจากชนบทไปสู่ความเป็นเมือง และเกิดการขยายตัวจากศูนย์กลางเมืองไปชนานเมืองมากขึ้น สภาพแวดล้อมของเมืองถูกกำหนดตามสิ่งที่มนุษย์สร้าง โดยมีโครงข่ายคมนาคมขนส่งเป็นตัวเชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ องค์ประกอบของเมือง มีปัจจัยที่หลากหลายทั้งทางกายภาพ และสังคมตามสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่เมืองและพื้นที่ว่าง อันก่อให้เกิดสภาพภูมิทัศน์ในแต่ละเมืองที่แตกต่างกัน โดยได้แบ่งประเภทขององค์ประกอบภูมิทัศน์

1. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองตามลักษณะสภาพทางภูมิประเทศของเมือง
2. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองตามสภาพที่มนุษย์สร้างสรรค์

Spreiregen Paul D. (1965) เชื่อว่าองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1. สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and Nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์เมืองและสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพ และประโยชน์การใช้สอย

2. รูปร่าง ขนาด และความแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่างการใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของ การกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อพื้นที่ต่าง ๆ

3. ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ – ละเอียดย จากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

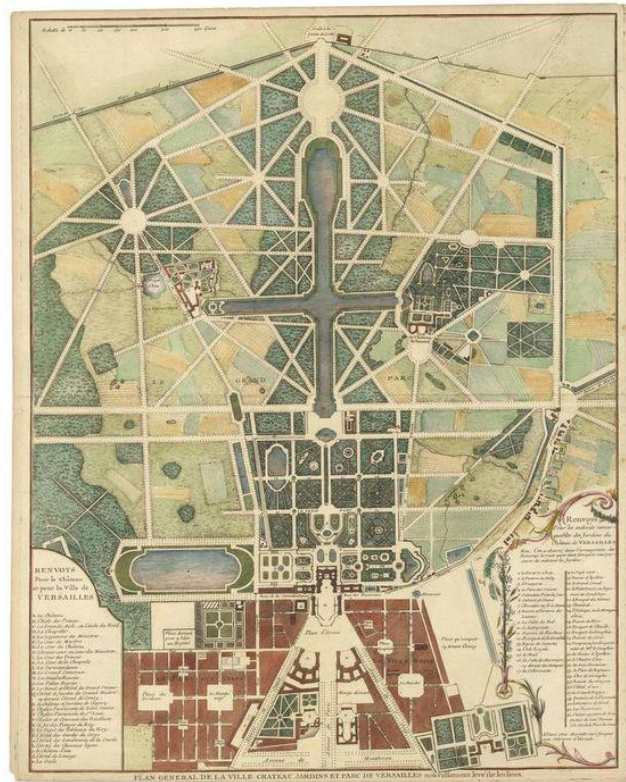
4. เส้นทาง (Routes) ภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็นลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรง ของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (Approach Route)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม (2513) แสดงความคิดเห็นว่า ในเมืองแต่ละเมืองมีองค์ประกอบหลักที่มองเห็นได้ และเป็นส่วนสำคัญในการจัดทำเมืองให้ดูสวยงามมีความน่าประทับใจทั้งต่อนักท่องเที่ยวและผู้ที่อยู่อาศัย ดังนี้

1. ธรรมชาติ ได้แก่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ยังคงมีอยู่ในเมือง เช่น แม่น้ำ คลอง บึง ภูเขา พรุ ป่าละเมาะ ฯลฯ นับเป็นทรัพยากรที่มีค่าทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอยและความงามบริเวณเหล่านี้ สามารถจัดใช้เป็นสถานที่พักผ่อนเพื่อสาธารณะประโยชน์ของชาวเมือง ทำให้ชาวเมืองได้มีโอกาสชื่นชมกับธรรมชาตินอกเหนือจากการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางอาคารและถนนหนทางของชีวิตเมือง เป็นส่วนที่ช่วยให้เมืองมีบรรยากาศผ่อนคลาย และมีลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดใจ
2. อาคารและส่วนประกอบอาคาร ได้แก่ บ้าน อาคาร ตึกแถว อนุสาวรีย์ รวมถึงส่วนประกอบของอาคาร เช่น บ้าย กันสาด ลานทางเข้าอาคาร ฯลฯ
3. ที่เว้นว่างต่าง ๆ ได้แก่ สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ลานอเนกประสงค์ของเมือง และลานเชื่อมระหว่างอาคาร
4. ถนน ทางเดิน ทางสัญจรต่าง ๆ ได้แก่ ถนน ทางเท้า ทางรถไฟ รวมถึงแม่น้ำ ลำคลองที่ใช้ในการสัญจร นับเป็นส่วนประกอบของเมืองที่เชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยที่ส่วนประกอบของเมืองเหล่านั้น จะเรียงรายและเข้าถึงได้จากแนวทางสัญจรเหล่านั้น
5. มนุษย์และการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ชาวเมืองที่อยู่อาศัยในเมือง ประกอบกับการเคลื่อนไหว ทำกิจกรรมในส่วนต่าง ๆ ของเมือง เป็นส่วนประกอบที่ทำให้เมืองมีชีวิตชีวา มีการเคลื่อนไหว บางกิจกรรมทำให้ผู้คนมาเยี่ยมเยือนเมืองนั้น เกิดความสนใจที่จะเข้าไปสัมผัสและเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย กิจกรรมนี้มีได้หมายถึงเฉพาะงานเทศกาลพิเศษ แต่หมายถึงกิจกรรมประจำวันของชาวเมืองด้วย เช่น กิจกรรมค้าขาย กิจกรรมพักผ่อน การรอรถประจำทาง เสียงหัวเราะ การพูดคุย ฯลฯ

2.3 ประวัติความเป็นมา

เดชา บุญค้ำ (2551) ได้สรุปไว้ในบทความเรื่องภูมิทัศน์ชุมชนเมืองว่า แนวคิดเกี่ยวกับการตกแต่งเมืองให้สวยงามมีมานานแล้วในยุโรป ตั้งแต่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาโดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส การวางผังพระราชวังแวร์ซายในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยองเดร เลอ โนตร์ (André Le Nôtre) เมื่อ พ.ศ. 2203 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งรูปแบบผังและสไตล์ของสวนแวร์ซายแห่งนี้มีความโด่งดังแพร่หลาย มีการนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการพัฒนาเมืองไปทั่วยุโรปรวมทั้งสหรัฐอเมริกา

ภาพที่ 3 แผนผังภูมิทัศน์ บริเวณพระราชวังแวร์ซาย ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14
ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก, <https://www.pinterest.com/pin/452119250085470295/>

เริ่มโดยประธานาธิบดีจอร์จ วอชิงตันที่ได้ว่าจ้างสถาปนิกและนักผังเมืองชื่อปีแอร์ ชาลส์ ลองฟอง (Pierre Charles L'Enfant) ให้เป็นผู้วางผังโครงถนนเมืองหลวง วอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อ พ.ศ. 2334 ซึ่งตรงกับช่วงกลางรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นการวางผังในแนว “แวร์ซาย” มีผังถนนแบบตาตารางและ เชื่อมโยงจุดสำคัญของเมืองด้วยแนวถนนทะแยงตัดกันไปมาเพื่อ หลีกเลี่ยงความซ้ำซาก โดยให้จุดที่ถนนหลายสายที่มาตัดกันเป็นวงเวียนเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์หรือที่ตั้งอาคารสำคัญ เช่น อาคารรัฐสภา และใช้เป็นภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) และเป็นสัญลักษณ์ของเมืองไปด้วย นอกจากนี้ยังมีถนนขนาดใหญ่ที่ปลูกต้นไม้หลายแถวเป็นแนวยาวที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “Boulevard” ได้แก่ ถนนของ อลิเช ในนครปารีส เป็นต้น ส่วนในประเทศไทย เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกลับจากยุโรป ได้นำแบบอย่างถนนที่กว้างมีต้นไม้ปลูกหลายแถวมาใช้ ได้แก่ ถนนราชดำเนินที่มีพระที่นั่งอนันตสมาคม และใช้พระบรมรูปทรงม้าเป็นภูมิสัญลักษณ์

ภาพที่ 4 ผังโครงถนนเมืองหลวง วอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อปี พ.ศ. 2334

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก, <https://www.pinterest.com/pin/537265430523176134/>

การวางผังเมืองแบบตารางกลายเป็นมาตรฐานที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปสำหรับเมืองใหม่หรือส่วนเมืองที่ขยายใหม่ในประเทศต่างๆทั่วโลก หลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องมาถึงยุคอุตสาหกรรม การเพิ่มประชากรเมืองในยุโรปที่รวดเร็วทำให้เมืองขยายมาก แม้จะมีการวางแนวถนนที่กว้างเป็นระเบียบแบบตารางแต่กลับทำให้เกิดความซ้ำซากน่าเบื่อขาดเอกลักษณ์และหลงทางง่าย

การเข้ามาอยู่อย่างแออัดในเมืองและการขาดการสุขภาพิบาลของเมืองอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในประเทศอังกฤษเกิดแรงดลใจในแนวคิดของ “ขบวนการอุทยานนคร (Garden City Movement)” ขึ้นในอังกฤษ โดย เซอร์เอเบเนเซอร์ เฮวาร์ด (Ebenezer Howard) เมื่อ พ.ศ. 2441 เสนอให้สร้างเมืองใหม่ที่สมบูรณ์ด้วยตนเองที่ชานเมืองและแยกการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันด้วย “แถบสีเขียว” และได้มีการสร้างเมืองในแนวใหม่นี้ขึ้น และในเวลาใกล้เคียงกันในสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำลังพัฒนาและมีความรุ่งเรืองด้านอุตสาหกรรม เมืองทั่วไปโดยเฉพาะเมืองชั้นในจึงเต็มไปด้วยความเสื่อมโทรมที่ซ้ำซากน่าเบื่อดังกล่าวข้างต้น

ก่อนหน้านี้นี้หลังจากการจัดงานมหกรรมแสดงสินค้าโลกที่นครชิคาโก (World Columbian Exposition) เมื่อ พ.ศ. 2436 แพนผังและการออกแบบส่วนสำคัญและอาคารขนาดใหญ่ ที่โอ้อ่าในงานฯ จากการใช้ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบ “โบซาร์” ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นจุดตั้งต้นของ “ขบวนการเมืองงาม (City Beautiful Movement)” ขึ้นในสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นมาตรการลดความเสื่อมโทรมของส่วนใจกลางเมืองที่เกิดขึ้นมากในขณะนั้น โดยการสร้างอาคารและอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่ที่

โอ้อ่างงามของสถาปัตยกรรมแบบโบซาร์ ตามจุดสำคัญของเมือง ขบวนการเมืองงามดังกล่าวเกิดระหว่างประมาณช่วงปี พ.ศ. 2438 - 2448 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่5 ความพยายามสร้างสิ่งแวดล้อมของเมืองให้สวยงามน่าอยู่นี้มีผลสำเร็จจริง แต่เป็นแต่เฉพาะบางจุดของเมือง แต่เมืองชั้นในที่เป็นที่อยู่อาศัยและทำธุรกิจส่วนใหญ่ยังคงมีความซ้ำซากน่าเบื่ออยู่เช่นเดิม มีความพยายามตกแต่งเมืองให้ สวยงามด้วยวิธีต่างๆ ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “City Beautification” ซึ่งบางครั้งเรียกกันว่าเป็นการแต่งแบบ “เครื่องสำอาง (Cosmetic)”

ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของ ประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2479 รัฐบาลในยุคนั้นได้พยายามให้มีการทำผังเมืองทุกเมืองและหลายเมืองได้ มีความพยายามสร้างให้มีบางส่วนของเมืองให้สวยงามเป็น “สยาม-ปารีสยามราตรี” ซึ่งต่อมารัฐบาลได้สร้าง อาคารราชดำเนินที่มีบาทวิถีกว้างและปลูกต้นไม้เป็นแนวคล้ายกับถนนของ อเลิเซ ของปารีส ในยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เน้นความสวยงามมีระเบียบของบ้านเมือง มีการสร้างน้ำพุตามสี่แยกต่างๆ หลายแห่งซึ่งถูกรื้อออกเนื่องจากการสร้างสะพานลอยรวมทั้งสั่งให้มีการระดมปลูกต้นไม้ตามถนน โดยเฉพาะต้นหางนกยูง และต้นคูณหรือราชพฤกษ์ และมีการนำ “สวนญี่ปุ่น” มาจัดตามพื้นที่เล็กๆ น้อยๆ เท่าที่ทำได้และมีชื่อเรียกกลายเป็น “สวนหย่อม” มาถึงปัจจุบัน

2.4 ความสำคัญของภูมิทัศน์เมือง

เดชา บุญค้ำ (2551) แสดงความคิดเห็นว่า มนุษย์รับรู้และสำนึกสิ่งแวดล้อมทางกาย ด้วยทวารทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และสัมผัส ตรงกับอายตนะในพุทธศาสนา และมีใจเพิ่มเป็น 6 ในเชิงวิทยาศาสตร์มนุษย์รับรู้สิ่งแวดล้อมด้วยสายตาไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 มากน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งที่จัดจ้อย ถัดมาได้แก่หูและจมูก ส่วนสัมผัสและลิ้นที่มีส่วนน้อย ดังนั้นสิ่งแวดล้อมกายภาพที่ปรากฏแก่สายตาจึงมีความสำคัญมากที่สุดในการรับรู้และสร้างสำนึกหรืออารมณ์แก่มนุษย์ทั้งทางบวกและทางลบ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสภาพสิ่งแวดล้อมที่มีความสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมืองสามารถสร้างความปิติยินดี และสร้างความประทับใจแก่ทั้งผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือนได้มาก ในทำนองเดียวกันสิ่งแวดล้อมของเมืองที่สกปรก ไร้ระเบียบมักให้สำนึกและอารมณ์ในด้านตรงกันข้าม วิทยาการปรับปรุงเมืองสมัยใหม่ (Modern Urbanism) ให้ความสำคัญแก่ภูมิทัศน์เมืองมากกว่าการตกแต่งเมืองและมีแนวคิดแตกแขนงเป็น “วิทยาการปรุงปรุงเมืองเชิงภูมิทัศน์ (Landscape Urbanism)” เกิดขึ้นใหม่โดยให้เหตุผลว่า ภูมิทัศน์ชุมชนเมืองมีบทบาทในการสร้างรูปเมืองให้แลดูสวยงามน่าอยู่ และมีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าตัวสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว การรับรู้สิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและเป็นเหตุให้ภูมิทัศน์ชุมชนเมืองได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

จามรี อาระยานิมิตสกุล (2558) แสดงความคิดเห็นว่า การออกแบบภูมิทัศน์เมือง (Urban Landscape) เป็นการทำให้เมืองงดงาม เป็นระเบียบและลดปัญหาสิ่งแวดล้อม การวางแผนในอนาคต

ให้เป็นเมืองน่าอยู่ (Livable City) เมืองเขียว (Green City) เป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ มีถนนสวย มีทางจักรยานปลอดภัย คลองสะอาด ต้นไม้ร่มรื่น มีถนนคนเดิน มรรควิถี ลานคนเมือง เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมด้านความสำคัญของภูมิทัศน์เมือง อาจสรุปได้ว่าการวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์เมืองเพื่อพิจารณาให้เป็นภูมิทัศน์เมืองที่ดีจะพิจารณาใน 2 ด้าน คือ

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ปรากฏทางสายตา ควรมีความงดงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งผลให้เมืองมีเอกลักษณ์ สร้างความประทับใจแก่ทั้งผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือน

2. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์เมืองที่สร้างสรรค์ ช่วยส่งเสริมสิ่งแวดล้อมภายในเมืองให้ดีขึ้น คำนึงถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบนิเวศทั้งองค์ประกอบที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทนทานต่อการผันแปรของสิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงอยู่ได้หากมีการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยในสภาพแวดล้อมของเมืองนั้น ส่งผลให้เป็นเมืองเป็นเมืองที่น่าอยู่ หรือเมืองสีเขียว ตอบสนองทางกิจกรรมทางนันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ช่วยทำให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. แนวคิดหลักเกี่ยวกับภูมิสัญลักษณ์

3.1 คำจำกัดความของภูมิสัญลักษณ์

ภูมิสัญลักษณ์หรือที่หมายตา (Landmark) หมายถึง บริเวณที่มีความเป็นพิเศษอันเนื่องมาจากอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความเฉพาะพิเศษ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น วัด โบสถ์ เจดีย์ อาคารสูง สะพาน หอนาฬิกา อนุสาวรีย์ เสาธง รูปปั้นหรืองานประติมากรรม ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นสิ่งที่ช่วยในการกำหนดทิศทางของตนเองสำหรับคนในเมืองหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเมืองเพียงช่วงระยะสั้น ๆ ตัวอย่างของที่หมายตาในเมือง ได้แก่ ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, พระที่นั่งอนันตสมาคม, สะพานพระราม 9 ในกรุงเทพมหานคร อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ในจังหวัดนครราชสีมา, พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ฯลฯ ภูมิสัญลักษณ์นี้มีได้จำกัดอยู่เฉพาะอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างที่เด่นในเรื่องความสูงเพียงอย่างเดียว แต่บริเวณเปิดโล่งของเมือง สวนสาธารณะ สวนหย่อม หรือลานเอนกประสงค์ต่างๆ ก็จัดเป็นภูมิสัญลักษณ์ได้เช่นกัน เช่น บริเวณลานสวนหลวง สวนลุมพินี ในกรุงเทพมหานคร ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ ฯลฯ คำว่าภูมิสัญลักษณ์นี้ แท้จริงแล้ว มิได้จำกัดอยู่เฉพาะสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น แต่ทิวทัศน์ธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่ช่วยในการกำหนดทิศทาง และกำหนดตำแหน่งที่อยู่ของคนด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ชายทะเลหรือแม่น้ำ

เควิน ลินซ์ (1977) อ้างถึงใน (เดชา บุญค้ำ, 2551) ได้ให้นิยามคำว่าภูมิสัญลักษณ์หรือจุดหมายตา หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีลักษณะเฉพาะที่เด่นชัด สามารถมองเห็น รับรู้และแปล

ความหมายได้ง่ายที่มนุษย์ใช้อ้างอิง เยื้องถึงหรือใช้เป็นจุดหมายตาในการเดินทาง ลิขซ์แบ่งจุดหมายตาเป็น 2 กลุ่มคือ จุดหมายตาระยะไกล เช่น ภูเขา ตีกระฟ้าที่มองเห็นได้แต่ไกล และจุดหมายตาระยะใกล้ หรือ จุดหมายตาเฉพาะถิ่น เช่น ซอยที่หัวมุมมีร้านสะดวกซื้อ หรือคอนโดชั้น5 ที่มีประตูสีเหลืองลูกบิดแดง ฯลฯ ในบริบทของภูมิทัศน์เมือง จุดหมายตาระยะไกลมีความสำคัญมากกว่า

จากคำนิยามทั้งหมดสรุปได้ว่า ภูมิสัญลักษณ์ หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นในเรื่องของความสูง เช่น ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, พระที่นั่งอนันตสมาคม, สะพานพระราม 9 ฯลฯ หรือโดดเด่นในเรื่องของความกว้าง เช่น บริเวณลานสวนหลวง สวนลุมพินี ในกรุงเทพมหานคร ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ แม่น้ำ ทะเล ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น และช่วยในการกำหนดทิศทางการเดินทางของผู้อยู่อาศัยหรือนักท่องเที่ยวในบริเวณนั้น

ภูมิสัญลักษณ์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ภูมิสัญลักษณ์ระยะไกล หมายถึง ภูมิสัญลักษณ์ หรือจุดหมายตามที่สามารถมองเห็นได้จากระยะไกล อาทิ ภูเขา ตีกระฟ้าที่มองเห็นได้แต่ไกล
2. ภูมิสัญลักษณ์ตาระยะใกล้ หรือ ภูมิสัญลักษณ์เฉพาะถิ่น หมายถึง จุดหมายตามที่สามารถมองเห็นได้จากระยะใกล้ เป็นภูมิสัญลักษณ์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในบริบทของภูมิทัศน์เมือง

3.2 ความสำคัญของภูมิสัญลักษณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม (2513) สรุปไว้ว่าภูมิสัญลักษณ์มีความสำคัญอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. ภูมิสัญลักษณ์เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนจากการที่คนไปเที่ยวเมืองชายทะเล สาเหตุเพราะมีทิวทัศน์ที่สวยงามเป็นพิเศษ หรือเมืองริมฝั่งแม่น้ำทะเลสาบ จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้คนไปพักผ่อนหย่อนใจเช่นเดียวกัน หรือเมืองที่ตั้งของโบราณเป็นสถานแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเที่ยวชม ศึกษาหาความรู้
2. ภูมิสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ช่วยในการกำหนดทิศทาง ทั้งของชาวเมืองเองและของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่ไม่คุ้นเคยกับสภาพของเมืองนั้น จะยากแก่การจดจำตำแหน่งหรือกำหนดทิศทาง ยิ่งเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือย่านที่มีบริเวณกว้างก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องจัดทำที่หมายตาขึ้นเป็นจุด ๆ หรือเป็นระยะ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุ้นกับเมือง หรือย่านนั้นได้ง่ายขึ้น เกิดความรู้สึกสะดวก ปลอดภัย ไม่สับสน และเป็นสิ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแต่ละเมือง หรือย่านแต่ละย่านได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการจัดทำหรือปรับปรุงที่หมายตานี้ ก็เป็นการตกแต่งประดับ

ประดาเมืองให้มีความสวยงามน่าอยู่ด้วยอีกประการหนึ่ง มิใช่จัดทำขึ้นเพื่อจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2560) แสดงความคิดเห็นว่า การสร้างภูมิสัญลักษณ์ทุกจังหวัดเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาว โดยแต่ละจังหวัดควรสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวบนสถานที่ท่องเที่ยวในลักษณะที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น โดยได้มีการยกหอไอเฟลเป็นตัวอย่าง

หอไอเฟล ภูมิสัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของประเทศฝรั่งเศส ประเทศที่มีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวถึงแปดสิบล้านห้าแสนคน นับเป็นอันดับหนึ่งของโลกในปี 2015 หอไอเฟลสร้างโดย กุสตาฟ ไอเฟล กว่าร้อยปีที่แล้ว เมื่อสร้างเสร็จถูกถากถางจากชาวปารีส ว่าน่าเกลียดเป็นที่สุด บ้างก็ถูกเรียกว่าเสาไฟชุดโคก กรวยกันปัก หรือหน่อไม้ฝรั่งเหล็ก รวมถึงมีโครงการรื้อทิ้งในปี 1909 อย่างไรก็ตามในปัจจุบันหอไอเฟลกลายเป็นภูมิสัญลักษณ์สำคัญของกรุงปารีส เพราะหอไอเฟลสามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นมหานครแห่งศิลปะและการออกแบบของปารีสได้ ทำให้คนทั่วทุกมุมโลกกว่าสิบล้านคนในแต่ละปีมาเที่ยวสถานที่แห่งนี้

เมื่อมองย้อนกลับมาที่ประเทศไทย เห็นว่า ไทยยังไม่มียุทธศาสตร์การสร้างภูมิสัญลักษณ์ในระดับจังหวัดที่ชัดเจน จึงทำให้สูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว และประเทศไทยยังมี และบางแห่งที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ เช่น รูปปั้นไดโนเสาร์ที่ภูทับเบิกที่ถูกล้งทุบทิ้ง เนื่องจากรูปปั้นถูกสร้างโดยไม่ได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ เมื่อมองดูแล้วเกิดความแปลกแยกและไม่ได้สะท้อนถึงตัวตนของ ภูทับเบิก รวมถึงบดบังทัศนียภาพของภูทับเบิก

การสร้างภูมิสัญลักษณ์ให้ได้ครบทุกจังหวัด จำเป็นต้องวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ชุมชน อำเภอ จังหวัด ขึ้นมาเป็นขั้น ๆ เพื่อเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสะท้อนตัวตนที่ดึงดูดใจของคนในจังหวัดนั้นจริง ๆ ทั้งนี้ สำหรับบางจังหวัดที่เป็นจังหวัดแห่งการท่องเที่ยว หรือมีภูมิสัญลักษณ์ในระดับประเทศอยู่แล้ว ควรพัฒนาให้สถานที่เหล่านั้นก้าวขึ้นไปสู่ระดับโลก ขณะที่บางจังหวัดที่ยังไม่มีความโดดเด่นของอัตลักษณ์ที่ชัดเจน อาจสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิม โดยอาจร่วมมือกับภาคเอกชนและต่างประเทศ เพื่อเป็นการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกไปในตัว

ตัวอย่างการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เช่น การดึงแบรนด์แหล่งท่องเที่ยวระดับโลกเข้ามาตั้งในไทย เช่น Disney World, Universal Studio ฯลฯ หรือพัฒนาชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ทั่วไทยให้มีเอกลักษณ์อย่างโดดเด่น ไม่ว่าจะเป็น

ชุมชนภูมิปัญญาเกษตร ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา อันมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นหัวใจ
สำคัญ

จากการทบทวนวรรณกรรมด้านความสำคัญของภูมิสัญลักษณ์สรุปได้ว่า ในการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์เพื่อพิจารณาให้เป็นภูมิสัญลักษณ์ที่ดี พิจารณาใน 3 ด้าน คือ

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงาม หมายถึง ภูมิสัญลักษณ์ที่สร้างความรู้สึกพอใจในอารมณ์ ปีติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชมให้แก่ผู้พบเห็น มีลักษณะทางกายภาพที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจเป็นหลักสำคัญ และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต้องการเยี่ยมชม เช่น วัดโพธิ์ หรือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ที่ทริปแอดไวส์เซอร์ (TripAdvisor) เว็บไซต์วางแผนและจองตั๋วการเดินทางของประเทศสหรัฐอเมริกา จัดอันดับให้เป็นภูมิสัญลักษณ์หรือที่หมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของไทย และเป็นอันดับที่สามของโลก ประจำปี พ.ศ. 2561

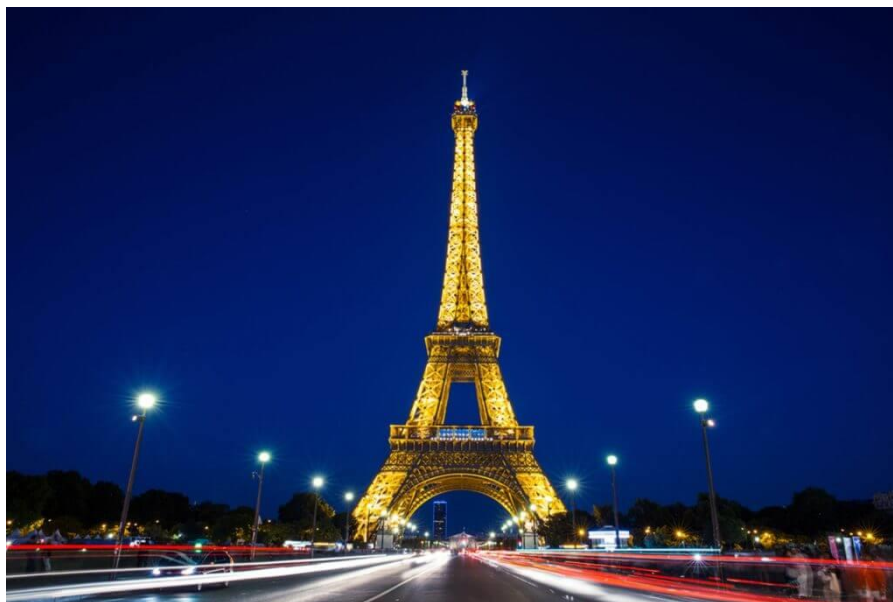

ภาพที่ 5 วัดโพธิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก <https://medium.com>

2. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ หมายถึง ภูมิสัญลักษณ์มีองค์ประกอบหรือลักษณะทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงลักษณะสภาพแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ เทคโนโลยี ข้อจำกัด วิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้น เช่น หอไอเฟล (Eiffel Tower)

เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นความคิดริเริ่มของ กุสตาฟ ไอเฟล ที่เสนอให้สร้างหอขึ้นเพื่อต้องการแสดงออกถึงความเป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรมของประเทศฝรั่งเศสในยุคอุตสาหกรรม

ภาพที่ 6 หอไอเฟล (Eiffel Tower) เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก <https://www.rd.com/advice/travel/eiffel-tower-illegal-photos/>

3. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นแล้วสร้างประโยชน์ในมิติด้านเศรษฐกิจ ช่วยเพิ่มแนวทางในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน มีความคุ้มค่ากับทรัพยากรที่เสียไป โดยตัวชี้วัดคุณค่าด้านเศรษฐกิจ คือ การเปรียบเทียบต้นทุนการใช้ทรัพยากร หรืองบประมาณและผลประโยชน์ที่ได้รับ ในสถานการณ์ที่ไม่มีภูมิสัญลักษณ์ และมีภูมิสัญลักษณ์

3.3 แนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิสัญลักษณ์

แนวคิดจินตภาพของเมือง (Image of the city)

เควิน ลินซ์ (1977) ได้ศึกษาองค์ประกอบของเมือง ที่ได้จากการสังเกต ที่ประกอบด้วยเอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) ส่วนประกอบทั้งสามต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิ่งต่าง ๆ ที่จะให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจนนั้น ต้องมีคุณสมบัติด้านเอกลักษณ์ และโครงสร้างอย่างชัดเจนปรากฏเป็นร่องรอยในความทรงจำแก่ผู้พบเห็น โดยเป็นมโนภาพของเมืองด้านความงามที่มีลักษณะเฉพาะ แตกต่างไปจากเมืองอื่นอันชวนให้ระลึกถึงและจดจำได้

ง่าย ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและ สังคม รวมถึงผู้คน และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น ๆ

โดย เควิน ลินซ์ พบว่าเมืองค์ประกอบทาง กายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจ ระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมืองให้แนวคิดองค์ประกอบในการรับรู้ของเมือง ทำให้ได้ภาพของเมืองในการค้นหาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของ เมืองจากผู้พบเห็นที่ช่วยให้ผู้คนใช้ในการสร้างมโนภาพ ของตัวเองเกี่ยวกับเมืองตามองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ 1. เส้นทาง (Path) 2. เส้นขอบ (Edge) 3. ย่าน (Districts) 4. ชุมทาง (Node) 5. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) โดยได้ให้คำจำกัดความของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

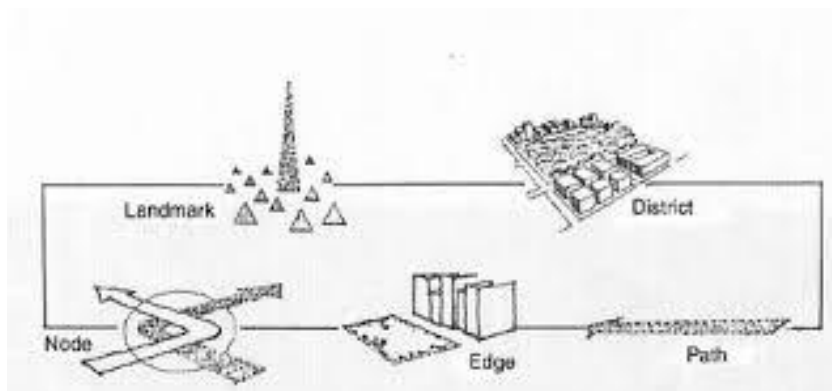
1. เส้นทาง (Path) ทางสัญจร เป็นช่องทางการเคลื่อนที่ใช้สัญจรไปมา เช่น ถนน ทางรถไฟ ทางด่วน ทางเท้า ฯลฯ เส้นทางเหล่านี้เป็นส่วนที่มีความสำคัญมากต่อการเดินทางของผู้คนในเมือง ในขณะที่ผู้คนเคลื่อนไหวผ่านเส้นทาง ผู้คนมีโอกาสดูเห็นส่วนต่าง ๆ ของเมืองตามเส้นทาง และเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของเมือง

2. เส้นขอบ (Edge) เส้นขอบ หรือขอบเขต เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ไม่ได้ใช้เป็นเส้นทางตามทัศนะของผู้สังเกต อาจปรากฏเป็นเส้นกั้นจากส่วนหนึ่งไปอีกส่วนหนึ่งที่เป็นแนวกันตามธรรมชาติ เช่น ชายฝั่งทะเล หรือ ริมฝั่ง แม่น้ำ ฯลฯ และแนวกันที่แสดงขอบเขตที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น กำแพงเมือง คูเมือง ฯลฯ

3. ย่าน (Districts) เป็นบริเวณพื้นที่ชุมชนที่ มีขนาดของพื้นที่ตามลักษณะเฉพาะของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีเอกลักษณ์ของบริเวณอันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันของบริเวณที่ผู้สังเกตเข้าสู่ภายในเมืองได้โดยแต่ละพื้นที่จะมีสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันตามโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิตของชุมชนจะแสดงลักษณะกิจกรรมของผู้คนที่ปรากฏเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์ที่ต่างกััน

4. ชุมทาง (Node) จุดศูนย์รวมหรือชุมทาง มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง เช่น บริเวณสี่แยก หรือชุมทางสถานีขนส่งต่าง ๆ ชุมทางสถานีรถไฟ ใต้ดิน ฯลฯ อาจเป็นสถานที่ซึ่งมีกิจกรรมหนาแน่นบริเวณจัตุรัสใจกลางเมือง จุดศูนย์รวมจึงเป็นจุดเด่นเฉพาะตัวของย่านในเมือง เกิดความสัมพันธ์กับเส้นทางต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นชุมทางเมื่อมาถึงและเดินทางเชื่อมต่อไปยังที่อื่น ๆ

5. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) จุดสังเกตหรือจุดหมายตา เป็นจุดอ้างอิงหรือภูมิสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นจุดหมายตาแตกต่างจากชุมทางที่บุคคลไม่สามารถเข้าสู่ภายในจุดหมายตาได้โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะสำหรับสภาพแวดล้อม เช่น ป้าย อาคารสำคัญ ๆ อนุสาวรีย์ ฯลฯ

ภาพที่ 7 องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก <https://m.blog.naver.com/ew200900/220807192225>

อัฐพล ตลยานุเคราะห์ (2560) ได้เสนอแนวทางในการจัดการองค์ประกอบทั้ง 5 อย่าง ซึ่งมีความเชื่อว่า เมืองใดที่มีองค์ประกอบทั้ง 5 อย่างครบถ้วน และมีการจัดองค์ประกอบสภาพแวดล้อมของเมืองได้อย่างเหมาะสม จะทำให้โครงสร้างเมืองมีความชัดเจน และส่งผลให้เมืองนั้นๆ มีความน่าประทับใจต่อผู้พบเห็น หากเมืองที่องค์ประกอบไม่สมบูรณ์ หรือโครงสร้างของเมืองขาดความชัดเจน ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ขึ้น โดยใช้หลักการต่อไปนี้

1. หลักการออกแบบทางสัญจร เส้นทางทั้งหมดต้องมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย ควรมีเอกลักษณ์ที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมโดยรอบที่มีลักษณะพิเศษโดยหลักการทั้งหมดนี้ต้องออกแบบให้เกิดความต่อเนื่องจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และต้องคำนึงถึงลำดับความสำคัญของการมองเห็น (Visual Hierarchy)

2. หลักการออกแบบเส้นขอบ เส้นขอบจะบ่งบอกถึงลักษณะของพื้นที่ โดยที่ความประทับใจต่อภาพที่มองเห็นจะเกิดขึ้นเมื่อบริเวณที่ทั้งสองบริเวณมาบรรจบกันถูกเปิดมุมมองออกและเส้นทางสัญจรที่เชื่อมต่อกันกับบริเวณที่เหลือของโครงสร้างเมือง คือ การเพิ่มการเข้าถึง (Accessibility)

3. หลักการออกแบบย่าน ลักษณะของย่านอาจทำให้ชัดเจนขึ้นโดยการจำกัดพื้นที่และลักษณะการปิดล้อมของพื้นที่ ย่านอาจประกอบด้วยโครงสร้างย่อยของย่านที่มีความแตกต่างกันแต่โดยรวมจะมีความกลมกลืนกัน

4. หลักการออกแบบชุมทาง การสร้างชุมทางจะต้องมีลักษณะทางกายภาพที่สนับสนุนตัวเอง ซึ่งการสนับสนุนทางการรับรู้ คือ การมีเอกลักษณ์โดยคุณภาพของพื้นที่ ผนัง รายละเอียดต่าง ๆ ทั้งที่ตั้งอยู่ต่อเนื่องกัน หรือตั้งอยู่อย่างเดี่ยว ๆ องค์ประกอบอื่น ๆ ของการออกแบบชุมทางคือ ความแตกต่าง (Contrast)

5. หลักการออกแบบภูมิสัญลักษณ์ การวางตำแหน่งต้องให้สามารถมองเห็นได้และเป็นกลุ่มของจุดสนใจ (Focal Point)

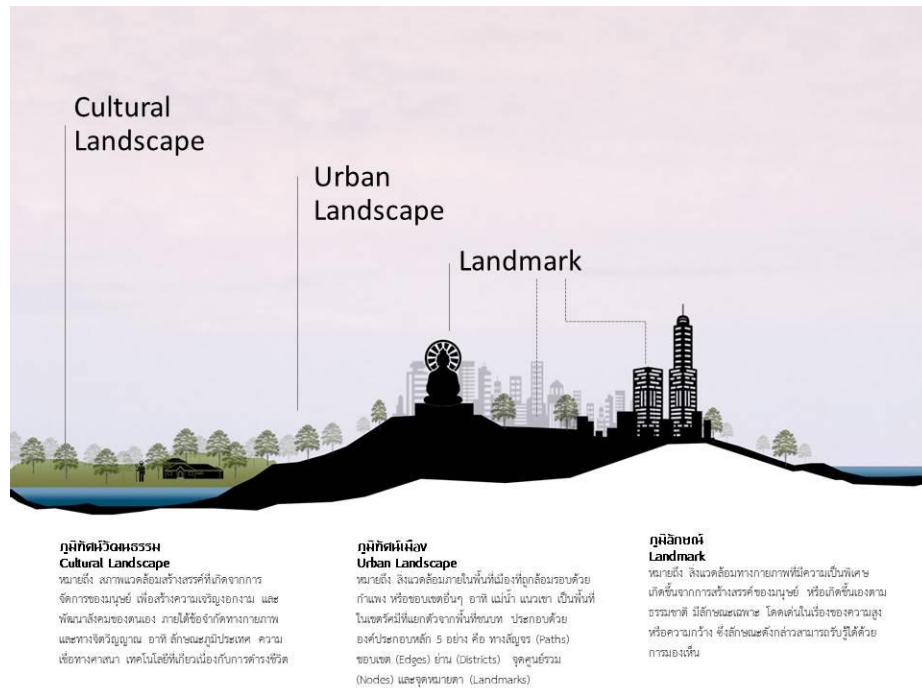
4. สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ สามารถสรุปความหมายของภูมิทัศน์แต่ละประเภทได้ดังนี้

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามและพัฒนาสังคมของตนเอง ภายใต้ข้อจำกัดทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ความเชื่อทางศาสนา เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ฯลฯ และหากพื้นที่ดังกล่าวได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าอันเป็นสากลจะสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาคได้

ภูมิทัศน์เมือง (Urban Landscape) หมายถึง สิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่เมืองที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงหรือขอบเขตอื่น ๆ เช่น แม่น้ำ คลอง แนวเขา ฯลฯ เป็นพื้นที่ในเขตรัศมีที่แยกตัวจากพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้พบเห็น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ ทางสัญจร (Paths) ขอบเขต (Edges) ย่าน (Districts) จุดศูนย์รวม (Nodes) และจุดหมายตา (Landmarks) ซึ่งหากมีการจัดการองค์ประกอบอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลให้เมืองนั้น ๆ มีความน่าประทับใจ

ภูมิสัญลักษณ์ หรือจุดหมายตา หรือที่หมายตา (Landmark) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเฉพาะ โดดเด่นในเรื่องของความสูง เช่น ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, พระที่นั่งอนันตสมาคม, สะพานพระราม 9 ฯลฯ หรือโดดเด่นในเรื่องของความกว้าง เช่น บริเวณลานสวนหลวง สวนลุมพินีในกรุงเทพมหานคร ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ แม่น้ำ ทะเล ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น และช่วยในการกำหนดทิศทางการเดินทางของผู้อยู่อาศัยหรือนักท่องเที่ยวในบริเวณนั้น

ภาพที่ 8 ความหมายและความเชื่อมโยงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และ ภูมิทัศน์
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและหลักการวิเคราะห์คุณค่าของผู้เชี่ยวชาญและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เห็นได้ว่าภูมิสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับในมิติต่าง ๆ ทั้งในระดับสากลนั้นจะต้องผ่านขั้นตอนการวิเคราะห์คุณค่าก่อนการดำเนินการอนุรักษ์หรือพัฒนาเพื่อให้เป็นมรดกตกทอด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีหลักการวิเคราะห์คุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิสัญลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันและสอดคล้องกัน ดังนี้

ตารางที่ 3 เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์และที่มาของเกณฑ์

เกรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	ICOMOS Thailand (2554)	Australia ICOMOS (1981)	UNESCO (2005)	สรุปคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ที่ดีพึงมี
ข้อ 1 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์หรือความงาม	-	...การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม ...	ข้อ 1 ด้านสุนทรียคือ ความรู้สึกปีติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชม เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสลักษณะทางกายภาพ	-	ด้านสุนทรียศาสตร์

ตารางที่ 3 เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์และที่มาของเกณฑ์ (ต่อ)

เกรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	ICOMOS Thailand (2554)	Australia ICOMOS (1981)	UNESCO (2005)	สรุปคุณค่า ภูมิสัญลักษณ์ที่ดีพึงมี
ข้อ 7 คุณค่าด้าน เศรษฐกิจ	-	-	-	-	ด้านเศรษฐกิจ
ข้อ 5 คุณค่าด้าน สังคม	-	...การอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมต้อง พิจารณาว่ามรดก วัฒนธรรมนั้นมี คุณค่าโดดเด่นในด้าน ใดบ้าง เช่น ด้าน สุนทรียภาพ ด้าน โบราณคดี ด้าน ประวัติศาสตร์ ด้าน วิชาการ หรือด้าน สังคม...	ข้อ 4 ด้านสังคม คือ คุณค่าเกิดจากความ เชื่อมั่นทาง วัฒนธรรมหรือความ นับถือของประชาชน ที่มีต่อมรดกสถาน ทางวัฒนธรรมนั้น	ข้อ 3 เป็นสิ่งที่ ยืนยันถึงหลักฐาน ของวัฒนธรรมหรือ อารยธรรมที่ ปรากฏให้เห็นอยู่ใน ปัจจุบันหรือว่าที่ สาบสูญไปแล้ว	ด้านสังคม
ข้อ 3 คุณค่าด้านจิต วิญญาณของชุมชน	-	-	-	ข้อ 6 มีความคิด หรือความเชื่อที่ เกี่ยวข้องโดยตรง กับเหตุการณ์ หรือ มีความโดดเด่นยิ่ง ในประวัติศาสตร์	ด้านจิตวิญญาณ ของชุมชน
ข้อ 4 คุณค่าด้าน ประวัติศาสตร์	-	...การอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมต้อง พิจารณาว่ามรดก วัฒนธรรมนั้นมี คุณค่าโดดเด่นในด้าน ใดบ้าง เช่น ด้าน สุนทรียภาพ ด้าน โบราณคดี ด้าน ประวัติศาสตร์ ด้าน วิชาการ หรือด้าน สังคม ...	ข้อ 2 ด้าน ประวัติศาสตร์ คือ คุณค่าที่รวบรวม บริบทต่างๆของพื้นที่ เอาไว้ด้วยกัน โดยมี ความสัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์	ข้อ 6 มีความคิด หรือความเชื่อที่ เกี่ยวข้องโดยตรง กับเหตุการณ์ หรือ มีความโดดเด่นยิ่ง ในประวัติศาสตร์	ด้านประวัติศาสตร์
ข้อ 2 คุณค่าด้าน ความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของพื้นที่	-	-	-	ข้อ 1 เป็นตัวแทน ในการแสดงผลงาน ชิ้นเอกที่จัดทำขึ้น ด้วยการสร้างสรรค์ อันชาญฉลาด ของมนุษย์	ด้านความเป็น เอกลักษณ์เฉพาะตัว

ตารางที่ 3 เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์และที่มาของเกณฑ์ (ต่อ)

เกรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	ICOMOS Thailand (2554)	Australia ICOMOS (1981)	UNESCO (2005)	สรุปคุณค่า ภูมิสัญลักษณ์ที่ดีพึงมี
-	ข้อ 1 ... ความสำเร็จ ของการจัดการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม นั้นจะต้องสามารถ รักษาสภาพแวดล้อม ให้มีความยั่งยืนใน ฐานะสมบัติของ ชุมชน ...	-	-	-	ด้านสิ่งแวดล้อม
-			ข้อ 3 ด้าน วิทยาศาสตร์ คือ คุณ ค่าที่เกิดจากข้อมูล สำคัญที่เกี่ยวข้องกับ พื้นที่ มีคุณสมบัติ ด้านความหายาก หรือด้านคุณภาพ สามารถนำข้อมูลไป ต่อยอดในการศึกษา อื่นๆต่อไปได้	ข้อ 5 เป็นตัวอย่าง อันโดดเด่นของ วัฒนธรรมมนุษย์ ชนบทรรมนิยม ประเพณีแห่ง สถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐาน ของมนุษย์ ...	ด้านเทคโนโลยี
ข้อ 9 คุณค่าด้าน การศึกษา	ข้อ 5 ชุมชนสามารถ สืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของ ท้องถิ่น และสามารถ นำมาปรับใช้กับ สังคมร่วมสมัยได้การอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมต้อง พิจารณาว่ามรดก วัฒนธรรมนั้นมี คุณค่าโดดเด่นในด้าน ใดบ้าง เช่น ด้าน สุนทรียภาพ ด้าน โบราณคดี ด้าน ประวัติศาสตร์ ด้าน วิชาการ หรือด้าน สังคม ...	-	-	ด้านการศึกษา
ข้อ 8 คุณค่าด้านการ ใช้สอยร่วมสมัย	ข้อ 1 ... การจัดการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ ดีต้องเกิดประโยชน์ ใช้สอยต่อชุมชน อย่างทั่วถึงที่สุด ...	-	-	-	ด้านการใช้สอย ร่วมสมัย

จากการศึกษาข้อมูลในเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ดีและมีคุณค่าในมุมมองขององค์กรและผู้เชี่ยวชาญภูมิทัศน์มีความคล้ายคลึงกันหลายด้าน สามารถนำมาเป็นแนวทางการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ที่เป็นที่ยอมรับหรือสอดคล้องกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และกายภาพ 10 ด้าน ดังนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetical Value) หมายถึง การสร้างความรู้สึกอิมเมจใจพอใจ และประทับใจในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ อาทิ รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ เป็นสำนึกหรืออารมณ์ทางบวก โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับรู้ลักษณะทางกายภาพด้วยสายตา และการยอมรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์และองค์ประกอบเมือง

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) หมายถึง ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่เสื่อมโทรม สู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของหน่วยงานผู้ประกอบการ บริษัท ห้างร้าน หรือนักลงทุน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่น ๆ ของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น การจัดหาพื้นที่ให้เช่า รวมถึงการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

3. คุณค่าด้านสังคม (Social Value) หมายถึง การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน วัด โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ ถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น

4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่าง ๆ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา

5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value) หมายถึง พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value) หมายถึง การมีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น และมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี ฯลฯ พิจารณาความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ บนพื้นฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดียวกัน

7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Value) หมายถึง ความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technological Value) หมายถึง ระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุที่หายาก หรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา เช่น หอไอเฟล ประเทศฝรั่งเศส สุสานหินอ่อนที่มหาศาล ประเทศอินเดีย ฯลฯ หรือใช้ระบบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ ฯลฯ ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบหรือก่อสร้างสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ต่อไปได้

9. คุณค่าด้านการศึกษา (Educational Value) หมายถึง เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมเยือนสามารถใช้องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Functional Value) หมายถึง การเป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิตลักษณะของกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

บทที่ 3

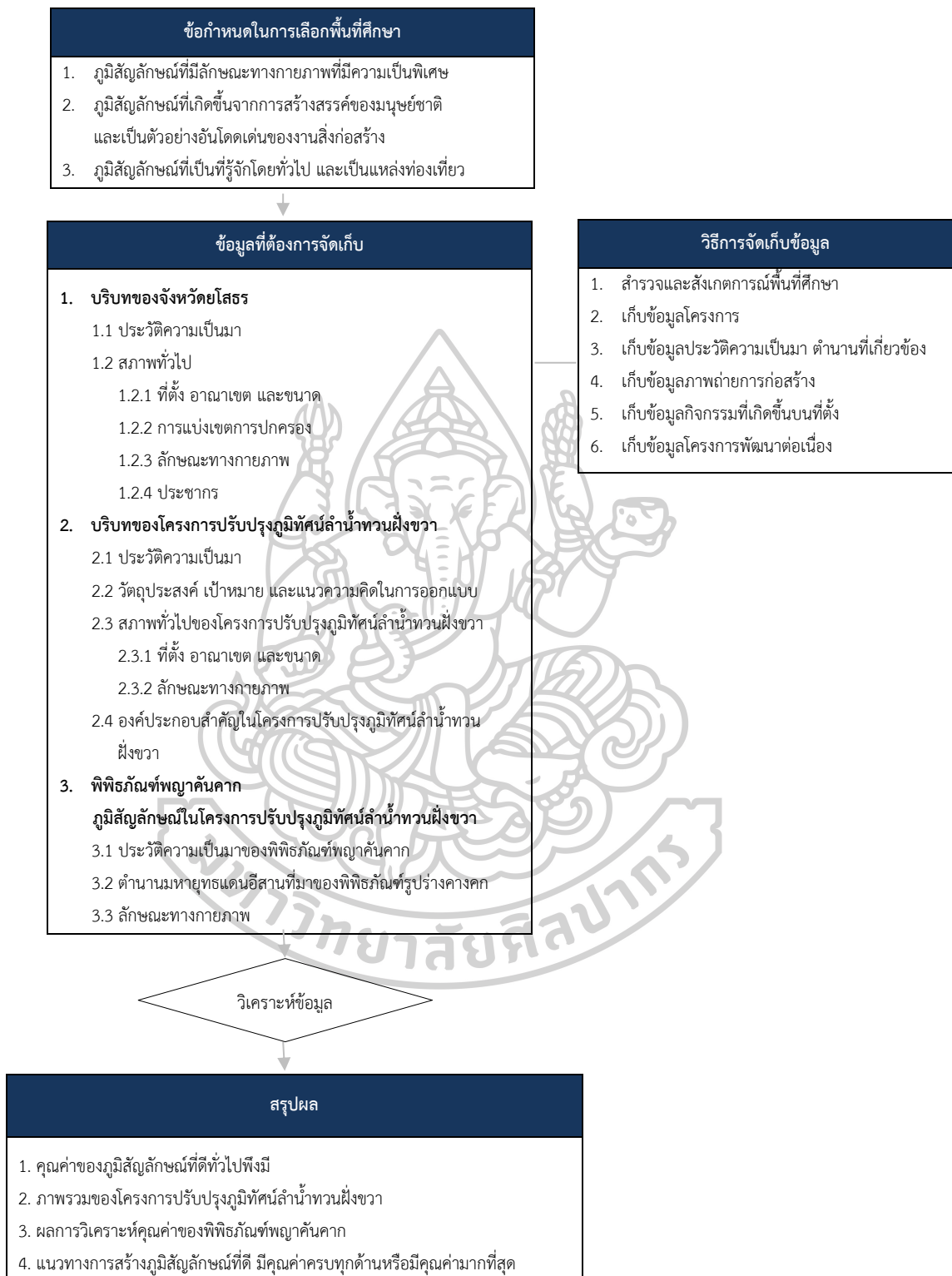
การออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัยในบทที่ 3 นี้ เป็นผลมาจากการศึกษาความหมาย แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากบทก่อนหน้า ประกอบไปด้วย การออกแบบกระบวนการวิจัย การกำหนดกรอบทฤษฎีและแนวคิดในการวิจัย การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล

1. การออกแบบกระบวนการวิจัยภาคสนาม

ในการดำเนินการวิจัยภาคสนาม เพื่อให้การวิจัยเป็นไปอย่างเหมาะสม และมีการดำเนินการวิจัยไปอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงออกแบบกระบวนการวิจัยเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอ ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาและเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกรอบการวิจัย
- ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดพื้นที่กรณีศึกษา
- ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบและสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- ขั้นตอนที่ 5 การแปลความหมายข้อมูล และการจัดทำเอกสารข้อมูล
- ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่กรณีศึกษา
- ขั้นตอนที่ 7 การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนะ

แผนภูมิที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

2. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ นั้น ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ของผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ เกรียงไกร เกิดศิริ วนิดา ฝั่งสุนทร สมาคมอิคอโมส ไทยแลนด์ (ICOMOS Thailand) สมาคมออสเตรเลีย อิคอโมส (Australia ICOMOS) และองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบในการวิจัย

กรอบทฤษฎีและแนวคิดในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อสร้างความเจริญอกงาม และพัฒนาสังคมของตนเอง ภายใต้ข้อจำกัดทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ความเชื่อทางศาสนา เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ฯลฯ หากพื้นที่ดังกล่าวได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าอันเป็นสากลจะสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาคได้

2. ภูมิทัศน์เมือง หมายถึง สิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่เมืองที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพง หรือขอบเขตอื่น ๆ เช่น แม่น้ำ คลอง แนวเขา ฯลฯ เป็นพื้นที่ในเขตรัศมีที่แยกตัวจากพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏแก่สายตาและก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้พบเห็น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง ได้แก่ ทางสัญจร ขอบเขต ย่าน จุดศูนย์รวม และภูมิสัญลักษณ์ ซึ่งหากมีการจัดการองค์ประกอบอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลให้เมืองนั้น ๆ มีความน่าประทับใจ

3. ภูมิสัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเฉพาะ โดดเด่นในเรื่องของความสูง เช่น ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, พระที่นั่งอนันตสมาคม, สะพานพระราม 9 ฯลฯ หรือโดดเด่นในเรื่องของความกว้าง เช่น บริเวณลานสวนหลวง สวนลุมพินี ในกรุงเทพมหานคร ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่างๆ แม่น้ำ ทะเล ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น และช่วยในการกำหนดทิศทางการเดินทางของผู้อยู่อาศัยหรือนักท่องเที่ยวในบริเวณนั้น

ในงานวิจัยนี้จะศึกษาหลักการวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและองค์กรที่เกี่ยวข้องมาศึกษาข้อมูล และคัดเลือกแนวคิดที่มีความสอดคล้องกันนำไปสร้างกรอบการวิเคราะห์คุณค่าภูมิสัญลักษณ์และเครื่องมือในการวิจัย เพื่อประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลทั้งหมดทุกมิติ อาจสรุปได้ว่าเกณฑ์ในการวิเคราะห์คุณค่าภูมิสัญลักษณ์ ประกอบด้วย

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์
2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ
3. คุณค่าด้านสังคม
4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน
5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์
6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว
7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม
8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี
9. คุณค่าด้านการศึกษา
10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย

3. การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา

การได้มาของพื้นที่กรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นแนวทางในการคัดเลือกภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษา มีรายละเอียดในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. ภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ มีลักษณะเฉพาะ มีคุณสมบัติด้านเอกลักษณ์ และโครงสร้างอย่างชัดเจน โดดเด่นในเรื่องของความสูง หรือความกว้าง ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น
2. ภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ชาติ และเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของงานสิ่งก่อสร้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม
3. ภูมิสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองได้

4. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยนี้ คือ แบบวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่นี้มาจาก

การศึกษาหลักการวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง และคัดเลือกหลักการที่มีความสอดคล้องกันมาสร้างเกณฑ์การประเมิน

แบบวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ 10 ด้าน มีรายละเอียด และวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คือ การสร้างความรู้สึกรู้สึกอิ่มเอมใจ พอใจ และประทับใจใน ลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ เป็นสำนึกหรือ อารมณ์ทางบวก โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับรู้ลักษณะทางกายภาพด้วยสายตา และการยอมรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และ องค์ประกอบเมือง

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ด้วยตนเอง ลักษณะทั่วไปของภูมิทัศน์ เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คือ ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่เสื่อมโทรมสู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของผู้ประกอบการ หน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน หรือนักลงทุน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่นๆของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้าน โครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น การจัดหาพื้นที่ให้เช่า การจัดตั้งศูนย์บริการ นักท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น โครงการพัฒนาในพื้นที่โครงการ สถิตินักท่องเที่ยว และรายได้จากการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ฯลฯ

3. คุณค่าด้านสังคม คือ การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ เจดีย์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ฯลฯ ถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็น สถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือ ความนับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์ กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คือ สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่าง ๆ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของ ภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา ฯลฯ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คือ พื้นที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของ ภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การมีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น และมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี และพิจารณาความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ บนพื้นฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดียวกัน ฯลฯ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ด้วยตนเอง ลักษณะทั่วไปของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบ ขนาด ฯลฯ

7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม คือ ความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมและเมือง ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น ฯลฯ พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ภาพถ่ายพื้นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ก่อนและหลังการก่อสร้าง

8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี คือ ระเบียบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง เป็นวัสดุที่หายาก หรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา เช่น หอไอเฟล ประเทศฝรั่งเศส สุสานหินอ่อนนัทซามาฮาล ประเทศอินเดีย ฯลฯ หรือใช้ระเบียบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญา

ท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ ฯลฯ ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบ หรือก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ ต่อไปได้

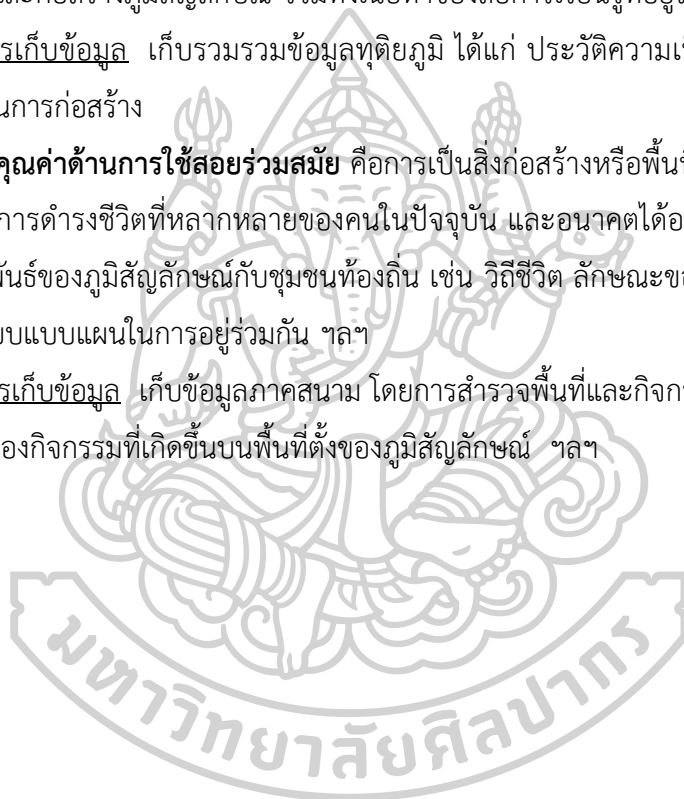
วิธีการเก็บข้อมูล ศึกษาภาพถ่ายชั้นตอนการก่อสร้าง พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ เช่น วัสดุ และเทคโนโลยีที่ใช้ในการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์นั้น ฯลฯ

9. คุณค่าด้านการศึกษา คือ เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมสามารถใช้อองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ฯลฯ พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลทุกมิติ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ วัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง

10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย คือการเป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

วิธีการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ เช่น ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

ตารางที่ 4 วิธีการเก็บข้อมูล จำแนกตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์

ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	วิธีการเก็บข้อมูล					
		สำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ศึกษา	เก็บข้อมูลโครงการ	เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมา ตำนานที่เกี่ยวข้อง	เก็บข้อมูลภาพถ่ายการก่อสร้าง	เก็บข้อมูลกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนที่ตั้ง	เก็บข้อมูลโครงการพัฒนาต่อเนื่อง
1	คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์	•			•		
2	คุณค่าด้านเศรษฐกิจ						•
3	คุณค่าด้านสังคม					•	
4	คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน			•			
5	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์			•			
6	คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว	•			•		
7	คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม	•			•		
8	คุณค่าด้านเทคโนโลยี				•		
9	คุณค่าด้านการศึกษา	•	•		•		
10	คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย					•	

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ นั้นประกอบด้วยสองส่วน คือ การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้

5.1 การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานบทความของหน่วยงานราชการ องค์กรของรัฐบาล และหน่วยงานภาคเอกชน ได้แก่ ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ประเพณีหรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น และแนวคิดในการออกแบบ โดยทำการศึกษาคลอบคลุมทั้งในระดับของจังหวัด และในระดับพื้นที่ตั้งกรณีศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมืองและภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏ

5.2 การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ภาพรวมของทิวทัศน์ องค์กรประกอบของภูมิทัศน์เมืองบนพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์กรณีศึกษา เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ

6. การแปลความหมายข้อมูล และการจัดทำเอกสารข้อมูล

ศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลในทุกด้าน เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีอยู่ จากนั้นนำมาแยกแยะข้อมูล คัดกรองในส่วนที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ และเรียบเรียงจัดทำเป็นเอกสารเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนถัดไป

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่กรณีศึกษา ผู้วิจัยจะวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ ตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ทั้ง 10 ด้าน คือ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม คุณค่าด้านเทคโนโลยี คุณค่าด้านการศึกษา และคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย และสังเคราะห์ว่าภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวามีคุณค่าด้านใดบ้าง

8. การสรุปผล

การสรุปผลการวิจัยเป็นการประมวลผลของการศึกษาทั้งหมดไว้ด้วยกัน โดยการนำคำตอบของการศึกษาทั้งหมดมาทำการเรียบเรียง จัดประเภทและลำดับชั้นของข้อมูล สรุปผลการวิเคราะห์คุณค่าและความเหมาะสมของพื้นที่กรณีศึกษา และสรุปแนวทางในการพิจารณานำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ที่เหมาะสม และยอมรับได้โดยทั่วไปในมิติต่าง ๆ

บทที่ 4

บริบทของพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร เพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ นั้น จะทำการศึกษาข้อมูลครอบคลุมทั้งในระดับของจังหวัด และในระดับพื้นที่กรณีศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์ อันหมายถึงที่มาและภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏ

1. บริบทของจังหวัดยโสธร

1.1 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดยโสธรเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แยกตัวมาจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเวลานานกว่า 47 ปี แต่สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองยโสธร มีประวัติยาวนานกว่า 200 ปี มาแล้ว โดยมีประวัติเกี่ยวข้องกับเมืองหนองบัวลุมภูหรือนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (อดีตอำเภอหนองบัวลำภูในจังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) และเมืองอุบล ประวัติโดยย่อสรุปจากรายงานโครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร (บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.) และบทความ “ยศสุนทร...เมืองทรงเกียรติทุกยุคทุกสมัย” ของนิตยสาร SBL บันทึกประเทศไทย 6 (ศุภกิจ ศิลประรังสรรค์, 2559) สรุปได้ดังนี้

สมัยธนบุรี

ประมาณปี พ.ศ. 2314 พระเจ้าตาก พระเจ้าวอ เสนาบดีเก่านครเวียงจันทน์ ไม่พอใจเจ้านครเวียงจันทน์คนใหม่ จึงได้อพยพครอบครัวและบริวารหนีมาตั้งรกรากใหม่ โดยตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองหนองบัวลุมภู” ขณะเดียวกันพระเจ้าศิริบุญสาร ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์เกิดหวาดระแวงจึงยกทัพจากนครเวียงจันทน์มาปราบปราม พระเจ้าตากถูกยิงด้วยอาวุธปืนและฟันด้วยดาบจนถึงแก่พิราลัยในที่รบ เจ้าพระวอ เจ้าคำผง และเจ้าฝ่ายหน้าผู้เป็นน้องทั้งสองของพระเจ้าวอ อีกทั้งเจ้าก่าเจ้าทิดพรมได้ยกทัพฝ่าหนีออกจากเมืองหนองบัวลุมภูไปพึ่งพาเจ้านครจำปาศักดิ์ ขบวนทัพของพระเจ้าวอ ได้เดินทางตามลำน้ำชีมาพบกับเจ้าคำสุผู้ปกครองบ้านสิงห์ท่า (ปัจจุบันคือจังหวัดยโสธร) ต่อมาเจ้าพระวอ ดำริว่าหากอยู่กับเจ้าคำสุแล้ว ถ้าเวียงจันทน์ยกทัพมาจะเป็นการลำบากและจะเกิดศึกสงครามกันต่อไป เมื่อประชุมตกลงกันแล้ว เจ้าพระวอจึงได้พาไพร่พลอพยพลงไปตามลำน้ำมูล และสร้างเมืองใหม่ที่ดอนวังทอง เขตนครจำปาศักดิ์ ตามรับสั่งของพระเจ้าองค์หลวงเจ้านครจำปาศักดิ์ โดยเจ้าพระวอให้ชุดก่อสร้างค่ายขึ้นเรียกว่า “ค่ายบ้านคูบ้านแก”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2321 เมื่อพระเจ้าศรีบุญสารทราบเรื่อง จึงได้ยกทัพมาปราบอีกจนเจ้าพระวอถึงแก่ความตาย เจ้าคำผงซึ่งเป็นน้องของเจ้าพระวอและบริวาร จึงได้อพยพต่อไปยังเกาะกลางลำน้ำมูลเรียกว่า“ดอนมดแดง” แต่เนื่องจากเป็นที่ต่ำไม่เหมาะสมที่จะสร้างเมืองจึงพากันอพยพขึ้นมาตามลำน้ำมูลจนถึงห้วยแจระแมแล้วมาสร้างเมืองขึ้นใหม่ที่ตงอู่ผึ้ง

เมื่อปี พ.ศ. 2322 แล้วมีหนังสือกราบบังคมทูลขอขึ้นอยู่ในขอบขันฑสีมาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามที่เมืองที่ตั้งใหม่นี้ว่า “เมืองอุบล” เพื่อเป็นการรำลึกถึงเมืองเดิมของตน (เจ้าคำผง) คือ เมืองหนองบัวลุมภู และเจ้าคำผงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองอุบล ได้รับพระราชทินนามว่า “พระปฐมสุรราช”

หลังจากนั้นต่อมาเจ้าฝ่ายหน้า น้องพระปฐมสุรราชเจ้าเมืองอุบลพร้อมกับนางอุสา พร้อมทั้งไพร่พลญาติวงศ์อีกส่วนหนึ่ง ได้ขอแยกตัวไปอยู่บ้านสิงห์ท่าซึ่งเจ้าคำสุปกครองอยู่ พระปฐมสุรราชไม่ขัดข้องจึงได้แยกย้ายกันไปทำมาหากินที่บ้านสิงห์ท่า ได้ปรับปรุงและสร้างบ้านสิงห์ท่าจนเจริญรุ่งเรือง

สมัยรัตนโกสินทร์

พ.ศ. 2334 ทางเมืองนครจำปาศักดิ์เกิดขบถ อ้ายเชียงแก้วเขาโองตั้งตัวเป็นใหญ่ ยึดเมืองนครจำปาศักดิ์ได้พระปฐมสุรราชเจ้าเมืองอุบล จึงได้มีใบบอกไปยังฝ่ายหน้าผู้น้อง ให้รวมกันยกกำลังไปปราบอ้ายเชียงแก้วเขาโอง ทั้งสองพี่น้องได้ยกกำลังไปตีเมืองนครจำปาศักดิ์กลับคืนมาได้และให้เจ้าฝ่ายหน้าติดตามจับอ้ายเชียงแก้วเขาโองมาประหารชีวิต จากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ 1 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเจ้าฝ่ายหน้าขึ้นเป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ มีพระราชทินนามว่า “เจ้าพระยาพิชัยราชขัตติยวงศา” ทางบ้านสิงห์ท่าได้ให้ท้าวคำม่วงผู้เป็นน้องชายปกครองแทน

พ.ศ. 2354 เจ้าพระยาพิชัยราชขัตติยวงศาถึงแก่พิราลัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ 2 โปรดให้เจ้าหนู หลานเจ้านครจำปาศักดิ์ครองนครจำปาศักดิ์สืบต่อไป ฝ่ายเจ้าราชวงศ์สิงห์ บุตรเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศา ได้กลับมาอยู่บ้านเดิม คือ บ้านสิงห์ท่า และได้นำเอาอัฐิของเจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศากลับมาด้วย และได้ก่อสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ที่วัดมหาธาตุ ใกล้กับพระธาตุพระอนันท์ซึ่งปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านสิงห์ท่าขึ้นเป็นเมืองและพระราชทานนามว่า “เมืองยศสุนทร” มีความหมายว่า “ทรงไว้ซึ่งยศ” ให้เจ้าราชวงศ์สิงห์เป็นเจ้าครองเมือง มีราชทินนามว่า “พระสุนทรราชวงศา” ต่อมาเมือง “ยศสุนทร” เรียกเป็น “ยะโสธร” แต่การเขียนหรือการเรียกสั้น ๆ ว่า “ยะโส” ไม่เป็นที่ไพเราะหูและไม่เป็นมงคล นาม ร.ต.ท.พวง ศรีบุญลือ นายอำเภอยะโสธร (พ.ศ.2500-2513) จึงได้มีหนังสือขออนุญาตกระทรวงมหาดไทยให้เขียนชื่อใหม่ว่า “ยโสธร” และใช้มาจนบัดนี้

พ.ศ. 2433 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดรูปการปกครองใหม่เป็น หัวเมืองอีสานชั้นเอก โท ตรี และจัตวา ถูกรวมเข้าด้วยกันเรียกว่า“กอง”เมืองยโสธรถูกรวมเข้าอยู่ในหัวเมืองฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้าหลวงตั้งกองว่าราชการอยู่ที่เมืองอุบล ประกอบด้วยหัวเมือง 12 หัวเมือง คือ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ สุวรรณภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ภูแล่นช้าง กมลาไสย เขมราฐ นองสองคอนดอนดง ยโสธร และศรีสะเกษ ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

พ.ศ. 2443 ได้ยุบเลิกมณฑลอีสาน เมืองยโสธรถูกรวมเข้ากับเมืองอุบลโดยแยกออกเป็น 2 อำเภอ คือ อำเภออุทัยยโสธร ต่อมาคืออำเภอคำเขื่อนแก้วและอำเภอประจิมยโสธร ต่อมา คือ อำเภอยโสธร

พ.ศ. 2494 กระทรวงมหาดไทยได้ริเริ่มขอตั้งอำเภอยโสธรขึ้นเป็นจังหวัด และเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 จึงได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70 ตั้งอำเภอยโสธรขึ้นเป็นจังหวัดยโสธร โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2515 โดยแยกอำเภอยโสธร อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย อำเภอป่าติ้ว อำเภอเลิงนกทา และอำเภอกุดชุม ของจังหวัดอุบลราชธานี มารวมกันเป็น จังหวัดยโสธร นับเป็นจังหวัดที่ 71ของประเทศไทย ปัจจุบันจังหวัดยโสธรมีอำเภอรวมทั้งสิ้น 9 อำเภอ คือ ยกฐานะกิ่งอำเภอขึ้นอีก 3 แห่ง คือ อำเภอค้อวัง อำเภอทรายมูล และอำเภอไทยเจริญ ในปี พ.ศ. 2522 พ.ศ. 2527 และพ.ศ. 2541 ตามลำดับ

1.2 สภาพทั่วไป

1.2.1 ที่ตั้ง อาณาเขต และขนาด

จังหวัดยโสธรตั้งอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจาก กรุงเทพมหานครประมาณ 531 กิโลเมตร และห่างจากศูนย์กลางความเจริญในระดับภาค เช่น จังหวัดนครราชสีมา 272 กิโลเมตร จังหวัดขอนแก่น 184 กิโลเมตร และในระดับอนุภาคเดียวกัน เช่น จังหวัดอุบลราชธานี 98 กิโลเมตร จังหวัดศรีสะเกษ 159 กิโลเมตร จังหวัดมุกดาหาร 166 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอนิคมน้ำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเสนางคนิคม อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ และอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอพนมไพร อำเภออาจสามารถ อำเภอเสลภูมิ และอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดยโสธรมีพื้นที่เป็นอันดับที่ 17 ของภาค ประมาณ 4,161.664 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2.46 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภอเลิงนกทามีขนาดใหญ่ที่สุดคือ 913.00 ตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว 630.65 ตารางกิโลเมตร อำเภอกุดชุม 562.28 ตารางกิโลเมตร อำเภอเมืองยโสธร 552.84 ตารางกิโลเมตร อำเภอมหาชนะชัย 460.91 ตารางกิโลเมตร อำเภอไทยเจริญ 302.00 ตารางกิโลเมตร อำเภอป่าดิว 277.36 ตารางกิโลเมตร อำเภอทรายมูล 272.00 ตารางกิโลเมตร และอำเภอค้อวัง ซึ่งมีพื้นที่น้อยที่สุด คือ 150.00 ตารางกิโลเมตร

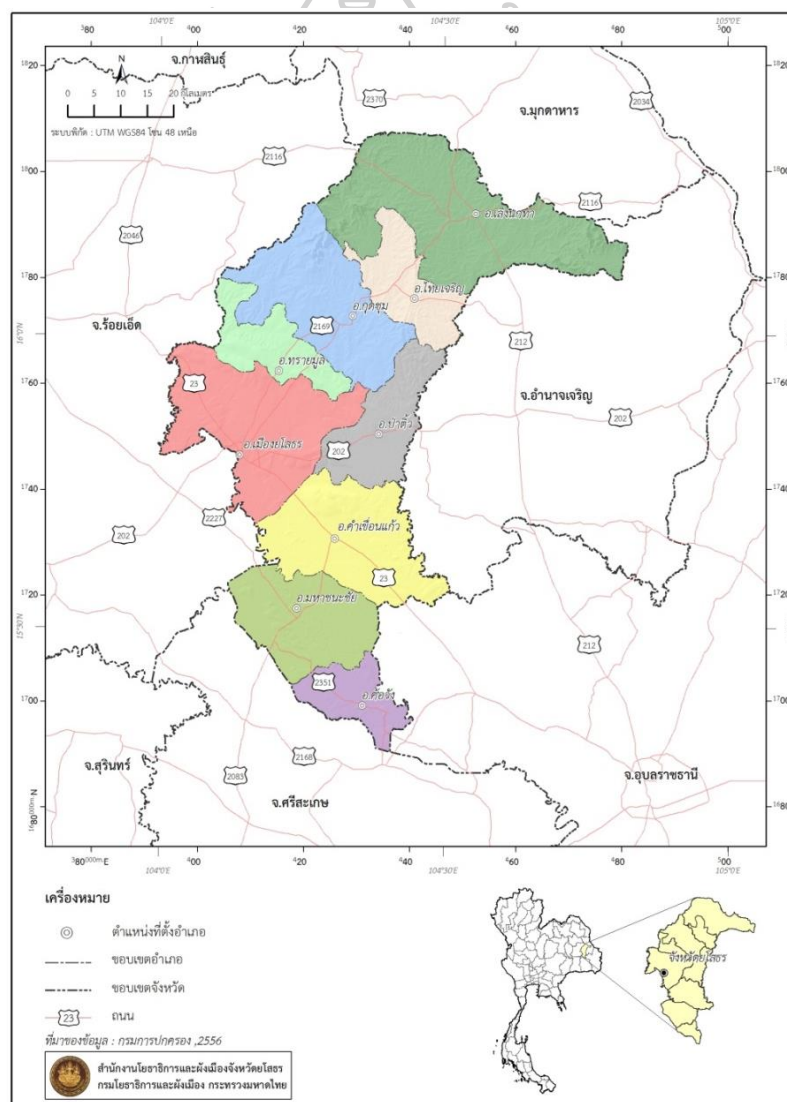

ภาพที่ 9 ตำแหน่งที่ตั้งของจังหวัดยโสธร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

1.2.2 การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดยโสธรแบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ 79 ตำบล และ 885 หมู่บ้าน ด้านการปกครองท้องถิ่นประกอบด้วย เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองยโสธร เทศบาลตำบลอีก 22 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเลิงนกทา เทศบาลตำบลฟ้าหยาด เทศบาลตำบลคำเขื่อนแก้ว เทศบาลตำบลกุดชุมพภูมิพัฒนา เทศบาลตำบลทรายมูล เทศบาลตำบลป่าติ้ว เทศบาลตำบลสามแยก เทศบาลตำบลค้อวัง เทศบาลตำบลบึงคำ เทศบาลตำบลห้องแซง เทศบาลตำบลคำเตย เทศบาลตำบลตาดทอง เทศบาลตำบลเด็ด เทศบาลตำบลกุดเชียงหมี เทศบาลตำบลศรีแก้ว เทศบาลตำบลสามัคคี เทศบาลตำบลนาเวียง เทศบาลตำบลสำราญ เทศบาลตำบลทุ่งแต้ เทศบาลตำบลน้ำคำใหญ่ เทศบาลตำบลงแคนใหญ่ เทศบาลตำบลสวาท และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 64 แห่ง

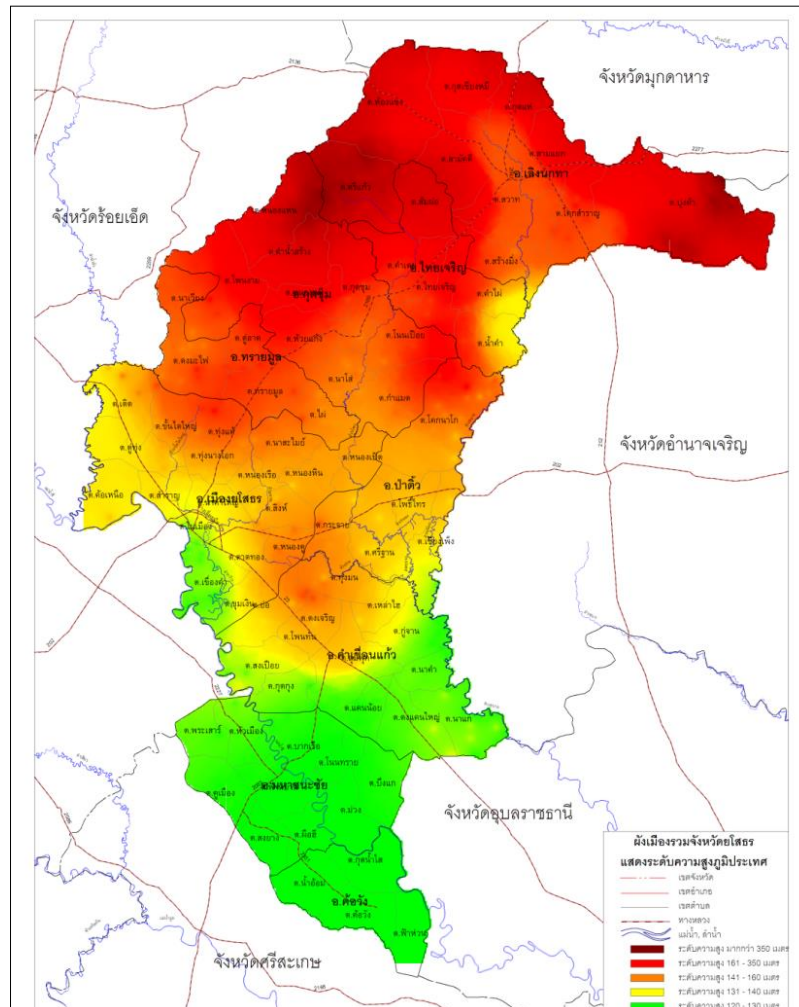

ภาพที่ 10 เขตการปกครองของจังหวัดยโสธร

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

1.2.3 ลักษณะทางกายภาพ

จังหวัดยโสธรมีรูปร่างคล้ายพระจันทร์เสี้ยว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบหรือค่อนข้างราบเรียบสลับกับพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาดถึงลอนชัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 112 - 468 เมตร พื้นที่ต่ำสุดอยู่บริเวณริมลำเซบายในท้องที่ตำบลนาแก อำเภอคำเขื่อนแก้ว พื้นที่สูงที่สุดอยู่ที่ภูกระชะในท้องที่ตำบลบุงคำ อำเภอเลิงนกทา ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อกับจังหวัดมุกดาหาร มีแม่น้ำชีไหลผ่านทางด้านใต้ ลำเซบายไหลผ่านทางด้านตะวันออก ส่วนตอนกลางมีลำน้ำโพงไหลผ่าน

ภาพที่ 11 แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดยโสธร

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

1.2.4 ประชากร

จังหวัดยโสธรมีประชากรมากเป็นอันดับที่ 7 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยอีสานนับถือศาสนาพุทธ มีความผูกพันกับท้องถิ่นและญาติพี่น้อง ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานกันมาแต่โบราณกาล มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย สงบ มีชนกลุ่มน้อย คือ ชาวญวนหรือเวียตนามอาศัยอยู่ในอำเภอเมืองยโสธร แต่ไม่เคยมีปัญหาด้านเชื้อชาติ สามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ปี พ.ศ. 2560 มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 539,542 คน ความหนาแน่นประชากรโดยเฉลี่ย 129.65 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยอำเภอเมืองยโสธรมีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ 129,513 คน รองลงมา คือ อำเภอเลิงนกทา 96,880 คน อำเภอกุดชุม 66,619 คน อำเภอคำเขื่อนแก้ว 65,658 คน อำเภอมหาชนะชัย 57,176 คน อำเภอป่าติ้ว 35,331 คน อำเภอทรายมูล 31,069 คน อำเภอไทยเจริญ 30,591 คน และอำเภอค้อวัง 21,001 คน

1.2.5 สังคมและวัฒนธรรม

ชาวยโสธรยังคงปฏิบัติสืบทอดประเพณีดั้งเดิม การดำรงชีวิตของประชากรยึดถือปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติพันธุ์ลาวที่เกิดจากการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา มีงานประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของจังหวัดยโสธร คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งได้จัดเป็นงานประจำปีระดับชาติ โดยจัดขึ้นในวันเสาร์ - อาทิตย์ สัปดาห์ที่สองของเดือนพฤษภาคม มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก งานประเพณีนี้ติดอันดับ 1 ใน 5 ประเพณีไทยที่นักท่องเที่ยวต่างชาติอยากชมมากที่สุดในโลก

ภาพที่ 12 ขบวนแห่บั้งไฟในอดีต

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก, <https://th.wikipedia.org>

2. บริบทของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

2.1 ประวัติความเป็นมา

ภายหลังจากยกฐานะเป็นจังหวัด จังหวัดยโสธรได้จัดทำแผนพัฒนาจังหวัดและกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดไว้ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ครบวงจร และได้มาตรฐาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 คือ การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และการค้า การท่องเที่ยว

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ การยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของครอบครัว ชุมชนและสังคม

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 จังหวัดยโสธรโดยการนำของนายวิชัย อุดมสิน ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร ลงความเห็นว่ายโสธรยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวหรือภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาแวะเที่ยวและเยี่ยมชมได้ จึงมีแนวคิดในสร้างแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดขึ้น โดยกำหนดหลักการว่าแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่นี้ต้องสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ของจังหวัด คือ การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และการค้า การท่องเที่ยว จากนั้นจึงได้ค้นหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง เพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวและภูมิสัญลักษณ์แห่งใหม่ขึ้น ประกอบกับในอดีตช่วงปี พ.ศ. 2547 จังหวัดยโสธรได้จัดสรรงบประมาณดำเนินการก่อสร้างปรับปรุงฝายน้ำล้นบริเวณลำน้ำกว้างและชุดลอกลำน้ำทวน เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมซึ่งบริเวณโดยรอบลำน้ำทวนในฤดูน้ำหลาก เนื่องจากทางระบายน้ำไม่เพียงพอ และแก้ไขปัญหาลำน้ำตื้นเขิน พร้อมเพิ่มปริมาณน้ำในลำน้ำทวนเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคด้านเกษตรกรรมในฤดูแล้ง ซึ่งหลังการดำเนินการพื้นที่บริเวณลำน้ำทวนกลายเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงาม และอยู่ติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 (ถนนแจ้งสนิท) เส้นทางหลักที่ใช้ในการเชื่อมต่อไปยังจังหวัดข้างเคียง ประกอบกับด้านกฎหมาย ฝั่งเมืองรวมเมืองยโสธรซึ่งประกาศบังคับใช้ในช่วงเวลานั้น คือ บังคับใช้เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2548 และจะหมดอายุในวันที่ 12 ตุลาคม 2553 ได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณริมลำน้ำทวนให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจังหวัดยโสธรจึงเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัด รวมทั้งพัฒนาเป็นที่โล่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถอำนวยความสะดวกประชาชนทั้งในจังหวัดยโสธร จังหวัดข้างเคียง และนักท่องเที่ยวทั่วไป เป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะงานบุญบั้งไฟจึงมีแนวคิดในการจัดทำโครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาขึ้น ในปี พ.ศ. 2552 (บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.)

2.2 วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวความคิดในการออกแบบ

จังหวัดยโสธร ได้ดำเนินการจ้าง บริษัท ออกแบบท้องถิ่น จำกัด ศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาขึ้น ในปี พ.ศ. 2552 โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางในการศึกษาวิจัยไว้หลายประการ ดังนี้

2.2.1 วัตถุประสงค์

- 1.) เพื่อศึกษาความเหมาะสมและจัดทำแผนแม่บทในการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
- 2.) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ประชาชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ
- 3.) เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด ให้สมกับคำว่า “เมืองบั้งไฟโก้” ซึ่งเป็นคำขวัญประจำจังหวัดคำแรกของจังหวัดยโสธร
- 4.) เพื่อให้เป็นสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน
- 5.) เพื่อพัฒนาและเผยแพร่ความเจริญของงามทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่นอันดีงาม
- 6.) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง
- 7.) เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความรู้สึกรักผูกพัน ความรักใคร่สามัคคี ความสนิทสนมกลมเกลียวของคนในท้องถิ่น
- 8.) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาลำน้ำทวนฝั่งขวา และจัดทำแผนปฏิบัติการโครงการพัฒนาและงบประมาณการพัฒนา รวมทั้งศึกษาและออกแบบรายละเอียดองค์ประกอบต่างๆ ภายในโครงการ

2.2.2 เป้าหมาย

โครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาเมืองยโสธรให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน ประชาชนมีความภูมิใจในจังหวัด สร้างคุณภาพชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับชาวเมือง สร้างความประทับใจต่อผู้มาเยือน สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยคำนึงถึงคุณภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก สอดรับกับแผนพัฒนา นโยบาย และกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด และผังเมืองรวมเมืองยโสธร นโยบายเร่งด่วน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น

2.2.3 แนวคิดในการออกแบบ

โครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา แบ่งแนวความคิดการออกแบบเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย แนวคิดการออกแบบสิ่งปลูกสร้าง และแนวความคิดในการปรับปรุงภูมิทัศน์ ดังนี้

1.) แนวความคิดการออกแบบสิ่งปลูกสร้าง

การออกแบบสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่โครงการเป็นการออกแบบให้มีลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นผสมผสานกับประโยชน์การใช้งาน และเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ โดยนำรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าในท้องถิ่น ได้แก่ หอไตร วัดสระไตรนุรักษ์ ตำบลนาเวียง อำเภอทรายมูล พระธาตุอานนท์ วัดมหาธาตุ อำเภอเมืองยโสธร และพระธาตุก่องข้าวน้อย ตำบลลาดทอง อำเภอเมืองยโสธร มาเป็นต้นแบบในการออกแบบอาคารวิมานพญาแถน ภูมิสัญลักษณ์ของโครงการ และอาคารประกอบอื่น ๆ นอกจากนั้นยังนำเอาเรื่องราวตำนานบุญบังไฟ หรือตำนานพญาแถน ความเชื่อของคนท้องถิ่น มาประกอบการออกแบบด้วย

2.) แนวความคิดในการปรับปรุงภูมิทัศน์

การปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ลำน้ำทวนประกอบด้วย 4 แนวคิดหลัก ได้แก่

(1.) ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่กิจกรรมของเมือง สร้างความเชื่อมโยงกิจกรรมกับพื้นที่สวนพญาแถน สวนสาธารณะหลักของเมือง พร้อมส่งเสริมพื้นที่ให้มีมุมมองและการเข้าถึงที่สะดวกจากศูนย์กลางเมือง

(2.) ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของเมือง เช่น งานประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ งานบุญบังไฟ และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ

(3.) อนุรักษ์พื้นที่ทางธรรมชาติของเมือง โดยการพัฒนาพื้นที่ที่มุ่งเน้นการรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติเดิมของพื้นที่โดยรอบ รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมที่ไม่เป็นการสร้างมลพิษให้กับพื้นที่

(4.) ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดยโสธรมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอยู่น้อย จึงมีแนวคิดที่จะสร้างให้พื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของเมือง พร้อมทั้งสร้างจุดหมายตาของเมือง เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวและผู้สัญจรผ่านบริเวณนั้น

2.3 สภาพทั่วไปของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

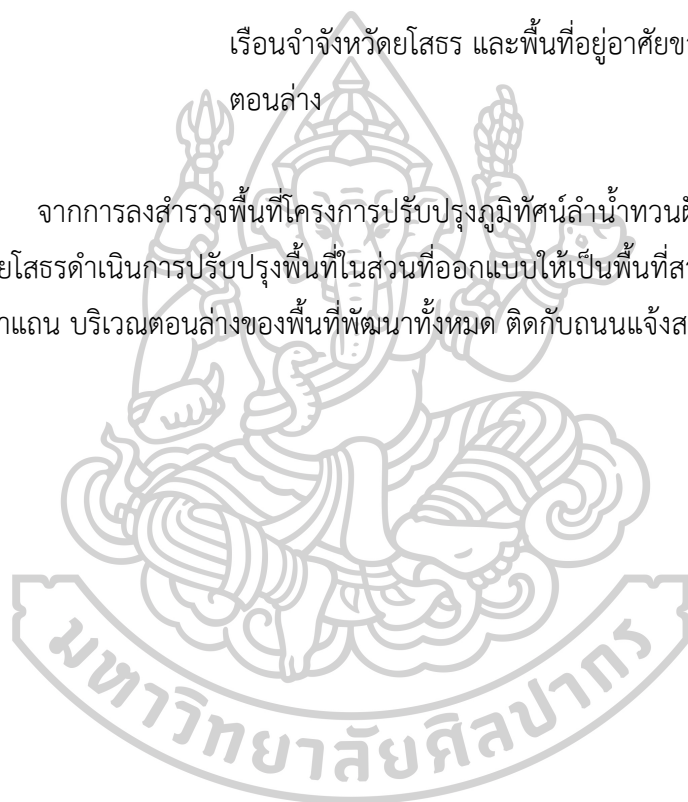
2.3.1 ที่ตั้ง อาณาเขต และขนาด

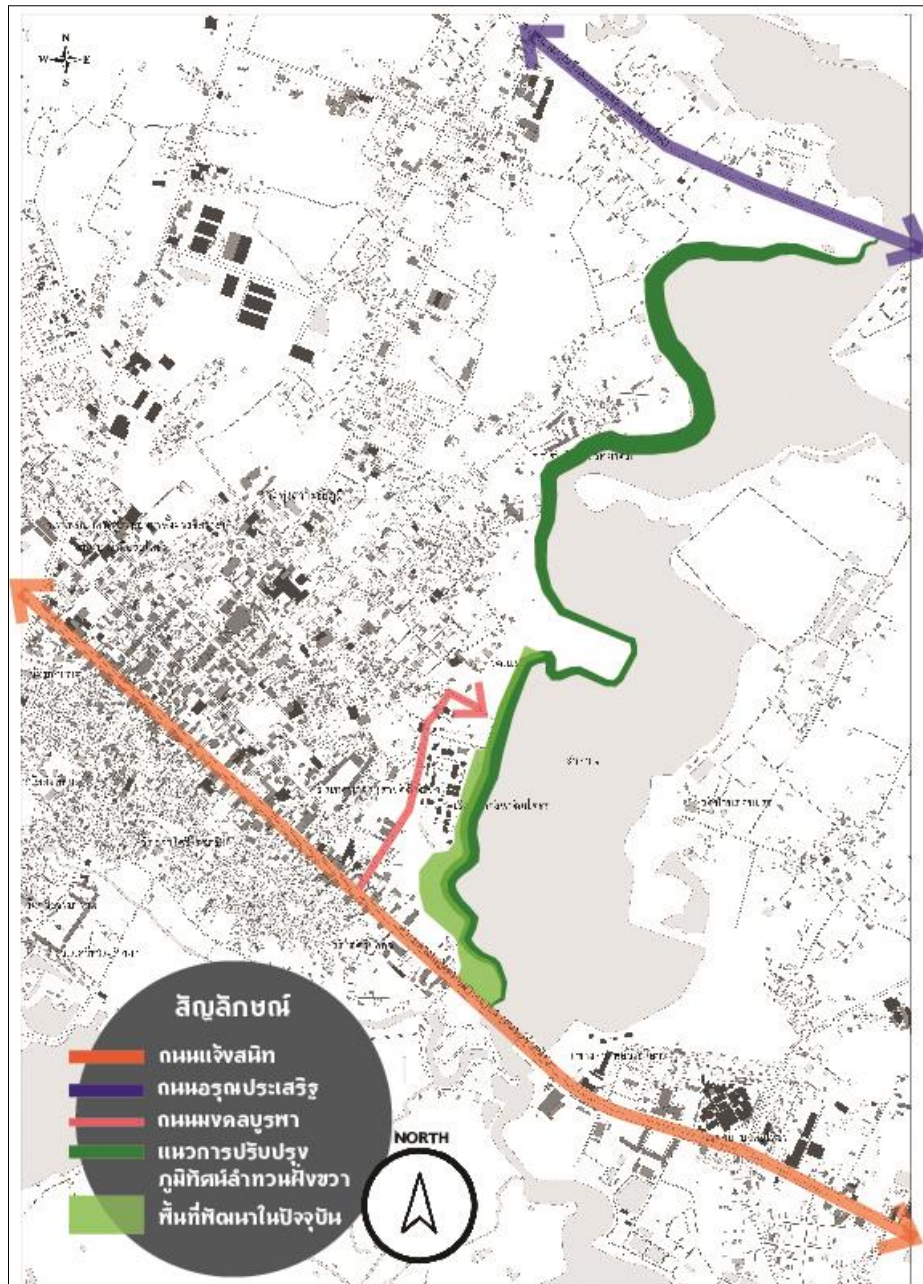
โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาในแผนแม่บทของจังหวัดยโสธรเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ริมลำน้ำทวน (สีเขียวเข้มในภาพที่ 13) มีความยาวขนานไปกับลำน้ำทวนประมาณ 3.85 กิโลเมตร โดยการพัฒนาพื้นที่เริ่มตั้งแต่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 หรือถนนแจ้งสนิท (เส้นสีส้มในภาพที่ 13) ไปจนถึง ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 292 หรือถนนเลี้ยวเมือง (เส้นสีน้ำ

เงินในภาพที่ 13) หรือถนนอรุณประเสริฐ นักท่องเที่ยวและประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่โครงการโดยใช้ถนนมงคลบูรพา (เส้นสีชมพูในภาพที่ 13) โดยมีอาณาเขตติดกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 292 (ถนนเลี้ยวเมือง) หรือถนนอรุณประเสริฐ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกำน้ำทวน
ทิศใต้	ติดต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 หรือถนนแจ้งสนิท
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับถนนเลียบริมลำน้ำทวนในตอนบน และติดต่อกับเรือนจำจังหวัดยโสธร และพื้นที่อยู่อาศัยของคนท้องถิ่นในตอนล่าง

จากการลงสำรวจพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร พบว่า จังหวัดยโสธรดำเนินการปรับปรุงพื้นที่ในส่วนที่ออกแบบให้เป็นพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน บริเวณตอนล่างของพื้นที่พัฒนาทั้งหมด ติดกับถนนแจ้งสนิท (พื้นที่สีเขียวอ่อนในภาพที่ 13)

ภาพที่ 13 ที่ตั้งโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

2.3.2 ลักษณะทางกายภาพ

ในหัวข้อนี้จะอธิบายเฉพาะพื้นที่ที่สวนสวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน บริเวณตอนล่างของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้รับการจัดการเชิงพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมเรียบร้อยแล้ว

สภาพบริบทโดยรอบพื้นที่

สวนสาธารณะริมน้ำและสวนวิมานพญาแถน เป็นพื้นที่ริมลำน้ำทวน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร พื้นที่โดยรอบมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่สวนสาธารณะเพื่อการนันทนาการ พื้นที่ตั้งอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติยโสธร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารจำหน่ายสินค้าที่ระลึก อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารคอนกรีต สูง 1 ชั้น มีภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญ ได้แก่ อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติยโสธร อาคารพิพิธภัณฑสถานพญาแถน

การสัญจรและการเข้าถึง

สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถนตั้งอยู่ริมลำน้ำทวน มีพื้นที่จอดรถขนาดใหญ่อยู่บริเวณทางเข้า เข้าถึงได้สะดวกจากถนนมงคลบูรพา ถนนสายย่อย ซึ่งเชื่อมต่อกับถนนสายหลัก คือ ถนนแจ้งสนิท อันเป็นถนนสายหลักที่สำคัญของจังหวัดยโสธร เป็นถนนที่เชื่อมโยงไปยังจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดอุบลราชธานี

2.4 องค์ประกอบสำคัญในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ในการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา กำหนดองค์ประกอบหลักไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนพื้นที่พัฒนา ซึ่งจัดแบ่งออกเป็น 4 ส่วนย่อย และส่วนภูมิสัญลักษณ์ ซึ่งในภูมิทัศน์ใหม่นี้ มีภูมิสัญลักษณ์จำนวน 3 แห่ง ซึ่งสรุปความจาก รายงานโครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร (บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.) ได้ความดังนี้

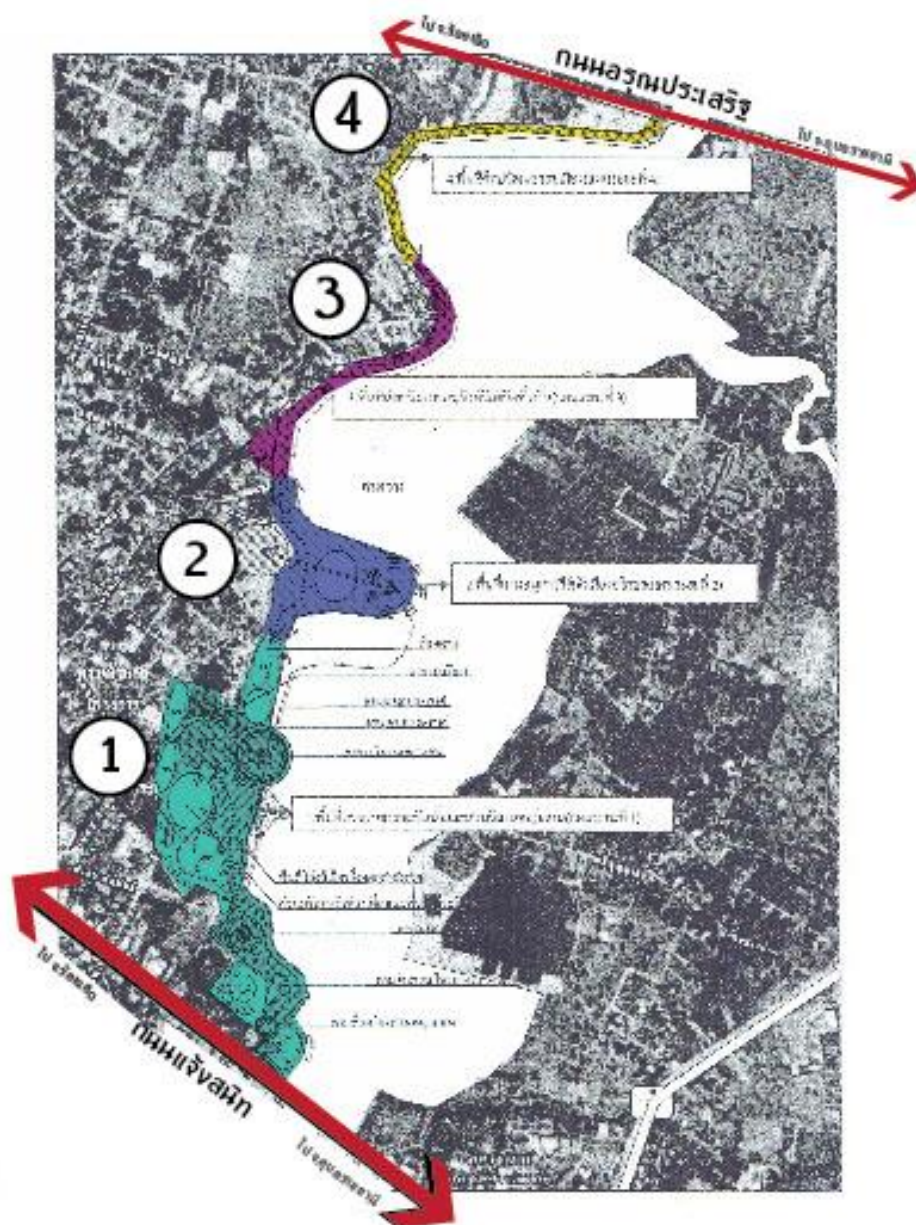
1.) พื้นที่พัฒนา

(1.) พื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน (Active Zone) อยู่บริเวณตอนล่างของพื้นที่พัฒนาทั้งหมด ติดกับถนนแจ้งสนิท ประกอบด้วย อาคารวิมานพญาแถน ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ชุมชายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน ท่าเรือสำหรับรองรับกิจกรรมกีฬาทางน้ำ และสวนสาธารณะ

(2.) พื้นที่ลานเจ้าเมืองอนุสาวรีย์เจ้าเมืองยโสธร (Passive Zone) เป็นพื้นที่ติดกับพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ ประกอบด้วย อนุสาวรีย์ “เจ้าราชวงศ์สิงห์” (พระสุนทรราชวงศา) ลานกิจกรรม ศาลาพักผ่อน และสวนสาธารณะ

(3.) พื้นที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วิถีชีวิตพื้นถิ่น (Passive Zone) ประกอบด้วย อาคาร เรือนพื้นถิ่นอีสาน ตลาดน้ำ และงานตกแต่งภูมิทัศน์ในรูปแบบพื้นพรรณพื้นถิ่นหรือพืชผักสวนครัว ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ชุ่มชายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน

(4.) พื้นที่ศิลปวัฒนธรรมเมือง (Passive Zone) ประกอบด้วย พื้นที่จัดแสดง วัฒนธรรมประเพณีบุญอีสานทั้งสิบสองเดือน ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ชุ่มชายของ อาคารห้องน้ำ สาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน

ภาพที่ 14 พื้นที่พัฒนาในแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
ที่มา: ปรับปรุงจาก บริษัท ออกแบบท้องถิ่น จำกัด, 2562

2.) ภูมิสัญลักษณ์

จากการศึกษารายงานโครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร พบว่าในพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์แห่งนี้ประกอบด้วยภูมิสัญลักษณ์ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่

(1.) อาคารวิมานพญาแถนริมน้ำ เป็นภูมิสัญลักษณ์สำคัญในโครงการ อยู่ในพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน รูปทรงอาคารเป็นแบบศาลาจัตุรมุขยอดหลังคาทรงพระธาตุ มีความสูงสามชั้น มีฐานแปดเหลี่ยม ภายในเป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และความเชื่อรวมถึงความเป็นมาของบุญบั้งไฟ

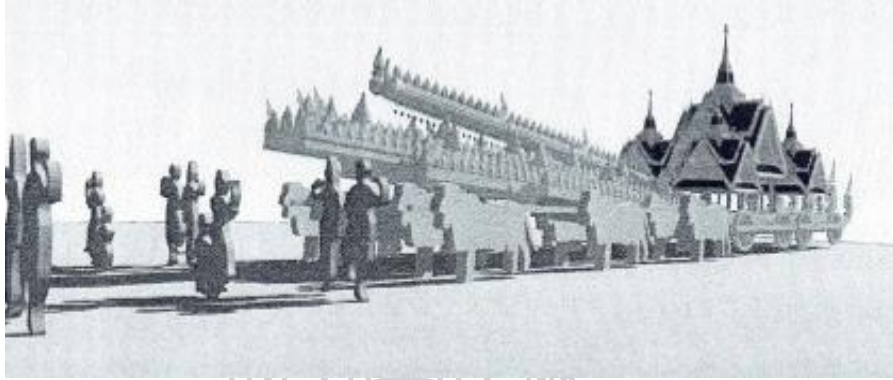
ภาพที่ 14 อาคารวิมานพญาแถนริมน้ำ
ที่มา: บริษัท ออกแบบท้องถิ่น จำกัด, 2552

(2.) อนุสาวรีย์ “เจ้าราชวงศ์สิงห์” (พระสุนทรราชวงศา) เป็นภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่ลานเจ้าเมืองอนุสาวรีย์เจ้าเมืองยโสธร เป็นพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีคุณค่าแก่การสักการบูชา

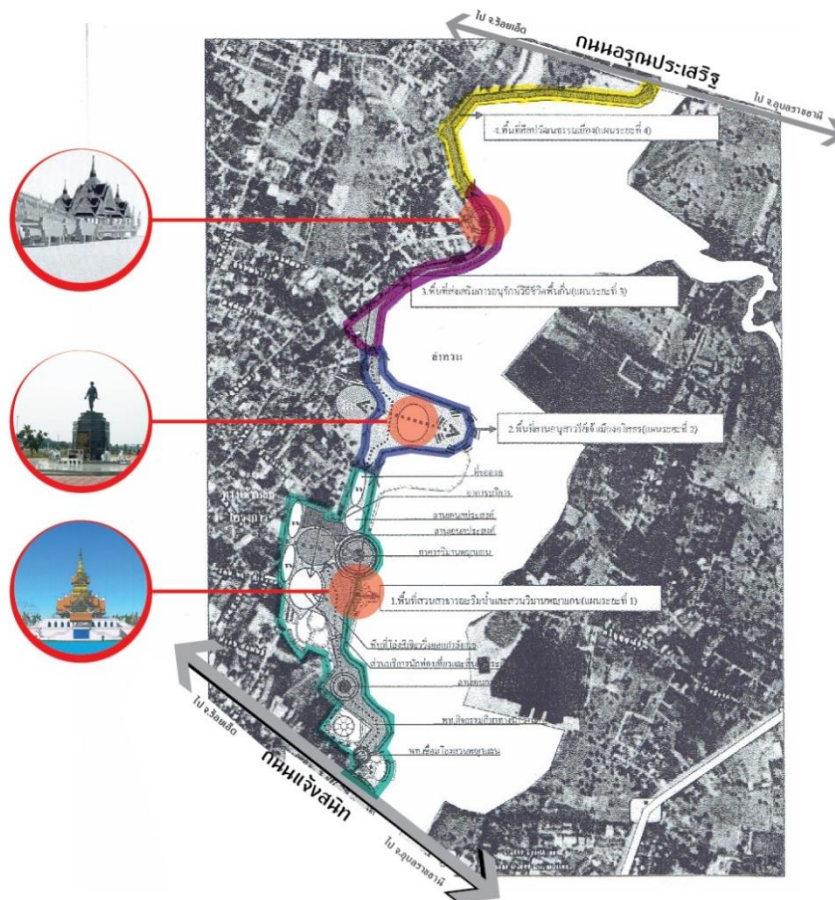

ภาพที่ 15 อนุสาวรีย์พระสุนทรราชวงศา รูปแบบตามแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

(3.) ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ เป็นประติมากรรมลอยตัว ขนาดเท่าของจริง ประกอบด้วย ขบวนบั้งไฟสวยงามอยู่บนราชรถลากด้วยวัว ควาย และมีขบวนนางรำนำหน้าตามลักษณะประเพณีโบราณที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

ภาพที่ 16 ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ
ที่มา: บริษัท ออกแบบท้องถิ่น จำกัด, 2552

ภาพที่ 17 ตำแหน่งที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์สำคัญตามรายงาน
ที่มา: ปรับปรุงจาก บริษัท ออกแบบท้องถิ่น จำกัด, 2562

ซึ่งจากการลงสำรวจพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร เพื่อเก็บข้อมูลโครงการ พบว่าการปรับปรุงภูมิทัศน์รวมถึงการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ภายในเขตภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร แตกต่างจากแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ในปี พ.ศ. 2552 ค่อนข้างมาก มีเพียงประติมากรรมขบวนบั้งไฟ ซึ่งเป็นประติมากรรมลอยตัว และอนุสาวรีย์ “เจ้าราชวงศ์สิงห์” (พระสุนทรราชวงศา) เท่านั้นที่ถูกก่อสร้างขึ้นจริง โดยประติมากรรมขบวนบั้งไฟ ก่อสร้าง บริเวณทางเข้าโครงการ ส่วนอนุสาวรีย์ถูกก่อสร้างในพื้นที่เมืองเก่าซึ่งอยู่ไกลออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร

และสรุปได้ว่าพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร ประกอบด้วยภูมิสัญลักษณ์ 3 แห่ง ได้แก่

(1.) ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ ขนาดเท่าของจริง ประกอบด้วย ขบวนบั้งไฟสวยงามอยู่บนรถลากด้วยวัว ควาย และมีขบวนนางรำนำหน้าตามลักษณะประเพณีโบราณ

ภาพที่ 18 - 19 ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

(2.) พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เป็นอาคารรูปร่างคล้ายคางคก สูงประมาณ 19 เมตร ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ และความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับคางคก

ภาพที่ 20 พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

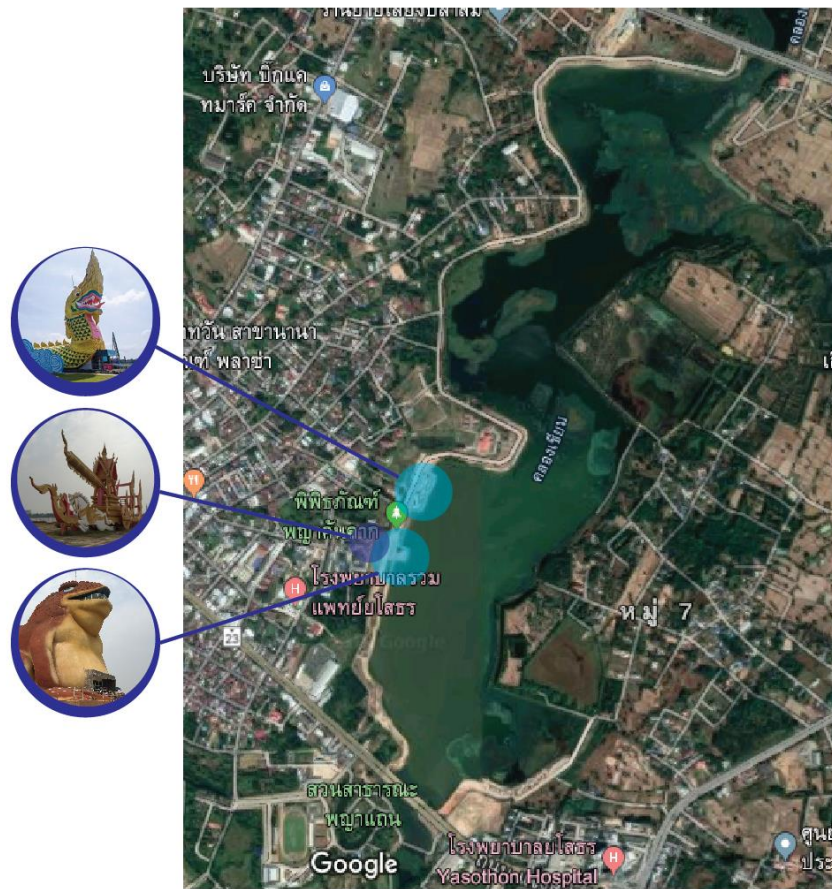
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

(3.) พิพิธภัณฑ์พญานาค เป็นอาคารรูปร่างคล้ายพญานาคตามเจตคติของชาวอีสาน มีความสูง 29 เมตร ยาว 111.5 เมตร กว้างประมาณ 5 เมตร ทอดลำตัวยาวไปตามน้ำลำน้ำทวน และมีรูปนาคเศียรเดียว ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวความเชื่อโบราณเกี่ยวกับนาคของคนอีสาน และความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับงู

ภาพที่ 21 พิพิธภัณฑ์พญานาค

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 22 ตำแหน่งที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์ จากการลงสำรวจพื้นที่โครงการ
ที่มา: ปรับปรุงจาก Google Map, 2562

3. พิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ภายในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาประกอบด้วยภูมิสัญลักษณ์ใหม่จำนวนมาก ทั้งขนาดใหญ่และเล็ก เพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย ซึ่งก็คือการค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ ที่มีคุณค่าเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือการพัฒนา และเป็นที่น่าสนใจทางวิชาการในด้านการ ออกแบบสภาพแวดล้อมและด้านการท่องเที่ยว และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยจึงได้ ใช้ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) มาเป็น แนวทางในการคัดเลือกภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาเป็นพื้นที่ ภูมิศึกษา คือ

1. ภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ มีลักษณะเฉพาะ มีคุณสมบัติ ด้านเอกลักษณ์ และโครงสร้างอย่างชัดเจน โดดเด่นในเรื่องของความสูง หรือความกว้าง ซึ่งสามารถ รับรู้ได้ด้วยการมองเห็น
2. ภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ชาติ และเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของ งานสิ่งก่อสร้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม
3. ภูมิสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดให้ นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองได้

จากการศึกษาภูมิสัญลักษณ์ทั้งหมดในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัด ยโสธร ผู้วิจัยพบว่า ภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นในระดับเมือง มี 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน และพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน เมื่อวิเคราะห์ในด้านความสามารถในการดึงดูดให้ นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองแล้วพบว่า พิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานมีความน่าสนใจทางวิชาการในด้านการ ออกแบบสภาพแวดล้อมและด้านการท่องเที่ยว และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปมากกว่า ผู้ที่ได้พบเห็นมักจะจดจำ บันทึกภาพ วิชาพิจารณาถึงความเหมาะสมของการเป็นภูมิสัญลักษณ์ใน ภูมิทัศน์ใหม่ และเล่าต่อไปยังผู้อื่นจนเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง ผู้วิจัยจึงเลือกพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน เป็นกรณีศึกษา

3.1 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน

ปี พ.ศ. 2556 จังหวัดยโสธรมีนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่บริเวณลำน้ำทวนให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการนันทนาการ และเป็นแหล่งเรียนรู้ตำนาน บุกบั้งไฟ ประเพณีประจำจังหวัดยโสธร ตามแผนแม่บทการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา แต่เห็น ว่าเพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นแหล่งเรียนรู้ตำนานบุกบั้งไฟที่สมบูรณ์ ควรจัดให้มี ภูมิสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานบุกบั้งไฟเพิ่มเติมให้ครบถ้วนตามตำนาน ซึ่งนอกจากอาคารวิมาน พญาแถนแล้ว ในตำนานยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญอื่นๆอีก เช่น พญาคนคาก พญานาค จึงให้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการศึกษาดำเนินการ และออกแบบอาคารที่เป็นภูมิสัญลักษณ์คู่กับเมืองเพิ่มเติม โดยจังหวัดยโสธรให้แนวทางในการออกแบบอาคารแก่ผู้รับผิดชอบโครงการไว้ว่า “ไป.. สุปรรณเจอมังกร มา..ยโสธรเจอพญานาค” อาคารพญาคันคาก และอาคารพญานาคจึงถูกสร้างสรรค์ออกมาในรูปแบบงานประติมากรรมเหมือนจริง คล้ายกับพิพิธภัณฑสถานพันธุ์มังกร ของจังหวัดสุพรรณบุรี ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ภาพที่ 23 ทิวทัศน์ของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก, <https://www.facebook.com/UnseenThailand>

3.2 ตำนานมหาอุทกแดนอีสาน ที่มาของพิพิธภัณฑสถานรูปร่างคางคก

จังหวัดยโสธรได้ยึดถือเรื่องเล่าและรูปร่างของพญาคันคาก ในหนังสือเรื่อง ตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว พญาคันคาก หรือคางคกยกรบ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ (2547) และทวีศักดิ์ ไยเมือง เป็นแนวทางในการออกแบบพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก ซึ่งในเรื่องเล่าเขียนอธิบายลักษณะของพญาคันคากว่ามีลักษณะคล้ายกับคางคก โดยผู้วิจัยขอสรุปย่อความไว้ดังนี้

*ดึกดำบรรพ์กาลเมื่อก่อน ก็เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแถน ผีแลคนเที่ยวไปมาหา
กันบ่ขาด คนกับสัตว์พูดจาปราศรัยได้ถ้ามรู้ความกันเป็นเรื่องปกติธรรมดา*

*บริเวณหุบเขาและทุ่งหญ้าราบกว้างใหญ่แห่งหนึ่ง มีบ้านเมืองแคว้นหนึ่งตั้งอยู่
ชื่อว่า เมืองชมพู แวดล้อมด้วยคูน้ำและคันดินเป็นปราการอยู่กลางทุ่งราบ ที่มีห้วยหนองบึง
บ่งทามลำธารลานลาดพาดผ่าน มีพระราชผู้ครองเมืองมีนามว่า พญาเอกราช และมเหสี
นามว่า นางสีดา*

ครานั้น นางสีตามเหลิมีครรรภ์แก่ครบกำหนดคลอด ก็คลอดลูกเป็นคันทาค คือ คางคกตัวผู้ ผิวพรรณขรุขระน่าเกลียดน่ากลัว พญาเอกราชจึงให้หม่อมพม่อมพราทำนาย ทายทักโศกชะตาราตี คันทาคกุมารที่เพิ่งกำเนิดขึ้น

หม่อมพม่อมพราทำนายว่าถึงจะมีรูปร่างเป็นคางคก สัตว์เดียรัจฉาน ก็อย่าได้ ประมาทหมิ่นนินทาว่ากล่าวตำหนิติเตียนขอให้บำรุงเลี้ยงเอี้ยงดูจงดี ต่อไปภายภาคหน้าจะเป็นผู้มีบุญมีอำนาจวาสนา เป็นที่พึ่งพิงของบิดามารดาและข้าทาสบริวารตลอดถึงไพร่ บ้านเมืองพล

ครั้นคันทาคจำเริญวัยขึ้นเป็นหนุ่ม ก็เฝ้าคิดจะมีคู่ครองเป็นผัวเมียเหมือนผู้คนทั่วไป นางสีตากับพญาเอกราชขอร้องให้ร้อไปจนกว่าคันทาคจะมีร่างกายเหมือนมนุษย์สุดสมบูรณ์ แล้วจะเสาะหานารีมีตระกูลให้เป็นเมีย

คันทาคก็ตั้งจิตอธิษฐานต่อผิวดงผีหมื่นถ้ำล้ำหมื่นผา ตลอดถึงครีพรหมรักรัษย์กษุมาร ไปจนพระอินทร์ป็นดาวดิงสา ของจงดลบันดาลให้กายา กลับกลายเป็นผู้คนปกติ คันทาคเป็นผู้มีบุญบารมีแต่อดีตกาล คำอธิษฐานจึงลวงรู้ถึงองค์อมรินทร์

ครั้น พระอินทร์ก็เห็นระเห็จจากเวลาดาวดิงถึงเมืองชมพูเนรมิตรคุ่มหลวงเรือด้น เครื่องตั้งตักแต่งเต็มพิภคชัชวาลให้คันทาค พร้อมกันนั้นเอง พระอินทร์ก็ดลบันดาลให้คันทาค ร้างคางคกกลายเป็นหนุ่มรูปงาม อร่ามผิวเพียงสุวรรณแผ่นทองธรรมชาติแล้วอุ้มสมนาง อุดรกรูทวีป ที่เคยเป็นเมียขวัญมาแต่ชาติปางก่อน มาอนเคียงคูอยู่ในคุ่มหลวงเรือด้นนั้น เหตุอัศจรรย์ทั้งหมดเกิดขึ้นตอนกลางคืนมิได้มีใครรู้เห็น ครั้นรุ่งขึ้นก็เป็นเรื่องรำลืออื้ออึงทั้ง เมืองชมพู

นางสีตาและพญาเอกราชตื่นเข้าขึ้นมาเห็นคุ่มหลวงเรือด้นอยู่ในวังเวียงเคียงกันไป ก็ประหลาดใจ ครั้นเดินไปดูใกล้ๆ จึงรู้ว่าคันทาคกลายเป็นโอรสรูปงามเหมือนสังข์ทอง ถอดรูปเงาะมีนางเมืองเมียงามอยู่เคียงข้างอย่างเหมาะสม แล้วมาพนมหมากพนมมือกราบ ไหว้ ก็ชื่นชมยกย่องอย่างฝ่องใสเป็นล้นพ้น

หลังจากนั้นไม่นานนัก พญาเอกราชก็เวนราชสมบัติบ้านเมืองมอบให้ทั่วคันทาค ขึ้นเป็นราชาเมืองชมพู ยอยยกขึ้นเป็นพญาคันทาคอย่างสมบูรณ์

นับตั้งแต่พญาคันทาคเป็นราชาครองเมืองชมพู บรรดาบ้านเมืองบริวารใหญ่น้อย ร้อยเอ็ดพระนคร ก็ล้วนมีความมั่งคั่งและมั่นคงขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงพร้อมใจกันบังคมก้มให้ พญาคันทาค จนลืมนั่งสการไหว้สาฟ้าแผ่นดินเหมือนแต่ก่อน แม้องค์อมรินทร์ราชาธิราชก็อำนวยการ ให้พญาคันทาค

ผีฟ้าพญาแผ่นดินเป็นใหญ่อยู่เมืองแมนแดนสวรรค์ ครั้นเมื่อฝูงคนทั้งหลายไปภักดีต่อ พญาคันทาคหมดสิ้น ถึงเวลากินข้าวก็ไม่บอกไม่หมาย กินแลงกินงายก็ไม่บอกแก่แผ่นดิน ได้กิน ขึ้นไม่สงขลา ได้กินปลาไม่ส่งรอยไม่ส่งก้างแก่แผ่นดิน ผีฟ้าพญาแผ่นดินเลยโกรธ ก็ไม่ส่งน้ำฟ้า น้ำฝน ลงมาให้บ้านเมืองแฉ่นแฉ้วนใหญ่ น้อย จนเกิดความแห้งแล้งทุกหย่อมหญ้าสาหัส

พญาคันคากเห็นความทุกข์ยากของไพร่พลบ้านเมือง เพราะภัยแล้วติดต่อกันหลาย
 ขวบปี จึงเขียนต๋อนเรื่องฤทธิ์มุตลงไปเมืองบาดาลนาคนผู้บันดาลน้ำเลี้ยงโลกได้ แล้วไต่ถาม
 ความนัยว่าเหตุไฉนจึงเกิดภัยแล้งแห้งน้ำมานานปี

พญานาคจอมบาดาล จึงบอกเหตุว่าเพราะผีฟ้าพญาแถนไม่ให้นาคทั้งหลายขึ้นไป
 เล่นน้ำ บนสวรรค์เหมือนแต่ก่อนน้ำเลยไม่แตกฉานชานกระเซ็นกระเด็นกระดอนเป็นฝอย
 ฝนหล่นลงมาเลี้ยงโลกมนุษย์เมืองชมพูและบริวารเลยยากแค้นแสนกันดาร ด้วยแถนฟ้าเคือง
 รำคาญผู้คนที่ไม่บดพัสติให้ไว้ มัวแต่ไปบังคมพญาคันคากนั่นแล

พญาคันคากรู้ความตามจริงก็ยิ่งโกรธพิโรธนัก สั่งให้พญานาคผู้เป็นเมืองบริวาร
 ทำทางถนนจากเมืองชมพูขึ้นไปเมืองแถนแดนสวรรค์ หมายจูงใจโรมรันแถนฟ้าเพื่อหาน้ำมา
 เลี้ยงโลก

พญานาคพร้อมบริวาร พาคนแพ่พังพานพวนชนิด แล้วขุดขนุนภูเขาทุกเขตแคว้น
 แตนมนุษย์เอามาต่อเข้าด้วยกัน ขณะนาคตั้งต่อภูเขาเป็นแกนแกนกลาง พญานาคก็ให้
 บรรดาปลวกระดมขุดดินมาถมพอกภูเขา ให้เป็นถนนคั่นคั่นถึงเมืองแถนในทันที พญาคัน
 คากให้บริเวณประโคมตีเกราะเคาะไม้และโปงเปิด เป็นสัญญาณ ระดมสมกำลังไปรบศึก
 พลิ๊กมตีมาบนเมืองฟ้าเมืองแถน

ฝูงพญาครุฑพญานาคมาพร้อมกัน ทั้งฝูงต่อฝูงแตนและมิม ฝูง มอด มด ทั้งหมด
 ทั้งนั้นมาพร้อมเพียงกันด้วยสรรพสัตว์สารพัดเสื่อสิงห์กระทิงแรดในปถพี

เมื่อสารพัดสัตว์มาชุมนุมสามัคคีพร้อมกันแล้ว พญาคันคากก็คืนร่างเป็นคางคาก
 ขึ้นนั่งหลังข้าง แล้วสั่งให้เคลื่อนขบวนไพร่พลโยธีไปตามทางถนนหนทางเดินเป็นหมวดหมู่
 แแถวแนวตรงแนวขึ้นไปเมืองแถนแดนสวรรค์ชั้นฟ้าพื้นแล

ครั้งพอถึงแถนแดนสวรรค์ พญาคันคากรูปคางคกยกขึ้นไปพญาแถนฟ้า แล้ว
 ตะโกนบอกว่าแถน ทำผิดฮิตคองประเพณีที่สมควร นี้นานหลายปีติดกันบ่มีถ้วนที่แถนไม่
 แต่งน้ำลงไปโลกมนุษย์ ชมพูทวีปต้องแสนสุดจะลุ่มแล้งแห้งเหือดเดือนร้อน อีกไม่นานข้าจะ
 เกิดไฟไหม้โลกเผาพสกนิกรและสำสัจจตุบททวิบาทอนาถตายไปสิ้น

พญาแถนก็แค้นโกรธพิโรธจาวาทินที่คันคากคางคกค้ำมาพูดจา จึงตอบว่ากู
 เป็นใหญ่ในฟ้าแผ่นดินอย่างมีธรรมประจำแผ่นดิน ฝูงแถนถ้วนหน้าในปกครองไม่เคยชุนข้อง
 หมองใจให้กังวล กูหรือก็ไม่ใช้ชี้ข้าชี้ค้อยแต่งฟ้าแต่งฝนให้ใครๆ แล้วเหตุไฉนจึงมาบังคับผู้
 เชิญไม่เป็นธรรม เมื่อยกพรรคไพร่พลมาระย่ำอย่างนี้ ก็ต้องรบกัน

พญาคันคากบนหลังข้างต้นยืนตระหง่าน สั่งให้นาคจากบาดาลทั้งหมดแปลงร่าง
 เป็นช้างศึก แล้วให้ครุฑกับแล้งกาบเขียดเสื่อสมิงลิงค่างบ้างชะนีติวจุกชองกอลวงไว้
 จากนั้นมีบัญชาให้กบเขียดเป็นกองหน้ากล้าศึกออกรบก่อน

การสู้รบระหว่างกองทัพของพญาคันคากและพญานาคจึงเกิดขึ้น ไพร่พลนักรบล้ม
 ตายเกือบหมด แต่ก็ยังมีผู้ชนะและผู้แพ้ที่แท้จริงในศึกสงครามครั้งนี้

พญาแฉนจึงปราศรัยกับพญาคันคากว่า เราสองมีฤทธิ์เดชเวทมนต์เสมอกัน ผู้รับโรมรันสักเท่าไรก็ไม่มีใครแพ้ชนะเป็นเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไม่สมควรที่ไพร่พลจะต้องมาตายระเนระนาดซ้ำแล้วซ้ำอีก จึงเห็นว่าจะต้องขับคชาชนข้างกันตัวต่อตัวดีกว่า จะได้ขึ้นชื่อฤชาว่าใครคือผู้ชนะ แล้วใครจะเป็นผู้แพ้ที่แท้จริง

พญาคันคากมิได้สะทกสะท้าน ประกาศกล้า อ้าปากกว้างของคางคกผงกัรบคำทำอย่างทะนงองอาจละฝั่งผาย แล้วสั่งพลไพร่กระจายออกเป็นกระบวนถ้ำมีวินัย

ว่าแล้วพญาทั้งสองก็ไสช้างต้นคันทันพันตุซวงงเข็ดงาเข้าหากัน หัวช้างทั้งคู่กระแทกกระทั้นเข้ากระทบตลบตลอด งากับวงก็ล้วงลอดสอสลบอยู่สับสน พญาแฉนไสช้างต้นไต้ล่างพญาคันคากไสช้างอยู่ข้างบน ก็พลาดท่าเสียทีถูกของง้าวยาวใหญ่ของแฉนฟ้าว่ำพาดพาดลงหัวคันคากจนหัวคางคกโหนกโนประหนึ่งปุ่มต้องกระจงงองแต่นั้นมา

ครั้นเป็นพาลาพาแลงเข้าเย็นย่ำ ทั้งสองพญายังไม่เพลียงพล้าชนะแพ้แก่กัน จึงต่างก็หยุดยั้งยุทธหัตถินัดหมายว่า ถึงวันรุ่งพรุ่งนี้จะตีต่อล่อกันใหม่

คืนนั้นเดือนดับ พญาคันคากสั่งมอดไปให้ทำงานลับเล็กลอดคอดทะแทะแะกัก ตัดปิ่นผาหน้าไม้ ของง้าวหลาวแหลนหอกดาบของพญาแฉนให้ยับยู่เป็นผุยผงใช้การไม่ได้

รุ่งขึ้นพญาคันคากสั่งพยานาคให้พรางกายคล้ายเป็นทางไอยราเกาะหลังช้างไปด้วยกัน เมื่อถึงคราวพญาแฉนพลัดตกก็เอาบ่วงบาศพาดพันคอไว้ในทันที อย่าให้หนีได้

เมื่อช้างทั้งคู่เข้าจู่โจมโรมรันอุตุลุดยุทธหัตถีอีกครั้งคราว พยานาคที่พรางกายคล้ายทางช้างต้นของพญาคันคาก เห็นแฉนฟ้าไม่ทันระวัง ก็ผาดแผลงด้วยพลังฤทธิ์บิถกายเป็นบ่วงพารนระเห็จหาวเหินทะยานคล้องคอพญาแฉนแล่นลัดพลัดตกจากหลังช้างลงกลางสมรภูมิแผ่นดินฟ้า ก็ปราศรัยให้กับพญาคันคาก

พญาแฉนแสนทุเรศก็รู้สึกสำนึกผิด ขอเป็นเมืองส่วยสุจริตแตงน้ำฟ้าทำฝนหล่นลงเมืองมนุษย์ทุกปี แล้วร้องเชิญพญาคันคากเข้าเมืองแฉน พญาคันคากให้ผูกมัดรัดคอพญาแฉนแน่นหนา แล้วยกพหลพลโยธาแห่พญาแฉนที่ถูกจองจำนำทางเข้าเมืองแฉน

พญาคันคากมีใจเมตตา สั่งให้ไพร่พลเสนาแก่เครื่องพันธนาการทั้งหมด แล้วเจรจาอบรมบ่มนิสัยพญาแฉนให้ประพฤติธรรมต้องเอาใจใส่ดูแลทั้งชาวแฉนและชาวมนุษย์จนสุดใจดีใจฟ้า ด้วยโลกนี้มีทั้งดินหญ้าและฟ้าแฉน ต้องพึ่งพาอาศัยสัมพันธ์กันมันคงจะดำรงอยู่ได้ทั่วฟ้าดิน ถึงฤดูเดือนปีทีนาคต้องขึ้นมาเล่นน้ำบนฟ้าก็อย่าห้ามปราม เพราะนาคจะได้พ่นน้ำกระแทกรคลิ่น ดินตกตกเป็นผอยฝนหล่นไปชุบเลี้ยงเอี้ยงดูมนุษย์ทำไรนา ได้พืชพันธุ์ว่านยาอาหารอุดมสมบูรณ์

พญาแฉนถามว่าจะรู้ได้อย่างไรว่าเมืองมนุษย์ต้องการน้ำตอนไหนเมื่อไหร่ พญาคันคากตอบว่า จะส่งสัญญาณให้พยานาคขึ้นมาบอกแล้วเล่นน้ำบนฟ้า ให้พยานาคขี่บั้งไฟขึ้นมาอย่างรวดเร็ว เมื่อได้ยินเสียงแล้วมองเห็นบั้งไฟมีหัวพยานาคก็ให้เข้าน้ำทำฝนหล่นลงเมืองมนุษย์ทันที

นับแต่พญาคันคากร่างคางคกยกรบชนะพญาแถน บรรดาผู้คนและสัตว์พืชในโลก
ชมพู่ทวีปก็อุดมสมบูรณ์พูนสุขทุกประการ

ภาพที่ 24 หนังสือเรื่อง มหายุทธแดนอีสาน ตำนานพญาคันคาก
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ และทวิศักดิ์ ไยเมือง, 2547

3.3 ลักษณะทางกายภาพ

พิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นอาคารคอนกรีต มีรูปร่างคล้ายคางคกขนาดใหญ่ มีความสูง 5 ชั้น หรือประมาณ 19 เมตร มีพื้นที่ใช้งานทั้งสิ้น 835 ตารางเมตร ภายนอกพื้นผิวมีลักษณะหยาบ มีปุ่มปมคล้ายกับคางคกจริง มีสีน้ำตาลปนเหลือง ก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2556 โดยมีสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธรเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ

ภาพที่ 25 อาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภายในพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการรวม ทั้ง 5 ชั้น อาทิเช่น ประวัติเมืองยโสธร โรงภาพยนตร์ 3 มิติ เสนอเรื่องราวตำนานพญาแถนและพญาคันคาก ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองยโสธร และความรู้เกี่ยวกับคางคก ทั้งในเรื่องของประโยชน์และโทษ

ภาพที่ 26 ทักษะนิยภาพภายในชั้นที่ 1 บริเวณส่วนประชาสัมพันธ์

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

ภาพที่ 27 ทรรศนียภาพภายในชั้นที่ 1 บริเวณห้องภาพยนตร์ 3 มิติ
ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

ภาพที่ 28 ทรรศนียภาพภายในชั้นที่ 2
ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

ภาพที่ 29 ทรรศนียภาพภายในชั้นที่ 3
ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

ภาพที่ 30 ทรรศนียภาพภายในชั้นที่ 4
 ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

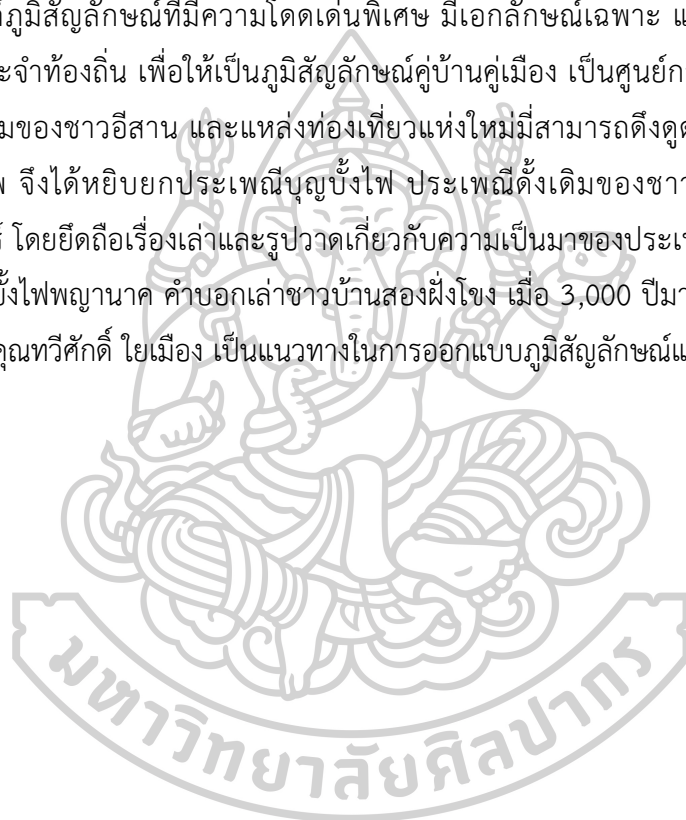

ภาพที่ 31 ทรรศนียภาพภายในชั้นที่ 5
 ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

4. สรุป

พิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2558 เป็นภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภูมิสัญลักษณ์แห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร บนพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา พื้นที่สาธารณะริมลำน้ำทวน ลำน้ำตามธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อชาวยโสธร มีภูมิทัศน์ที่สวยงามกลางเมือง และอยู่ติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 (ถนนแจ้งสนิท) ถนนสายหลักของจังหวัด

การออกแบบและก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก จังหวัดยโสธรและผู้ออกแบบได้มีแนวคิดที่จะสร้างสรรค์ภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นพิเศษ มีเอกลักษณ์เฉพาะ และสะท้อนถึงประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อให้เป็นภูมิสัญลักษณ์คู่บ้านคู่เมือง เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน และแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้หยิบยกประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานที่มีมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ โดยยึดถือเรื่องเล่าและรูปร่างเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ ในหนังสือเรื่อง ตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว ของอาจารย์สุจิตต์ วงษ์เทศ และคุณทวีศักดิ์ ไยเมือง เป็นแนวทางในการออกแบบภูมิสัญลักษณ์และภูมิทัศน์โดยรอบ

บทที่ 5

การวิเคราะห์คุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ จังหวัดยโสธร

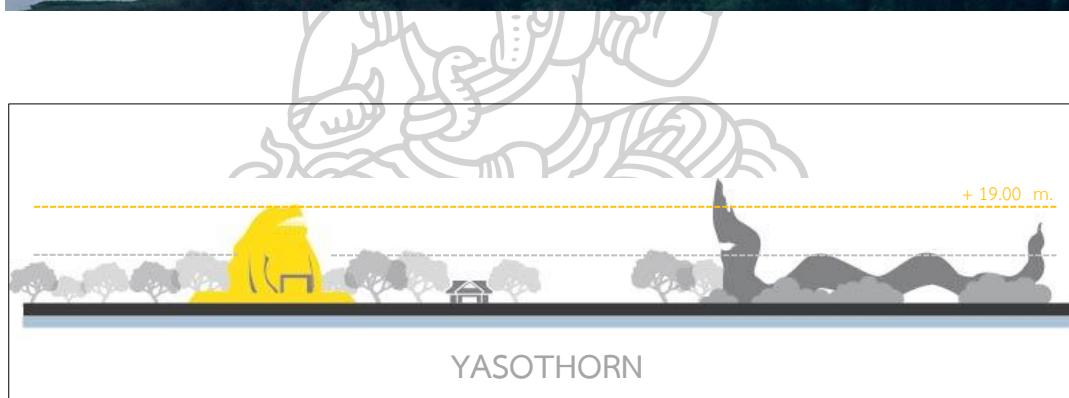
บทวิเคราะห์นี้ดำเนินการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ที่นำมาเป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบวิเคราะห์คุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ ประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ทั้งหมด 10 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หมายถึง การสร้างความรู้สึกร่วมใจ พอใจ และประทับใจในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ อาทิ รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ เป็นสำนึกหรืออารมณ์ทางบวก โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับรู้ลักษณะทางกายภาพด้วยสายตา และการยอมรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และองค์ประกอบเมือง

เมื่อพิจารณาพื้นที่ศึกษาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และองค์ประกอบภูมิทัศน์อื่นๆของเมือง พบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแตกต่างจากองค์ประกอบอื่นๆค่อนข้างมาก ขาดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบโดยรอบ ทั้งในเรื่องของขนาดที่ใหญ่กว่า และความสูงที่สูงกว่าอาคารในบริเวณเดียวกันมาก โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีความสูงวัดจากพื้นขึ้นไป 19 เมตร หรือประมาณ 5 ชั้น แต่อาคารโดยรอบเป็นอาคารชั้นเดียว สูงเพียง 5 - 6 เมตร เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิถีอีสาน และอาคารจำหน่ายของที่ระลึก แม้ว่าจะมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่มีความสูงใกล้เคียงกันตั้งอยู่ แต่ระยะที่ห่างกันค่อนข้างมาก จึงไม่อาจช่วยลดความแตกต่างในด้านนี้หรือสร้างสมดุลได้

ด้านสีของทิวทัศน์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีสีน้ำตาลปนเหลือง เป็นสีที่เข้มและ ตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล เมื่อพิจารณาคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านสุนทรียศาสตร์ตามกรอบแนวคิดเส้นขอบฟ้า (Urban Skyline) หรือความงามที่เกิดจากการมองเห็นความกลมกลืนขององค์ประกอบเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของสิ่งต่างๆ และทิวทัศน์โดยรวมทั้งดงาม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติค่อนข้างมีคุณค่าด้านนี้น้อย

ภาพที่ 32 ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑสถานฯ คากและองค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

คุณค่าด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิมซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่าหรือพื้นที่เสื่อมโทรมสู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของผู้ประกอบการ หน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน หรือนักลงทุน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่นๆของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น การจัดหาพื้นที่ให้เช่า รวมถึงการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

จากศึกษาข้อมูลและการสำรวจพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์พญาคันคากรวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงเห็นว่ามีการลงทุนเพิ่มเติมทั้งจากภาคเอกชน และรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง โดยสรุปได้ดังนี้

1.) การลงทุนภาคเอกชน

- ร้านอาหารบ้านคุณย่า สาขาริมทวน บริเวณทางเข้าโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวน โดยประชาชนในท้องถิ่น

- บริษัท สิงห์ คอร์เปอเรชั่น จำกัด ใช้เป็นพื้นที่จัดงานเทศกาลบอลลูนและอาหารดีดนตรีแซ่บ ซึ่งเป็นงานเทศกาลที่จัดต่อเนื่องมา 3 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 ถึงปี พ.ศ. 2561

- บริษัท เอเชียนมัลติสปอร์ต แอนด์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด ใช้เป็นพื้นที่จัดการแข่งขันเจ็ตสกี ชื่อ จีซ็อค เจ็ตสกีโปรทัวร์ 2016

ภาพที่ 33 ร้านอาหารที่เปิดภายหลังจากการสร้างพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก
ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 34 ป้ายประชาสัมพันธ์เทศกาลบอลลูนและอาหารดี ดนตรีแซ่บ
 ที่มา: Visityasothon เข้าถึงเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2562
 เข้าถึงได้จาก <http://www.visityasothon.com>

ภาพที่ 35 ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมการแข่งขันเจ็ตสกี จีซีค เจ็ตสกีโปรทัวร์ 2016
 ที่มา: Jetskiprotour เข้าถึงเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2562
 เข้าถึงได้จาก http://jetskiprotour.com/news1_14.html

2.) นโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่นๆของรัฐบาลหลังจากการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์
พญาคันคากแล้วเสร็จ จังหวัดยโสธรได้ดำเนินการลงทุนปรับปรุงพื้นที่โดยรอบอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่
ปี พ.ศ. 2559 – 2560 รวมทั้งหมด 12 โครงการ ดังนี้

ตารางที่ 5 โครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ศึกษาหลังการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์

ลำดับ	ปี (พ.ศ)	ชื่อโครงการ	แหล่งเงินงบประมาณ
1	2559	โครงการก่อสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	งบจังหวัด
2	2559	โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวลำทวนฝั่งขวา	งบกลุ่มจังหวัด
3	2559	โครงการขยายถนน ภายในโครงการปรับปรุง ภูมิทัศน์ลำทวนฝั่งซ้าย	งบจังหวัดเหลือจ่าย
4	2559	โครงการก่อสร้างห้องน้ำวิมานพญาแถน	งบกลุ่มจังหวัดเหลือจ่าย
5	2559	โครงการปรับปรุงทางเข้าวิมานพญาแถน	งบกลุ่มจังหวัดเหลือจ่าย
6	2559	โครงการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และป้ายบอกทางนักท่องเที่ยว	งบกลุ่มจังหวัดเหลือจ่าย
7	2559	โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ บริเวณถนนโครงการ ปรับปรุงภูมิทัศน์ลำทวนฝั่งขวา	งบเหลือจ่ายจังหวัด
8	2559	โครงการก่อสร้างอาคารร้านค้าบริเวณวิมาน พญาแถน	งบกลุ่มจังหวัดเหลือจ่าย
9	2559	โครงการพัฒนาอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก (ชั้น 3-4)	งบจังหวัดเหลือจ่าย
10	2560	โครงการก่อสร้างเรือนไทยวิถีอีสาน จำนวน 4 หลัง	งบจังหวัด
11	2560	โครงการนันทนาการแบบถาวรอาคาร พญาคันคาก (ชั้น 1 – 2 และ 5)	งบกลุ่มจังหวัด
12	2560	โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณเรือนไทย วิถีอีสาน และอาคารจำหน่ายของที่ระลึก	งบจังหวัด

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2562

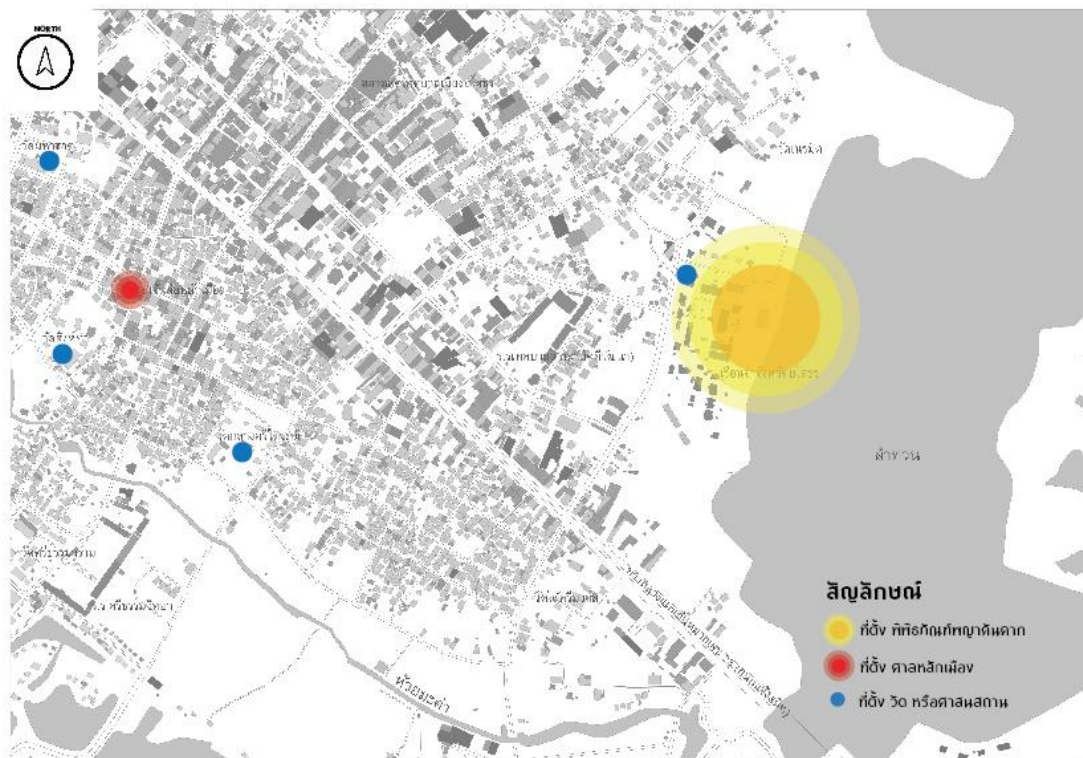
ภาพที่ 36 แสดงที่ตั้งโครงการพัฒนาต่อเนื่องของภาครัฐในพื้นที่ศึกษา
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

กล่าวได้ว่าการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานพญาคันคากมีส่วนกระตุ้นต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้กับเมือง เปลี่ยนพื้นที่ว่างรกร้างสู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) มีการลงทุนจากภาคเอกชน และภาครัฐอย่างต่อเนื่อง จึงสรุปได้ว่าภูมิสัญลักษณ์นี้มีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)

3. คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าด้านสังคม หมายถึง การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ เจดีย์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น

จากการศึกษาด้านความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถานฯ คันทาคไม่ได้มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานฯ คันทาค ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมนันทนาการ อาทิ วิ่งเล่น เดินเล่น ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ ซึ่งมีทั้งคนท้องถิ่นและผู้เยี่ยมชม

ภาพที่ 37 ตำแหน่งวัดในบริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานฯ คันทาค

ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน

คุณค่าด้านจิตวิญญาณ หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่างๆ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา

พิพิธภัณฑสถานพญาคันคากภูมิสัญลักษณ์ของจังหวัดยโสธร มาจากพญาคันคาก ตัวละครหนึ่งในตำนานมหายุทธแดนอีสาน เรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยรวมไปถึงลาว ซึ่งในตำนานได้กล่าวถึง การต่อสู้ระหว่างพญาคันคาก ผู้นำชุมชนในยุคหนึ่ง และพญาแถน ผู้มีหน้าที่คอยดูแลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้พญาแถนยอมให้พญานาคไปเล่นน้ำบนฟ้า แล้วน้ำตกลงมาเป็นเม็ดฝน สร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ การเกษตรอีกครั้ง การต่อสู้ในครั้งนั้นพญาคันคากเป็นผู้ชนะ จึงสั่งให้พญาแถนคอยดูแลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลทุกปี โดยตนและประชาชนบนโลกจะจัดประเพณีบุญบั้งไฟ และจุดบั้งไฟเพื่อให้พญาแถนทราบว่าจะถึงฤดูฝนแล้ว และจะเล่นสละนุ่่ว หรือธนูว่าว ที่มีลักษณะคล้ายกับธนูที่ใช้ล่าสัตว์โดยทั่วไป และมีเสียงคล้ายเสียงดนตรี เพื่อให้พญาแถนทราบว่าถึงฤดูหนาว การเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว และไม่ต้องการใช้น้ำฝนแล้ว

เห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานพญาคันคากมีคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) ค่อนข้างชัดเจน มีความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับตำนาน ความเชื่อ และประเพณีชุมชนท้องถิ่น ทั้งในระดับจังหวัด และระดับภาค

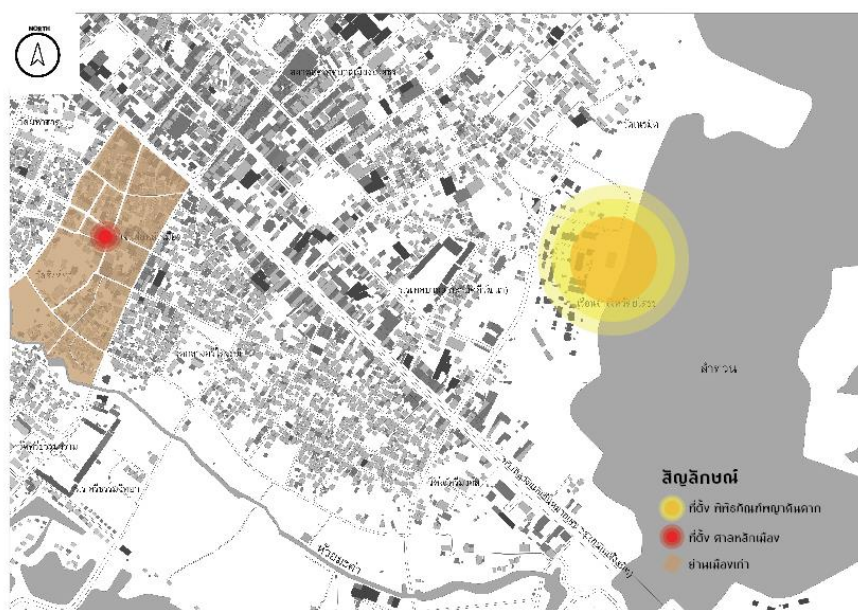
ภาพที่ 38 ภาพวาดพญาคันคาก ต้นแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก จ.ยโสธร
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ และทวีศักดิ์ ไยเมือง, 2547

5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต อาทิเช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ของจังหวัดยโสธร จังหวัดยโสธรเลือกบริเวณริมลำน้ำทวน เพราะเห็นว่าเป็นที่ว่าง ที่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม อยู่ใกล้สวนพญาแถน สวนสาธารณะหลักของจังหวัด และในทางกฎหมายผังเมืองรวมเมืองยโสธร ซึ่งประกาศบังคับใช้ในช่วงเวลานั้น คือ บังคับใช้เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2548 และหมดอายุในวันที่ 12 ตุลาคม 2553 กำหนดพื้นที่บริเวณลำทวนไว้เป็นพื้นที่กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นที่เกษตรกรรมของคนในท้องถิ่น ไม่มีเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ

พื้นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานพญาคันคากไม่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การตั้งเมือง รูปทรงเมือง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ หรือบุคคลสำคัญของจังหวัด แต่เกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ จึงสรุปได้ว่าภูมิสัญลักษณ์แห่งนี้ไม่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value) ในแง่มุมของการตั้งถิ่นฐานชุมชนมนุษย์

ภาพที่ 39 แสดงตำแหน่งที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก และเขตเมืองเก่า
ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หมายถึง มีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น และมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ อาทิ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี และพิจารณาความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่นๆ บนพื้นฐานความเชื่อ หรือวัฒนธรรมเดียวกัน

ทริป แอดไวเซอร์ หรือ Tripadvisor เว็บไซต์ท่องเที่ยวระดับโลก ได้ประกาศรายชื่อ ภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในทวีปเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561 (Travellers's Choice awards for Landmarks 2018) จำนวน 25 แห่ง โดยเรียงลำดับตามคะแนนจากนักท่องเที่ยว และจำนวน นักท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชม (Check-in) ที่เก็บข้อมูลเป็นช่วงระยะเวลา 12 เดือนก่อนประกาศผล ซึ่งมีรายชื่อดังนี้

- 1.) นครวัด เมืองเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา (Angkor Wat, Siem Reap, Cambodia)
- 2.) สุสานหินอ่อน ทัชมาฮาล เมืองอัครา ประเทศอินเดีย (Taj Mahal, Agra, India)
- 3.) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (Temple of the Reclining Buddha (Wat Pho) Bangkok, Thailand)
- 4.) กำแพงเมืองจีน ด้านมูเทียนยวี สาธารณรัฐประชาชนจีน (Mutianyu Great Wall, Beijing, China)
- 5.) ศาลเจ้าเทพเจ้าจิ้งจอกอินาริ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น (Fushimi Inari-taisha Shrine, Kyoto, Japan)
- 6.) เจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า (Shwedagon Pagoda, Yangon (Rangoon), Myanmar)
- 7.) อาคารหอคอยคู่ เปโตรนาส ทาวเวอร์ เมืองกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย (Petronas Twin Towers, Kuala Lumpur, Malaysia)
- 8.) อุโมงค์กูจี้ ประเทศเวียดนาม (Cu Chi Tunnels, Ho Chi Minh City, Vietnam)
- 9.) ป้อมแอมเบอร์ หรือป้อมอาเมอร์ เมืองอาเมอร์ ประเทศอินเดีย (Amber Fort, Amer, India)
- 10.) วิหารทอง หรือหริมันทिरสาหิब เมืองอมฤตสาร์ ประเทศอินเดีย (Golden Temple - Sri Harmandir Sahib, Amritsar, India)
- 11.) พระบรมมหาราชวัง หรือพระราชวังพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (The Grand Palace, Bangkok, Thailand)

- 12.) วัดคิงกะกุ หรือวัดโอรุอง เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น (Kinkakuji Temple, Kyoto, Japan)
- 13.) โบสถ์อักขารดาม เมืองนิวเดลี ประเทศอินเดีย (Swaminarayan Akshardham, New Delhi, India)
- 14.) วิหารกูรุดวารา บังกลา ซาฮิบ เมืองนิวเดลี ประเทศอินเดีย (Gurudwara Bangla Sahib, New Delhi, India)
- 15.) สวนลอยฟ้า มาริน่า เบย์ แชนด์ บนอาคารรูปเรือ มาริน่า เบย์ แชนด์ (Marina Bay Sands Skypark , Singapore)
- 16.) หุ่นสังหาร เจ็งเอก กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา (Choeung Ek Genocidal Center, Phnom Penh, Cambodia)
- 17.) นครธม เมืองเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา (Angkor Thom, Siem Reap, Cambodia)
- 18.) ซูเปอร์ทรี โกรฟ สวนพฤกษศาสตร์ การ์เด็นส์ บาย เดอะ เบย์ ประเทศสิงคโปร์ (Supertree Grove, Singapore)
- 19.) ซิงช้าสวรรค์สิงคโปร์ฟลายเออร์ ประเทศสิงคโปร์ (Singapore Flyer, Singapore)
- 20.) มหาเจดีย์พุทธนาถ เมืองกาตมันดู ประเทศเนปาล (Boudhanath Stupa, Kathmandu, Nepal)
- 21.) พระพุทธรูปเทียนถา หรือองค์พระใหญ่ ฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน (Tian Tan Buddha (Big Buddha), Hong Kong, China)
- 22.) วัดอรุณราชวราราม หรือวัดแจ้ง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (Temple of Dawn (Wat Arun), Bangkok, Thailand)
- 23.) พระพุทธรูปมิ่งมงคลเอกนาคคีรี จังหวัดภูเก็ต ประเทศไทย (Big Buddha Phuket, Chalong, Thailand)
- 24.) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (Temple of the Emerald Buddha (Wat Phra Kaew), Bangkok, Thailand)
- 25.) พระราชวังฤดูร้อน หรืออีเหอ-ยเหวียน กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน (Summer Palace (Yiheyan), Beijing, China)

				
ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3	ลำดับที่ 4	ลำดับที่ 5
				
ลำดับที่ 6	ลำดับที่ 7	ลำดับที่ 8	ลำดับที่ 9	ลำดับที่ 10
				
ลำดับที่ 11	ลำดับที่ 12	ลำดับที่ 13	ลำดับที่ 14	ลำดับที่ 15
				
ลำดับที่ 16	ลำดับที่ 17	ลำดับที่ 18	ลำดับที่ 19	ลำดับที่ 20
				
ลำดับที่ 21	ลำดับที่ 22	ลำดับที่ 23	ลำดับที่ 24	ลำดับที่ 25

ภาพที่ 41 ภาพถ่ายภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561

ที่มา: Tripadvisor เข้าถึงเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก www.tripadvisor.com

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ของจังหวัดยโสธรกับภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในทวีปเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561 ที่จัดทำโดย ทริป แอดไวเซอร์ หรือ Tripadvisor เว็บไซต์ท่องเที่ยวระดับโลก จำนวน 25 แห่ง พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีรูปแบบ

สถาปัตยกรรม ขนาด และสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่นอย่างเห็นได้ชัด

7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม

คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

จากการสำรวจพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบริเวณโดยรอบเป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง มีไม้ยืนต้นเพียงต้นเดียวบริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ประกอบธรรมชาติสนับสนุนพื้นที่โครงการและบริเวณโดยรอบ กล่าวได้ว่าภูมิสัญลักษณ์นี้ไม่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Value)

ภาพที่ 42 ภูมิทัศน์บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

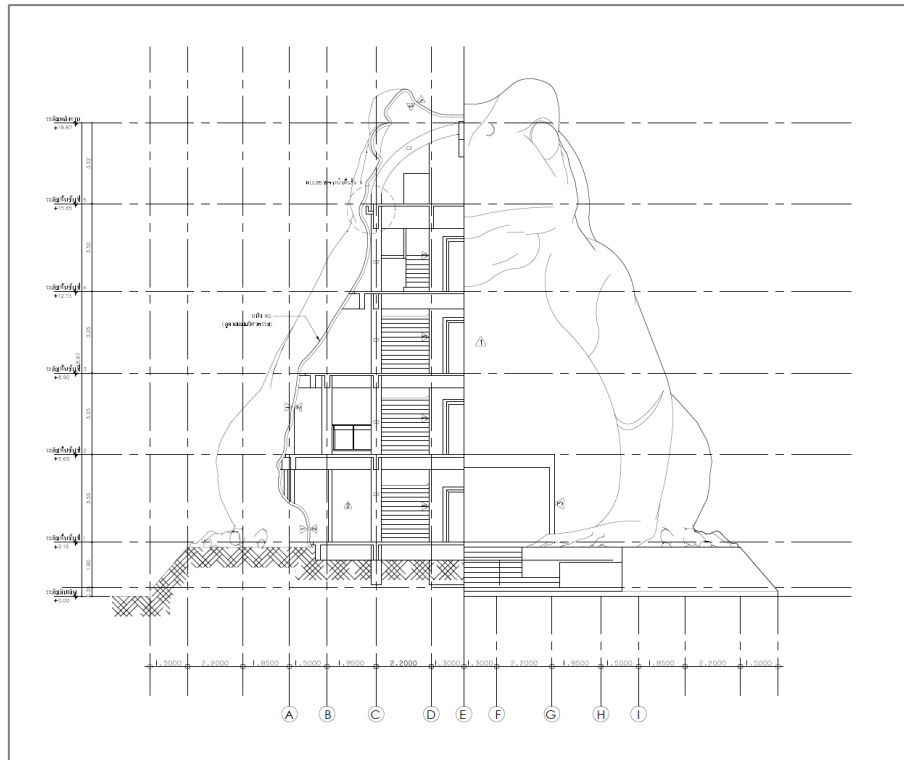
ภาพที่ 43 ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ที่มา : ปรับปรุงจาก Google Map, 2562

8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี

คุณค่าด้านเทคโนโลยี หมายถึง มีระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุที่หายาก หรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา อาทิ หอไอเฟล ประเทศฝรั่งเศส สุสานหินอ่อนที่ซมาฮาล ประเทศอินเดีย หรือใช้ระบบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ เป็นต้น ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบ หรือก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์อื่นๆต่อไปได้

อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2556 เป็นประติมากรรมที่สูงที่สุดในจังหวัดยโสธร จากศึกษาแบบก่อสร้าง และภาพถ่ายระหว่างการก่อสร้าง ผู้ออกแบบโครงสร้างเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เลี่ยงการใช้เทคนิคในการก่อสร้างชั้นสูงที่มีความยุ่งยาก และราคาแพง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจึงถูกก่อสร้างโดยใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด ในส่วนของผนังและหลังคาเป็นปูนปะต่อนะเนื่องกันไปทั้งหมด ภูมิสัญลักษณ์นี้จึงไม่มีคุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technological Value) ทั้งในแง่มุมมองของเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ หรือเทคโนโลยีท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์

ภาพที่ 44 แบบก่อสร้างของอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, ม.ป.ป.

ภาพที่ 45 ภาพถ่ายการก่อสร้างส่วนโครงสร้างของอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร

ภาพที่ 46 ภาพถ่ายการก่อสร้างส่วนผนังของอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก
ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, ม.ป.ป.

9. คุณค่าด้านการศึกษา

คุณค่าด้านการศึกษา หมายถึง เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมเยือนสามารถใช้องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ อาทิเช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

พิพิธภัณฑ์พญาคันคากสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตำนานมหาอุทธรแดนอีสาน เรื่องเล่าเกี่ยวกับพญาคันคาก พญานาค พญาแถน และประเพณีบุญบั้งไฟ ภายในประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ อาทิเช่น ประวัติเมืองยโสธร โรงภาพยนตร์ 3 มิติที่เสนอเรื่องราวตำนานมหาอุทธรแดนอีสาน ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองยโสธร แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดยโสธร และความรู้เกี่ยวกับคากคก เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างแล้ว กล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)

ภาพที่ 47 ภาพถ่ายบริเวณชั้น 1 ห้องชมภาพยนตร์ 3 มิติ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 48 ภาพถ่ายบริเวณชั้น 2 ความรู้เกี่ยวกับคางคก
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 49 ภาพถ่ายชั้น 3 ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 50 ภาพถ่ายบริเวณชั้น4 อัตลักษณ์ และแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดยโสธร
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 51 ภาพถ่ายบริเวณชั้น 5 จุดชมวิว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย

คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย หมายถึง เป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น อาทิเช่น วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน

จากการสำรวจและเฝ้าสังเกตพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ผู้วิจัยพบกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ ถูกใช้เป็นพื้นที่จัดแสดงสินค้าท้องถิ่น เป็นพื้นที่จัดแสดงงานประเพณีใหม่ เป็นพื้นที่กิจกรรมนันทนาการ เนื่องในวันพิเศษของจังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมนันทนาการของคนท้องถิ่น เดิน วิ่ง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ นอกจากนี้ยังคงพบเห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม คือ การออกเรือหาปลาในลำทวน กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Function Value) สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม และยังไม่ทำลายวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนท้องถิ่นอีกด้วย

ภาพที่ 52 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาครัฐ ในบริเวณพิพิธภัณฑ์พญาคันคา

ที่มา: Sanook เข้าถึงเมื่อ 27 มีนาคม 2562

เข้าถึงได้จาก <https://www.sanook.com/travel/1404089/gallery/2353593/>

ภาพที่ 53 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาคเอกชน ในบริเวณพิพิธภัณฑ์พญาคันคา

ที่มา: Facebook เข้าถึงเมื่อ 27 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/j.yasothon/photos/a.276901835837726/601147393413167/?type=3&theater>

ภาพที่ 54 ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดโดยภาคเอกชน ในบริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก
ที่มา: Facebook เข้าถึงเมื่อ 27 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก
<https://www.facebook.com/j.yasothon/photos/a.276901835837726/591650724362834/?type=3&theater>

ภาพที่ 55 ภาพถ่ายวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง
ที่มา: MThai เข้าถึงเมื่อ 27 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก
<https://travel.mthai.com/region/northeast/115959.html>

ตารางที่ 6 สรุปผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ในภูมิภาค ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิภาคใหม่ของจังหวัดยโสธร

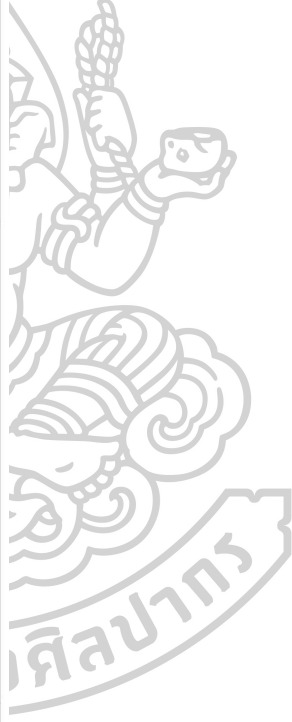
ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	หลักการพิจารณา	ลักษณะภูมิสัญลักษณ์	ผลการพิจารณา
1	คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) สร้างความรู้สึกอันอบอุ่นใจ พอใจ และประทับใจในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์	มีขนาด และความสูงมีความกลมกลืนกับองค์ประกอบเมืองโดยมีขนาดที่ใหญ่กว่า อาคารที่อยู่โดยรอบมาก	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก มีความสูง 5 ชั้น หรือ 19 เมตร มีความสูงและมีขนาดที่ใหญ่กว่า อาคารที่อยู่โดยรอบมาก	X
		มีรูปแบบ ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เป็นสถาปัตยกรรมที่ออกแบบให้รูปทรงเหมือนอาคารคกรจริง มีความแตกต่างจากสถาปัตยกรรมอื่นที่อยู่โดยรอบ เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิจิตรสถาน เป็นสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย	X
		สีสันมีความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีสีน้ำตาลปนเหลือง คล้ายกับคางคกจริง เป็นสีที่เข้ม และตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล	X
		พื้นผิว และวัสดุ กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ก่อสร้างด้วยคอนกรีต พื้นผิวขรุขระ คล้ายคางคกจริง มีความแตกต่างจากอาคารโดยรอบ	X
2	คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม สู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone)	เกิดการลงทุนต่อเนื่อง โดยภาคเอกชน	ภาคเอกชนได้ลงทุนก่อสร้างร้านค้า ทั้งแบบถาวรและชั่วคราวในพื้นที่โดยรอบสวนสาธารณะมานพพญาแทน อันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ด้วย	✓
		เกิดการลงทุนต่อเนื่อง โดยภาครัฐ	รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ และก่อสร้างโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่สวนสาธารณะมานพพญาแทนอย่างต่อเนื่อง	✓
				X
3	คุณค่าด้านสังคม (Social Value) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในชุมชน	ศูนย์กลางชุมชนที่เป็นแหล่งรวมผู้ในทางจิตใจของประชาชน	แม้ว่าอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณี อนุรักษ์วิถี ซึ่งประชาชนได้มีส่วนร่วมด้วยโดยสโรธ แต่ไม่มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น	X
		สถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์คริสต์ มัสยิด เป็นต้น		X
		สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพนับถือ เช่น เจดีย์ ศาลเจ้า พระหลั๊กมือง ศาลหลักเมือง เป็นต้น		X

ตารางที่ 6 สรุปผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธร (ต่อ)

ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	หลักการพิจารณา	ลักษณะภูมิสัญลักษณ์	ผลการพิจารณา
4	คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบทประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์	มีความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมาจากพญาคันคาก ตัวละครหนึ่งในด้านมหาบุรุษแดอโสภา เรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	✓
		มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของคนในพื้นที่		✓
		มีความสัมพันธ์กับตำนาน หรือนิทานพื้นบ้านในทางปริศนา		✓
5	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และร่องรอยที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต	มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ หรือการก่อตั้งเมือง	โครงการพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ สร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นประจำจังหวัดขึ้น โดยการค้นหาพื้นที่ในฝั่งฝั่งสภาพของพื้นที่เป็นหลัก คือ เป็นพื้นที่เป็นวัง สามารถเข้าถึงได้สะดวก และพัฒนาได้โดยไม่ขัดกับข้อกำหนด นโยบาย หรือกฎหมายของภาครัฐ แต่ไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์หรือพื้นที่ หรือความสัมพันธ์กับบุคคล	✗
		มีความสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มคนสำคัญ		✗
		มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในอดีต เช่น สนามรบ		✗
		มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมสำคัญ		✗
6	คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value) มีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น	มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้านโครงสร้าง หรือองค์ประกอบ เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิสัญลักษณ์อื่นที่แต่แรกทางวัฒนธรรมเดียวกัน	เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก กับภูมิสัญลักษณ์อื่นในแนวอีสาน พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด และสีสันทันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่นอย่างเห็นได้ชัด	✓
		มีความโดดเด่นสิ่งแวดล้อม (Environment Value) สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมที่มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน	บริเวณโดยรอบพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง ไม่มียื่นเด่นด้านหน้าพิพิธภัณฑ์อยู่เพียงต้นเดียว ไม่ได้สร้างความปลอดภัยของพิพิธภัณฑ์	✗
7	คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Value) สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมที่มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน	ความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายของพืชพรรณ		✗
		ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งหลากหลายสายพันธุ์ และชนิดพันธุ์		✗
8	คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technology Value) มีวัดหรือระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ หรือเกิดจากความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น	ใช้วัสดุและระบบวิธีการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นอาคารคอนกรีต ผู้ออกแบบเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และระบบวิธีการก่อสร้างที่หาได้ง่าย ไม่ได้ใช้วัสดุและวิธีก่อสร้างด้วยนวัตกรรม หรือวิธีก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น	✗
		ใช้วัสดุและระบบวิธีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรมใหม่		✗

ตารางที่ 6 สรุปผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธร (ต่อ)

ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	ผลการพิจารณา	ลักษณะภูมิสัญลักษณ์	ผลการพิจารณา
9	คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value) เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับภารตราชวิถีของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มา เยี่ยมชมจะสามารถใช้องค์ความรู้ดังกล่าวเป็น รากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้	แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเมือง	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ภายในประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ อาทิเช่น ประวัติเมืองยโสธร โรซาพยนตร์ 3 มิติที่เสนอเรื่องราวตำนานมหาพญาคันคากและฮีโร่ เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองยโสธร แหล่งท่องเที่ยวใน จังหวัดยโสธร และความรู้เกี่ยวกับคาคคก แต่ไม่ได้นำเสนอข้อมูล ข่าวสารอันทันสมัย หรือนวัตกรรมสมัยใหม่	✓
		แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น		✓
		แหล่งการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารทันสมัย		✓
		แหล่งการเรียนรู้ข้อมูลวิชาการ		✗
10	คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย เป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้ สอยเข้ากับภารตราชวิถีที่หลากหลายของคนใน ปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม	เป็นพื้นที่ที่ตอบรับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพ	พบกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก อาทิ การจัดกิจกรรมแสดงสินค้าท้องถิ่น การจัดแสดงงานประเพณีใหม่ของ จังหวัด เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมนันทนาการ ทั้ง เดินเล่น วิ่ง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ นอกจากนี้ยังคงพบเห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม คือ การออกเรือหาปลาในลำน้ำห่าน แต่ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ตอบรับวิถีชีวิตของ คนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพ	✗
		เป็นพื้นที่ที่ตอบรับกับประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย		✓

สรุปผลการพิจารณาคูณค่าพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน

การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ คือการตัดสินใจสัญลักษณ์หลังจากการวิเคราะห์ และวิจารณ์มาแล้ว เพื่อหาข้อสรุปว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาต่อหรือไม่ พร้อมทั้งหาจุดบกพร่องที่ขาดหายไป เพื่อพัฒนาให้กลายเป็นภูมิทัศน์ที่มีคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดต่อไป ซึ่งการประเมินคุณค่าพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน ใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง มีการพิจารณาภูมิสัญลักษณ์ทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value)
2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)
3. คุณค่าด้านสังคม (Social Value)
4. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)
5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)
6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value)
7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Value)
8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technology Value)
9. คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)
10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Function Value)

เมื่อพิจารณาพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานในทุุกมิติแล้ว สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานมีความเด่นชัดในเรื่องการเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า 5 ด้าน ได้แก่

1. การมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) เนื่องจากพบเห็นการลงทุนอย่างต่อเนื่องในพื้นที่กรณีศึกษา โดยภาคเอกชนได้ลงทุนก่อสร้างร้านค้า ทั้งแบบถาวรและชั่วคราวในพื้นที่ใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถาน รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการต่างๆด้วย และรัฐบาลเองก็ได้อนุมัติงบประมาณ และก่อสร้างโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

2. การมีคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) เนื่องจากการออกแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานได้ใช้ตัวละครหนึ่งในตำนานมหาอุทธรแดนอีสานมาเป็นต้นแบบในการออกแบบลักษณะทางกายภาพ ซึ่งตำนานมหาอุทธรแดนอีสานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. การคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value) เนื่องจากผู้วิจัยนำพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานไปเปรียบเทียบกับภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมอื่นๆในทวีปเอเชียในเรื่องลักษณะ

ทางกายภาพแล้ว พบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด รวมถึงสีสันทึที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความแตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่นๆอย่างชัดเจน

4. การมีคุณค่าด้านการศึกษา (Educational Value) เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ และภายในประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ อาทิเช่น ประวัติเมืองโยธอร์โรงภาพยนตร์ 3 มิติที่เสนอเรื่องราวตำนานมหายุทธแดนอีสาน ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองโยธอร์ แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดโยธอร์ และความรู้เกี่ยวกับคากคก แต่ไม่ได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย หรือนวัตกรรมสมัยใหม่

5. การมีคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Functional Value) เนื่องจากผู้วิจัยพบกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อาทิ การจัดกิจกรรมแสดงสินค้าท้องถิ่น การจัดแสดงงานประเพณีใหม่ของจังหวัด เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมนันทนาการ ทั้ง เดินเล่น วิ่ง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ นอกจากนี้ยังคงพบเห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม คือ การออกเรือหาปลาในลำน้ำทวน แต่ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ต้อนรับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพมากนัก

และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ยังขาดคุณสมบัติการเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่ดีบางประการ ซึ่งควรหาวิธีการพัฒนาเพื่อเพิ่มเติมคุณค่าให้ครบทุกด้าน ได้แก่

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetical Value) เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีความสูง ขนาดใหญ่ รวมถึงรูปทรงต่างจากสถาปัตยกรรมอื่นๆที่อยู่โดยรอบอย่างชัดเจน เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิถีอีสานที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย และด้านสีสันทึของพิพิธภัณฑสถานชาตินั้นมีสีน้ำตาลปนเหลือง เป็นสีที่เข้มและ ตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล เมื่อพิจารณาคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านสุนทรียศาสตร์ตามกรอบแนวคิดเส้นขอบฟ้า (Urban Skyline) หรือความงามที่เกิดจากการมองเห็นความกลมกลืนขององค์ประกอบเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของสิ่งต่างๆ และทิวทัศน์โดยรวมที่งดงาม

2. คุณค่าด้านสังคม (Social Value) แม้ว่าอาคารพิพิธภัณฑสถานชาติมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีประจำจังหวัดโยธอร์ แต่ไม่มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น

3. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value) เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานชาติเกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ด้วยสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นประจำจังหวัดขึ้น โดยการค้นหาพื้นที่ค้ำึงถึงศักยภาพของพื้นที่เป็นหลัก คือ เป็นพื้นที่เป็นว่างสามารถเข้าถึงได้สะดวก และพัฒนาได้โดยไม่ขัดกับข้อกำหนด นโยบาย หรือกฎหมายของภาครัฐ แต่ไม่ได้ค้ำึงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ หรือความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต

4. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Value) เนื่องจากบริเวณโดยรอบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง มีไม้ยืนต้นด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานอยู่เพียงต้นเดียว ไม่ได้สร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์

5. คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technological Value) เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอาคารคอนกรีต โดยผู้ออกแบบเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และระบบวิธีการก่อสร้างที่ทำได้ง่าย ไม่ได้ใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรม หรือวิธีการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

ตามความมุ่งหมายของผู้วิจัยที่ต้องการค้นหาหลักการหรือแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาและเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ นั้น จากศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า “ภูมิลักษณ์” หรือ Landmark หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่สภาพทางกายภาพมีความเป็นพิเศษ สามารถมองเห็นและรับรู้ได้ด้วยสายตา และช่วยในการกำหนดทิศทางการเดินทางของผู้อยู่อาศัยหรือนักท่องเที่ยวในบริเวณนั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติก็ได้ อาจมีลักษณะโดดเด่นในเรื่องของความสูง เช่น ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, สะพานพระราม 9 ฯลฯ หรือโดดเด่นในเรื่องของความกว้าง เช่น บริเวณลานสวนหลวง, สวนลุมพินี, ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ ฯลฯ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองก็ได้

ภูมิสัญลักษณ์ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระยะการมองเห็น ได้แก่ ภูมิสัญลักษณ์ระยะไกล หมายถึง ภูมิลักษณ์หรือจุดหมายตามที่สามารถมองเห็นได้จากระยะไกล เช่น ภูเขา หรือตึกระฟ้า ฯลฯ และภูมิสัญลักษณ์ระยะใกล้ หรือ ภูมิลักษณ์เฉพาะถิ่น หมายถึง จุดหมายตามที่สามารถมองเห็นได้จากระยะใกล้ เป็นภูมิสัญลักษณ์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในบริบทของภูมิทัศน์ชุมชนเมือง

1. แนวทางการวิเคราะห์คุณค่าภูมิสัญลักษณ์

จากการศึกษาวิจัยแนวทางการวิเคราะห์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ขงเมือง ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ต่าง ๆ มาทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์จนนำมาสู่หลักเกณฑ์คัดเลือกกรณีศึกษา และหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์

ในการคัดเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณามรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) เป็นแนวทางในการสร้างเกณฑ์คัดเลือกภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่ศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ มีลักษณะเฉพาะ มีคุณสมบัติด้านเอกลักษณ์ และโครงสร้างอย่างชัดเจน โดดเด่นในเรื่องของความสูง หรือความกว้าง ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยสายตา

2. ภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ และเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของงานสิ่งก่อสร้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม
3. ภูมิสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองได้

การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง เพื่อค้นหาภูมิสัญลักษณ์อันทรงคุณค่าเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนานั้น สรุปได้ว่าภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสม พึงมีคุณค่าทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่

1. **คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์** หมายถึง การสร้างความรู้สึกรักอึ้งใจ พอใจ และประทับใจ ในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ เป็นสำนักหรืออารมณ์ทางบวก โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับรู้ลักษณะทางกายภาพด้วยสายตา และการยอมรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และองค์ประกอบเมือง
2. **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** หมายถึง ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่เสื่อมโทรม สู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของหน่วยงานผู้ประกอบการ บริษัท ห้างร้าน หรือนักลงทุน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่นๆของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น การจัดหาพื้นที่ให้เช่า รวมถึงการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ฯลฯ
3. **คุณค่าด้านสังคม** หมายถึง การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมประเภท ศาสนสถาน วัด โบสถ์ เจดีย์ ถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน ฯลฯ เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น
4. **คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน** หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่าง ๆ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา ฯลฯ

5. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

6. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หมายถึง การมีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น และมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี ฯลฯ และพิจารณาความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ บนพื้นฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดียวกัน

7. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น ฯลฯ พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

8. คุณค่าด้านเทคโนโลยี หมายถึง ระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุที่หายากหรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา เช่น หอไอเฟล ประเทศฝรั่งเศส สุสานหินอ่อนทัชมาฮาล ประเทศอินเดีย ฯลฯ หรือใช้ระบบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจากองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ ฯลฯ ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบหรือก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ ต่อไปได้

9. คุณค่าด้านการศึกษา หมายถึง เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมเยือนสามารถใช้อองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ฯลฯ พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

10. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย หมายถึง การเป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

2. ภาพรวมของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาเป็นสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของท้องถิ่นที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างในจังหวัดยโสธรสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ศูนย์กลางการเรียนรู้ทางประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันประกอบด้วย ภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมได้ ผู้ออกแบบและวางผังโครงการจึงได้หยิบยกเรื่องราวตำนานบุญบังไฟ หรือตำนานมหาอุทธรแดนอีสาน เรื่องเล่าในอดีต ซึ่งกลายมาเป็นความเชื่อของคนท้องถิ่นในปัจจุบัน มาเป็นแนวทางในการออกแบบ องค์ประกอบต่าง ๆ บนภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง

จากการออกสำรวจพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา พบว่าพื้นที่แห่งนี้ ประกอบด้วยภูมิสัญลักษณ์สำคัญ 3 แห่ง ได้แก่

1.) ประติมากรรมขบวนบังไฟ ขนาดเท่าของจริง ประกอบด้วย ขบวนบังไฟสวยงามอยู่บน ราชรถลากด้วยวัว ควาย และมีขบวนนางรำนำหน้าตามลักษณะประเพณีโบราณ

2.) พิพิธภัณฑสถานหุ่นขี้ผึ้ง เป็นอาคารรูปร่างคล้ายคางคก สูงประมาณ 19 เมตร ใช้เป็น แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบังไฟ และความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ คางคก

3.) พิพิธภัณฑสถานหอนาค เป็นอาคารรูปร่างคล้ายพญานาคตามเจตคติของชาวอีสาน มีความ สูง 29 เมตร ยาว 111.5 เมตร กว้างประมาณ 5 เมตร ทอดลำตัวยาวไปตามน้ำลำน้ำทวน และมีรูป นาคเศียรเดียว ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวความเชื่อโบราณเกี่ยวกับนาคของชนอีสาน และความรู้ ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับงู

จากการศึกษาแผนแม่บทโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ปี 2552 โครงการ ปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ยังมีภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญอีก 1 แห่ง คือ อาคารวิมานพญาแถน เป็นศาลาจัตุรมุขยอดหลังคาทรงพระธาตุ มีความสูงสามชั้น มีฐานแปดเหลี่ยม ภายในเป็นพื้นที่จัด แสดงนิทรรศการเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และความเชื่อรวมถึงความเป็นมาของบุญบังไฟ แต่ยังมีได้ ดำเนินการก่อสร้าง

เห็นได้ว่ารูปแบบของภูมิสัญลักษณ์ทั้งหมด เป็นอาคารรูปแบบงานประติมากรรมเหมือนจริง ซึ่งเกิดขึ้นจาก จังหวัดยโสธรยังได้ให้แนวทางในการออกแบบอาคารไว้ว่า “ไป..สุพรรณเจอมังกร มา..ยโสธรเจอพญานาค” เป็นเหตุให้ผู้ออกแบบเกิดแนวคิดในการออกแบบอาคารรูปแบบดังกล่าว

เมื่อพิจารณาภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธรทั้งหมดตามเกณฑ์การคัดเลือก กรณีสึกษา พบว่าภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นในระดับเมือง มี 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานหุ่นขี้ผึ้ง และพิพิธภัณฑสถานพญานาค หากมองในด้านความสามารถในการดึงดูดให้

นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองได้นั้น พบว่าพิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นที่น่าสนใจทางวิชาการในด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมและด้านการท่องเที่ยว และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป ผู้ที่ได้พบเห็นมักจะจดจำ บันทึกภาพ วิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมของการเป็นภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ และเล่าต่อไปยังผู้อื่นจนเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง ผู้วิจัยจึงเลือกพิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์คุณค่าโดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง

3. ผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ คือ การสรุปคุณค่าที่โดดเด่นและคุณค่าที่ควรพัฒนาของพิพิธภัณฑ์พญาคันคากหลังจากการวิเคราะห์ และวิจารณ์ตามขั้นตอนที่ได้ออกแบบไว้แล้ว เพื่อหาข้อสรุปว่าภูมิสัญลักษณ์แห่งนี้มีความเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาต่อเนื่องในด้านใดบ้าง พร้อมทั้งหาจุดบกพร่องที่ขาดหายไปเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้กลายเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่ดี สามารถเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดต่อไป

จากการศึกษาพิพิธภัณฑ์พญาคันคากทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ และข้อมูลด้านอื่น ๆ ในทุกมิติแล้ว สรุปผลได้ว่า พิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่มีความเด่นชัดในเรื่องการมีคุณค่า 5 ด้าน คือ

1. การมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากพบเห็นการลงทุนอย่างต่อเนื่องในพื้นที่กรณีศึกษาโดยภาคเอกชนได้ลงทุนก่อสร้างร้านค้า ทั้งแบบถาวรและชั่วคราวในพื้นที่ใกล้เคียงพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ด้วย และรัฐบาลเองก็ได้อนุมัติงบประมาณ และก่อสร้างโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

2. การมีคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน เนื่องจากการออกแบบพิพิธภัณฑ์พญาคันคากได้ใช้ตัวละครหนึ่งในตำนานมหายุทธแดนอีสานมาเป็นต้นแบบในการออกแบบลักษณะทางกายภาพ ซึ่งตำนานมหายุทธแดนอีสานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. การคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องจากผู้วิจัยนำพิพิธภัณฑ์พญาคันคากเปรียบเทียบกับภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมอื่น ๆ ในทวีปเอเชียในเรื่องลักษณะทางกายภาพแล้ว พบว่าพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด รวมถึงสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความแตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ อย่างชัดเจน

4. การมีคุณค่าด้านการศึกษา เนื่องจากพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ และภายในประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ เช่น

ประวัติเมืองโยธอร์โรงภาพยนตร์ 3 มิติที่เสนอเรื่องราวตำนานมหาอุทกแดนอีสาน ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองโยธอร์ แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดโยธอร์ และความรู้เกี่ยวกับคากคก แต่ไม่ได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย หรือนวัตกรรมสมัยใหม่ ฯลฯ

5. การมีคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย เนื่องจากผู้วิจัยพบกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑสถานฯ เช่น การจัดกิจกรรมแสดงสินค้าท้องถิ่น การจัดแสดงงานประเพณีใหม่ของจังหวัด เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมนันทนาการ ทั้งการเดินเล่น วิ่ง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ ฯลฯ นอกจากนี้ยังคงพบเห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม คือ การออกเรือหาปลาในลำน้ำทวน แต่ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ตอบรับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพมากนัก

คุณค่าเหล่านี้ควรได้รับการวางแผนการจัดการอย่างเป็นระบบและถูกต้องเหมาะสม และควรมุ่งไปที่อนุรักษ์คุณค่าที่มีไว้อย่างยั่งยืนโดยบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นนั้น เพื่อให้ภูมิสัญลักษณ์นี้ทรงคุณค่าตลอดไป

และเมื่อวิเคราะห์ตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ทั้ง 10 ด้านแล้ว พบว่าพิพิธภัณฑสถานฯ ควรสร้างสรรค์กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าในตัวเองอีก 5 ด้าน คือ

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานฯ มีความสูง ขนาดใหญ่ รวมถึงรูปทรงต่างจากสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่โดยรอบอย่างชัดเจน เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิถีอีสานที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย ฯลฯ และด้านสีสันทันของพิพิธภัณฑสถานฯ นั้นมีสีน้ำตาลปนเหลือง เป็นสีที่เข้มและ ตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้ สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล เมื่อพิจารณาคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานฯ ด้านสุนทรียศาสตร์ตามกรอบแนวคิดเส้นขอบฟ้า (Urban Skyline) หรือความงามที่เกิดจากการมองเห็นความกลมกลืนขององค์ประกอบเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของสิ่งต่าง ๆ และทิวทัศน์โดยรวมทั้งดงาม

2. คุณค่าด้านสังคม แม้ว่าอาคารพิพิธภัณฑสถานฯ มีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีประจำจังหวัดโยธอร์ แต่ไม่มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น

3. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานฯ เกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ด้วยสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นประจำจังหวัดขึ้น โดยการค้นหาพื้นที่ค้ำถึงศักยภาพของพื้นที่เป็นหลัก คือ พื้นที่เป็นว่างนั้นต้องสามารถเข้าถึงได้สะดวก และพัฒนาพื้นที่ได้โดยไม่ขัดกับข้อกำหนด นโยบาย หรือกฎหมายของภาครัฐ แต่ไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ หรือความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต

4. คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากบริเวณโดยรอบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง ไม่มียื่นตันด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานอยู่เพียงด้านเดียว ไม่ได้สร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์

5. คุณค่าด้านเทคโนโลยี เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอาคารคอนกรีต โดยผู้ออกแบบเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และระบบวิธีการก่อสร้างที่ทำได้ง่าย ไม่ได้ใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรม หรือวิธีการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทุกมิติแล้ว สรุปได้ว่าภูมิสัญลักษณ์แห่งนี้มีคุณค่าด้านภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมในระดับปานกลาง คือ มีเอกลักษณ์และคุณค่าหลายด้าน รวมถึงได้รับการยอมรับหรือสอดคล้องกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และกายภาพ และเป็นที่รู้จักในวงกว้าง

เมื่อมองภูมิสัญลักษณ์ลำน้ำทวนในภาพรวมทั้งหมด จะเห็นได้ว่าภูมิสัญลักษณ์ในโครงการยังขาดคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี เช่นเดียวกันกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยทั้งหมดควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดภูมิสัญลักษณ์ลำน้ำทวนที่ดีต่อไป โดยมีแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขดังนี้

1. การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ เพื่อนำไปสู่ความสวยงามที่สมบูรณ์แบบในภาพรวม นั้น สามารถทำได้โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้วยการเพิ่มเติมพืชพรรณและประติมากรรมรอบๆ ภูมิสัญลักษณ์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของภูมิสัญลักษณ์กับความสูงขององค์ประกอบเมืองต่างๆโดยรอบ การสร้างความกลมกลืนนี้จะทำให้ทัศนียภาพโดยรวมของเมืองงดงามยิ่งขึ้น

2. การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสังคม ทำได้โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน อาทิเช่น กิจกรรมทำบุญตักบาตรร่วมกันทุกวัน กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่นในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จะช่วยให้มีคุณค่าด้านสังคม และด้านประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น

3. การเพิ่มเติมคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ อาจทำได้โดยการจัดกิจกรรมที่สำคัญของจังหวัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเน้นการสร้างประสบการณ์ที่ดีและทัศนคติเชิงบวกให้ผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิเช่น การประกอบบั้งไฟโบราณ เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ที่น่าจดจำและบอกต่อดี

4. การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม ทำได้โดยการรังสรรค์ภูมิสถาปัตยกรรมเพิ่มเติมสร้างบรรยากาศเหมาะสมกับบทบาทแหล่งเรียนรู้ตำนานของท้องถิ่น ใช้วัสดุที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่น เลือกพืชพรรณที่หลากหลายสายพันธุ์สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ และความกลมกลืนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี

5. การเพิ่มคุณค่าด้านเทคโนโลยี ทำได้โดยการเพิ่มเติมแหล่งเรียนรู้เรื่องการสร้างบ้านดินซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวจังหวัดยโสธร และนำเทคนิคการก่อสร้างด้วยดินมาประยุกต์ใช้ในการสร้างภูมิสัญลักษณ์ใหม่ด้วย

4. การอภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาชิ้นนี้คือการค้นหาคำตอบว่าภูมิสัญลักษณ์ที่มีความเหมาะสมควรมีคุณค่าในด้านใดบ้าง ซึ่งสรุปได้ทั้งหมด 10 ด้านด้วยกัน และจากการนำกรณีศึกษามาวิเคราะห์พบว่าภูมิสัญลักษณ์สมัยใหม่ขาดคุณค่าหลักอยู่หลายด้าน การสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมในสมัยใหม่ โดยมีคุณค่าหลักครบทุกด้านหรือมีคุณค่ามากที่สุดสามารถทำได้ดังนี้

1. การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวประวัติศาสตร์ของพื้นที่

ภูมิสัญลักษณ์ที่ดีและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ควรสะท้อนให้เห็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง และความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ อย่างถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ ซึ่งผู้ออกแบบภูมิสัญลักษณ์ ทั้งสถาปนิก และภูมิสถาปนิกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุด เนื่องจากเป็นผู้บอกเล่าเรื่องเหล่านั้นให้คนรุ่นหลังโดยตรง จึงควรศึกษา และทำความเข้าใจเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อที่จะแปลความหมาย ดึงเอกลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ออกมา และถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์ และสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่ทรงคุณค่าและน่าจดจำช่วยส่งเสริมให้เมืองนั้นมีความน่าประทับใจ

2. การให้ความสำคัญต่อคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ใน 10 ด้าน

1.) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หมายถึง การสร้างความรู้สึกรักอิมเมจใจ พอใจ และประทับใจ ในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และองค์ประกอบเมือง

2.) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่าหรือพื้นที่เสื่อมโทรมสู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของภาคเอกชน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่น ๆ ของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ

3.) คุณค่าด้านสังคม หมายถึง การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมประเภท ศาสนสถาน ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชนเนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความ

นับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น

4.) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือขนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธาหรือความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่าง ๆ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา ฯลฯ

5.) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบและเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

6.) คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หมายถึง การมีลักษณะที่มีความโดดเด่นสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี ฯลฯ และพิจารณาความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ บนพื้นฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดียวกัน

7.) คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น ฯลฯ พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

8.) คุณค่าด้านเทคโนโลยี หมายถึง ระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุที่หายาก หรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา เช่น หอไอเฟล ประเทศฝรั่งเศส สุสานหินอ่อนทัชมาฮาล ประเทศอินเดีย ฯลฯ หรือใช้ระบบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจากองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ ฯลฯ ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบ หรือก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์อื่นๆต่อไปได้

9.) คุณค่าด้านการศึกษา หมายถึง เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมเยือนสามารถไของค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ฯลฯ พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

10.) คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย หมายถึง การเป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

3. การสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่ดีผ่านกลไกในการวางแผนชุมชนเมือง และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

3.1 กฎหมายการผังเมือง

กรมโยธาธิการและผังเมืองมีภารกิจเกี่ยวกับงานด้านการผังเมืองระดับต่างๆของประเทศไทย โดยการกำหนดนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการกำหนดคุณภาพและมาตรฐานการผังเมือง เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน กรมโยธาธิการและผังเมืองได้กำหนดมาตรการด้านผังเมืองไว้ 3 ระดับ คือ

1) ผังนโยบาย เป็นผังที่วางกรอบการพัฒนาพื้นที่ในเชิงนโยบาย ครอบคลุมพื้นที่ระดับประเทศ ระดับภาค และระดับกลุ่มจังหวัด ซึ่งการกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์การพัฒนาจะสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผังนโยบายนี้ จำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ ผังประเทศ ผังภาค และผังอนุภาค

2) ผังเมืองรวม เป็นผังแม่บทซึ่งนำการพัฒนาพื้นที่ระดับจังหวัด เมืองหรือชุมชน โดยเนื้อหาของผัง ประกอบด้วยกรอบการพัฒนา ข้อกำหนดด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อกำหนดด้านการควบคุมอาคารหรือพื้นที่ก่อสร้าง ข้อกำหนดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การวางระบบคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

3) ผังปฏิบัติการ เป็นผังที่มีระดับเล็กที่สุดและเป็นรูปธรรมที่สุด ผังปฏิบัติการประกอบด้วย การออกแบบรายละเอียดโครงการพัฒนาพื้นที่ในเชิงละเอียด การปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีกรอบระยะเวลาการดำเนินการ ขั้นตอน และผังการดำเนินการที่ชัดเจน

เห็นได้ว่าการผังเมืองทั้งสามระดับสามารถส่งเสริมการสร้างภูมิสัญลักษณ์มีคุณค่าให้กับประเทศได้ โดยการกำหนดนโยบายเกี่ยวข้องกับการสร้างภูมิสัญลักษณ์ควบคู่ไปกับแผนและผัง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการใช้มาตรการด้านผังเมือง เพื่อส่งเสริมการสร้างภูมิสัญลักษณ์มีคุณค่าในระดับสากล ดังนี้

1) ระดับผังนโยบาย การดำเนินการจัดทำผังทั้งในผังประเทศ ผังภาค และผังอนุภาค ภาครัฐควรกำหนดกรอบ เป้าหมาย นโยบาย และกลยุทธ์อันเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม หรือพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของชาติ และรอกการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมในผังปฏิบัติการ

2) ระดับผังเมืองรวม ควรมีการศึกษาพื้นที่และประวัติเมืองอย่างละเอียด เพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ แล้วกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเขตพื้นที่พิเศษนี้ขึ้น ให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์และพัฒนาสู่การเป็นภูมิสัญลักษณ์อันทรงคุณค่าของเมือง

3) ระดับผังปฏิบัติการ เป็นผังแสดงรายละเอียดโครงการพัฒนาพื้นที่ในเชิงกายภาพที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ในผังนโยบาย และผังเมืองรวม ซึ่งในขั้นตอนการออกแบบวางผังและรูปแบบอาคาร ผู้ออกแบบควรคำนึงถึงเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง ทั้ง 10 ด้าน เพื่อให้ได้ภูมิสัญลักษณ์ที่ทรงคุณค่าทุกด้าน จนได้ภูมิสัญลักษณ์ที่เหมาะสมกับการเป็นมรดกวัฒนธรรม

4) ควรเปิดให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการวางผังทุกระดับ โดยใช้การแลกเปลี่ยนข้อมูลและขอความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การแต่งตั้งคณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การค้นหามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และวิถีชีวิตซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) เช่น ประเพณี อาหาร การแต่งกาย ภาษา เทศกาล คติความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจนถึงขั้นตอนการออกแบบภูมิสัญลักษณ์ใหม่ จนเกิดภูมิสัญลักษณ์ใหม่ของเมืองที่คนท้องถิ่น นักวิชาการ และผู้ออกแบบเห็นชอบร่วมกัน

3.2 กฎหมายโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เพื่อส่งเสริมให้เกิดภูมิทัศน์บนภูมิทัศน์ใหม่ที่คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ควรอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เชิงสงวนรักษาพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ โดยให้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และกำหนดขอบเขตโบราณสถาน พร้อมทั้งมาตรการควบคุมการก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมซึ่งยังคงรักษาคุณค่าและความสำคัญของสถานที่ไว้ได้

3.3 การประเมินผลกระทบของสิ่งแวดล้อม (EIA)

ประเทศไทยมีกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหลักอยู่หลายฉบับ โดยหนึ่งในนั้นมุ่งเน้นการควบคุมโครงการหรือกิจกรรมไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง รวมถึงส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศเป็นหลัก คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 โดยกฎหมายฉบับนี้ได้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสามารถประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในเรื่องน้ำ อากาศ เสียง การสั่นสะเทือนและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในเขตอนุรักษ์ เขตสงวนเพื่อการท่องเที่ยว หรือพื้นที่คุ้มครอง

สิ่งแวดล้อมอย่างอื่น รวมถึงสามารถประกาศประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment : EIA) เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารก่อนดำเนินการก่อสร้างในเรื่องผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติทางกายภาพ ผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ และคุณค่าต่อคุณภาพชีวิต

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยกระตุ้นให้ผู้ประกอบการ นักพัฒนา และนักวางแผนให้ความสำคัญต่อการสร้างอาคารหรือกิจกรรมที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง หรือคิดที่จะสร้างอาคารที่ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นได้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรประกาศให้การสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีขนาดใหญ่ดำเนินการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมแยกเช่นโครงการประเภทอื่นที่ได้ประกาศไว้แล้ว เพื่อให้เกิดภูมิสัญลักษณ์ใหม่ที่สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม และช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืน เป็นภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม

5. ปัญหาที่พบในการวิจัย

การวิจัยในประเด็นการประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองนั้น ปัญหาสำคัญที่ผู้วิจัยพบ คือ ยังไม่มีการวิจัยหรือการศึกษาในเนื้อหาดังกล่าวอย่างละเอียด และวรรณกรรมเกี่ยวกับภูมิสัญลักษณ์โดยตรงมีไม่มากพอที่จะนำมาอ้างอิงหรือใช้เป็นแนวทางในการศึกษาที่ชัดเจนได้ ผลการวิจัยหลายส่วนจึงมาจากการวิเคราะห์ และตีความจากข้อมูลต่าง ๆ เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน

6. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ได้สรุปผลการวิเคราะห์ถึงภูมิสัญลักษณ์ที่ดีใน 10 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านควรได้รับการศึกษาต่อยอดและขยายผลในเชิงลึก เช่น คุณค่าด้านด้านสุนทรียศาสตร์ สามารถศึกษาในประเด็นผลกระทบทางสายตาของภูมิสัญลักษณ์ต่อภูมิทัศน์ชุมชนเมือง คุณค่าด้านเทคโนโลยี สามารถศึกษาในประเด็นแนวทางการสร้างภูมิสัญลักษณ์ใหม่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

การศึกษาเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์มีคุณค่า เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้โดยทั่วไปนั้น ยังสามารถที่จะทำการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องในประเด็นระดับคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ โดยการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ทั้ง 10 ด้าน และการแบ่งระดับ เช่น ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าโดดเด่น ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าดี ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าปานกลาง และภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าน้อย เพื่อให้ผลการประเมินคุณค่าครบถ้วนและถูกต้อง

นอกจากนี้ การศึกษาภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ควรได้รับการศึกษาในพื้นที่อื่นเพื่อทำความเข้าใจถึงภูมิสัญลักษณ์ที่ดีและนำไปสู่การวางแผนและออกแบบสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

รายการอ้างอิง

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547). ตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้วพญาคันคาก หรือคางคกยกรบ. กรุงเทพฯ :: สำนักพิมพ์มติชน.

Ashihara Yoshinobu. (1983). ภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

Gordon Cullen. (1961). ภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

Kevin Lynch. (1977). ภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

Spreiregen Paul D. (1965). องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

เกริก กิตติคุณ. (2558). ภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2550). เชียงตุง : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณและองค์ประกอบของเมืองร่วมวัฒนธรรม
ล้านนา / เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ :: อูซาคเนย์.

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม / เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ :: อูซาคเนย์.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2560). ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อการสร้างชาติ. Retrieved from

<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641108>

จามรี อาระยานิมิตสกุล. (2558). ภูมิสถาปัตยกรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ :: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม. (2513). คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว /
ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ :: การ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

เดชา บุญค้ำ. (2551). ภูมิทัศน์เมือง. ม.ป.ท.

- บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด. (ม.ป.ป.). รายงานการศึกษาขั้นสุดท้ายโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. Retrieved from ม.ป.ท.:
- วนิดา พึ่งสุนทร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม / ในความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ; ผู้เรียบ
เรียงเนื้อหาและจัดทำ วนิดา พึ่งสุนทร ... [และคนอื่น ๆ]. กรุงเทพฯ :: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วรรณศิลป์ พิรพันธุ์. (2538). องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง. Retrieved from
<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A8%E0%B8%99%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). คู่มืออุทิศ + ความหมายของภูมิวัฒนธรรม : การศึกษาจากภายในและสำนึกของ
ท้องถิ่น / ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงเทพฯ :: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภกิจ ศิลประังสรรค์. (2559). “ยศสุนทร...เมืองทรงเกียรติทุกยุคสมัย.” *SBL MAGAZINE* บันทึกประเทศไทย.
- สมาคมอิโคมอสไทย. (2554). กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม. Retrieved
from https://www.icomosthai.org/THcharter/63546_Charter_updated.pdf
- สรรค์ เวสสุนทรเทพ, & ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล. (2557). แนวโน้มการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย.
วารสารวิจัย มสธ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์(10(3)).
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547). ตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้วพญาคันคาก
หรือคางคกยกรบ. กรุงเทพฯ :: สำนักพิมพ์มติชน.
- อัฐพล ดลยานุเคราะห์. (2560). โครงการนำร่องออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนรัชดาภิเษก (ช่วงสี่แยกถนนพระราม
9 ถึงสามแยกศูนย์วัฒนธรรม). Retrieved from ม.ป.ท.:

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวนวรรตน์ เพชรพวงพิพัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	24 ธันวาคม พ.ศ.2526
สถานที่เกิด	จังหวัดยโสธร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ.2550 สำเร็จการศึกษาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2559 ศึกษาต่อระดับปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชา การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	128 หมู่8 ต.ตาตทอง อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร 35000

